

TRADICE A KULTURNÍ HODNOTY ÚZEMÍ V PÉČI UNESCO

MOŽNOSTI ÚČELOVÉ OBNOVY TRADIČNÍHO HOSPODAŘENÍ

LIBOR LNĚNIČKA, JAROMÍR KOLEJKA, MÁRIA KOZOVÁ
A KOLEKTIV AUTORŮ

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA

SPOLOČNE BEZ HRANÍC

MASARYKOVA
UNIVERZITA

Tradice a kulturní hodnoty území v péči UNESCO

Možnosti účelové obnovy tradičního hospodaření

**Libor Lněnička, Jaromír Kolečka, Mária Kozová
a kolektiv autorů**

Masarykova univerzita
Brno 2019

Autoři:

Mgr. Ing. Libor Lněnička, Ph.D., Masarykova univerzita, Brno
Doc. RNDr. Jaromír Kolejka, CSc., Masarykova univerzita, Brno
Prof. RNDr. Mária Kozová, CSc., Katolícka univerzita v Ružomberku
Ing. Jozef Bašary, Mestský úrad Ružomberok
Prof. PhDr. RNDr. Martin Boltížiar, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Ing. Petr Čupa, Biosférická rezervace Dolní Morava, obecně prospěšná společnost, Lednice
Mgr. et Mgr. Lenka Dvořáková, Masarykova univerzita, Brno
Doc. RNDr. Eva Paudišová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave
Prof. RNDr. František Petrovič, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
PhDr. František Synek, Masarykovo muzeum v Hodoníně, Slovanské hradiště v Mikulčicích
Ing. arch. Pavol Šrankota, Útvar hlavného architekta, Mestský úrad Ružomberok
Ing. Jan Vybíral, Biosférická rezervace Dolní Morava, obecně prospěšná společnost, Lednice

Recenzenti:

RNDr. Ivana Tomčíková, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku
RNDr. Aleš Ruda, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně

Abstrakt:

Odborná kniha přináší popis tradičních přírodních a kulturních hodnot při vykonávání ochrany a péče o památky UNESCO. Modelovým územím je na slovenské straně Vlkolínec (již 25 let na seznamu Světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO) a na české straně Slovanské hradiště v Mikulčicích, které je potenciálním kandidátem na zápis na seznam UNESCO. Především jsou zmiňovány praktické možnosti využití stávajících nástrojů k ochraně památek, jako např. územní plány, managementové plány nebo ochranná pásma památek. Publikace je výstupem projektu INTERREG NKP3040D001: "Památky světového dědictví UNESCO v životě obcí, měst a regionů".

Fotografie na obálce: Mgr. Ing. Libor Lněnička, Ph.D.

© 2019 Masarykova univerzita, Mária Kozová, Jozef Bašary, Martin Boltížiar,
Petr Čupa, Eva Paudišová, František Petrovič, František Synek,
Pavol Šrankota, Jan Vybíral

ISBN 978-80-210-9351-5

ISBN 978-80-210-9350-8 (brož. vaz.)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9351-2019>

Obsah

Úvod.....	5
1. Revitalizace nivy Moravy v okolí Mikulčic a Kopčan	6
2. Udržitelný rozvoj v územích/lokalitách UNESCO – v památkách přírodního a kulturního dědictví a biosférických rezervacích	10
2.1 Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)	10
2.2 Biosférická rezervace Dolní Morava – unikátní spojení dvou designací UNESCO	12
2.3 Participační management krajiny jako základ udržitelného rozvoje.....	13
3. Ochrana vs. rozvoj pohledem zainteresovaných stran	16
3.1 Vznik a vývoj kulturní krajiny v oblasti BR Dolní Morava	16
3.2 Vývoj lidské společnosti a jejího vztahu ke kulturním hodnotám, krajině a přírodním zdrojům	18
4. Plánovací nástroje a jejich aplikace v územích pod patronací UNESCO	21
5. Příklad revitalizácie tradičnej kultúrnej krajiny Vlkolínca	25
5.1 Příprava nového územního plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec	31
5.2 Výsledky anketového prieskumu vo Vlkolínci a výstupy využiteľné pre navrhované opatrenia revitalizácie tradičnej kultúrnej krajiny.....	35
5.3 Návrhy pre manažment, budúcu organizáciu a obnovu krajinného vzhľadu územia Vlkolínca.....	44
5.4 Návrhy na zvýšenie informovanosti o tradičnom spôsobe života, možnostiach tradičného hospodárenia v kultúrnej krajine Vlkolínca a na zvýšenie kvality služieb	50
5.5 Diskusia k navrhovaným úpravám spravovania územia Vlkolínca	52
6. Příklad revitalizace staré kulturní krajiny říční nivy Moravy u Mikulčic	55
6.1 Současný stav území a jeho změny podle stávajícího územního plánu.....	55
6.2 Názorový střed obyvatel a návštěvníků lokality podle dotazníkového šetření.....	58
6.3 Komentáře k potenciálním změnám využití území připravovaném archeoparku a jeho okolí	63
6.4 Přírodovědecký a technicko-hospodářský pohled na vložení repliky meandrujícího vodního toku do vybraných segmentů nivy	69
6.5 Expozice tradičních činností pod širým nebem na Slovanském hradišti v Mikulčicích	72
7. Zamyšlení se nad možnými dopady uvažovaných úprav a vize využití území ve vzdálenější budoucnosti	75
8. Možnosti zapojení veřejnosti a odborné komunity do organizace zájmových území Vlkolínce a Mikulčic-Kopčan	76

Závěr	84
English summary	85
Seznam použité literatury	87
Seznam použitých zkratk	90
Seznam tabulek	91
Seznam obrázků	91
Příloha č. 1 Memorandum o spolupráci	94

Úvod

Úvaha a rozhodování o budoucnosti území je komplikovaným úkolem vyžadujícím součinnost širokého spektra zainteresovaných osob a institucí. Jde-li o rozhodování o územích či lokalitách pod patronací UNESCO, jde o proces citlivý na další vstupy, komentáře, hodnocení a pozornost ze všech stran.

Kolektiv autorů čerpá jednak z dosavadních známých zkušeností, dostupných podkladů a dat týkajících se území a lokalit zařazených na seznam UNESCO. Využívá rovněž individuální poznatky a představy, které mohou, ale nemusí vždy souhlasit s názorovou většinou či zavedenými postupy (a výstupy). Vzhledem k tomu, že práce nemá zavazující charakter pro oficiální decizní sféru, bylo možné vyslovit názory, které mohou být inspirující právě v budoucnosti tam, kdy se budou hledat odůvodněné náměty pro úpravy, revitalizace a dokonce regenerace krajiny v zájmových územích v okolí stávajících či uvažovaných lokalitách v gesci UNESCO. Známká UNESCO je v podstatě jistým symbolem výjimečnosti takových míst, což reprezentuje všeobecnou návštěvnickou atraktivitu, ne vždy však zájmy všech místních obyvatel. UNESCO si zakládá na takové ochraně lokalit, míst, území či objektů, které budou splňovat podmínky setrvalého rozvoje, čili budou do budoucna životaschopné. Budou sloužit lidem, vzdělávat je, těšit, nikoliv však otravovat.

Technologický a společenský pokrok sice znamená značnou podporu setrvalého rozvoje území, na druhé straně je však zásadní překážkou návratu k některým tradičním činnostem a hospodaření „ve starém duchu“ v zájmových územích. Pouze na bázi dobrovolnosti lze přimět obyvatele takových míst, aby provozovali aktivity, které sice mohou mít pro ně výdělečný charakter, vždy však budou v jistém (a často nemalém) rozporu se současnou realitou. Pokud bude existovat veřejný zájem o takové činnosti, bude zapotřebí jej hradit z veřejných prostředků. Ideálním se tak jeví propojení veřejného ochrannářského a rozvojového zájmu se soukromými iniciativami. Tradiční činnosti tak lze provozovat jak součást uchování místních tradic a koloritu v mezích, kdy dotčená lokalita bude ekonomicky prosperovat, nebude klesat její kvalita (především toho, kvůli čemu byl statut UNESCO pro ni vyhlášen) a místní budou mít zájem se pozitivně setkávat s návštěvníky ve společném zájmu. Takto by nějak mohl znít ideální názor na věc. Proto je zapotřebí podporovat, zpočátku i dotacemi, zřizování podniků, které budou na komerční bázi podporovat místní tradice, udržovat místní nemovité pozoruhodnosti a zajišťovat ekonomický růst.

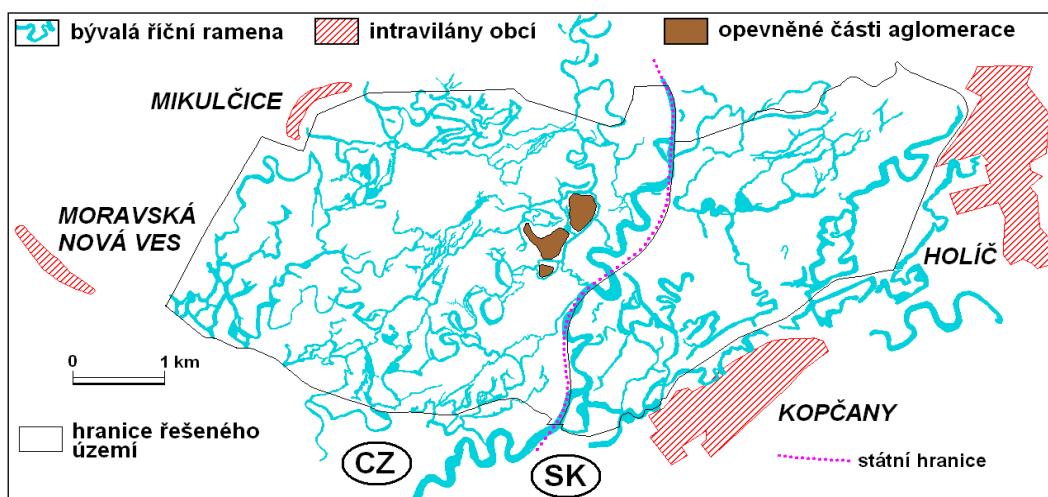
Během řešení projektu „*Památky světového dědictví UNESCO v životě obcí, měst a regionů*“, financovaného z programu INTERREG V-A SK-CZ se autoři setkali s mnohými názory ze strany odborníků – zástupců samosprávy, státní správy, neziskového i podnikatelského sektoru, ale i ze strany odborné veřejnosti. Všechny cenné zkušenosti přinesly nové a značně obohacující informace pro zlepšení spolupráce v oblasti zachování takto významného přírodního a kulturního dědictví i pro budoucí generace. Zacílení na lokalitu Vlkolínec, která je pod patronací UNESCO 25 let, pomohlo přenést zkušenosti na lokalitu Mikulčice – Kopčany, která teprve na zápis na seznam UNESCO aspiruje. Kniha proto obsahuje náměty a zkušenosti odborníků, kteří v oblasti ochrany lokalit UNESCO patří mezi profesionály.

1. Revitalizace nivy Moravy v okolí Mikulčice a Kopčan

Jaromír Kolejka

Současný vzhled nivy Moravy v zájmovém území se diametrálně liší od stavu, jaký tam patrně existoval v době Velkomoravské říše. Niva je jedním z nejdynamičtějších geosystémů krajiny obecně. Prodělává rychlé a intenzivní sebezáchovné procesy, které sice geosystém nivy neustále obnovují, ale od místa k místu se vzhled může diametrálně v detailu změnit. Typickým příkladem takového procesu jsou opakované záplavy. V minulosti, před regulací koryta a celkově toku Moravy v okolí Mikulčice a Kopčan, pravidelně se opakující inundace vedly jednak k ukládání plavenin a splavenin, jednak k uvolňování a přenosu materiálu. V krajině to znamenalo stěhování říčních koryt a zanášení klidnějšího území nivy. Ukládání sedimentů v mnoha případech znamenalo zahlazování předchozích nerovností nivy, např. písčiny elevací (hrudů) vzniklých v minulosti vyvátím jemnějších frakcí písku z říčních náplavů, nebo vyplňování opuštěných (slepých) ramen toku. Přestože takových opakovaných procesů v území proběhlo za období holocénu ohromné množství, jejich stopy, resp. důsledky lze doložit geologickým, geomorfologickým a dalším přírodovědným výzkumem. Bez exaktního datování osvědčenou metodou lze však získat pouze celkový přehled o proběhlých změnách v nivě, nikoliv však zjištění stavu ke konkrétnímu historickému období.

Obr. č. 1: Zájmové území okolí Mikulčice a Kopčan s vyobrazením nedatované sítě dávných říčních ramen v nivě řeky Moravy

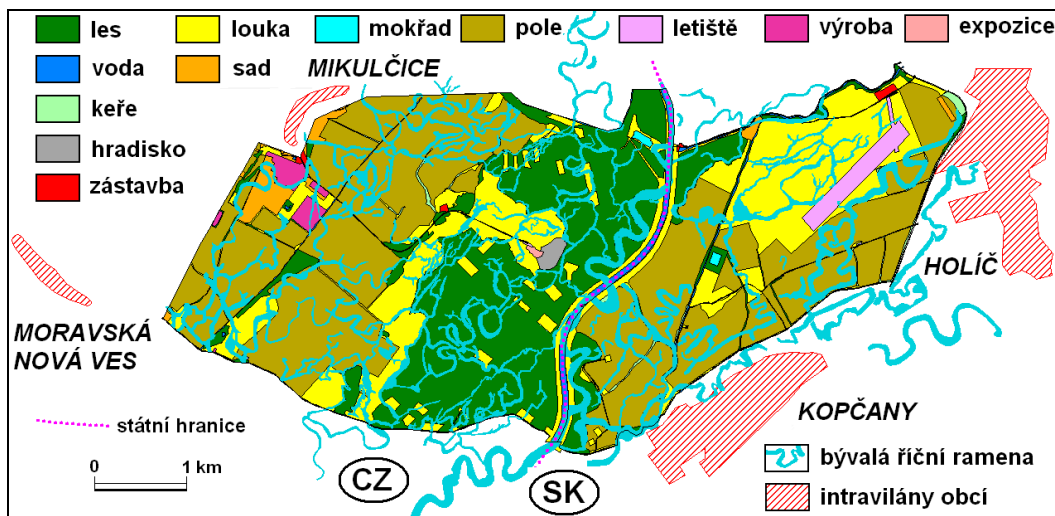

Zdroj: vlastní zpracování podle dostupných mapových a obrazových podkladů.

Dostupné historické materiály, tematické mapy a modely umožňují do jisté míry rekonstruovat strukturu říční sítě do maximalistické podoby. Taková fiktivní říční síť dokumentuje rozmístění říčních ramen a ostatních vodotečí v nivě v sumární podobě, tedy všechny sledované a rozlišené objekty bez ohledu na dobu jejich vzniku a existence. K jejich identifikaci (obr. 1) byly použity jak staré mapy (počínaje 16. stoletím), černobílé a barevné letecké snímky (od 50. let 20. st.) uložené v různých geodatabázích, topografické a tematické mapy (geologická, půdní, lesnická typologická), digitální model reliéfu

5. generace (LiDAR, s osvětlením, resp. zastíněním ze 4 světových stran). Zjištěná maximální (identifikovatelná z dostupných zdrojů) říční síť kombinovaná se současným rozložením různých forem využití ploch poskytuje dobrý přehled o možnostech, kde stará říční ramena a koryta dalších vodotečí v současné nivě hledat (obr. 2).

Obr. č. 2: Porovnání současného využití území v okolí Mikulčic a Kopčan s identifikovanou, avšak nedatovanou sítí dávných říčních ramen

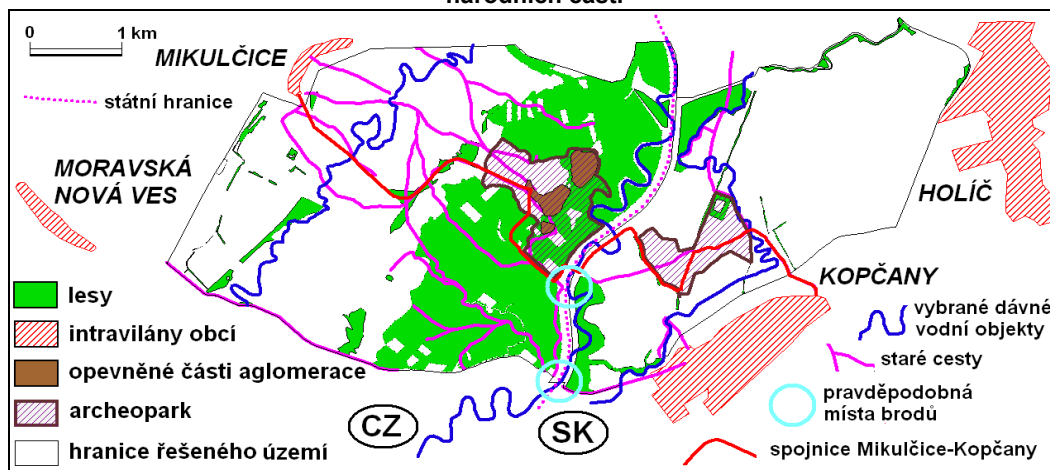
Zdroj: vlastní zpracování podle dostupných mapových a obrazových podkladů.

Současný stav a využití nivy řeky Moravy v okolí Mikulčic a Kopčan je integrálním projevem všech předchozích událostí. Stopy jednotlivých pochodů a období se mnoha různými způsoby překrývají a kombinují. Do vzhledu krajiny intenzivně zasáhl člověk. Archeologické nálezy dokládají přítomnost člověka již od doby kamenné, zpravidla na písčitéch vyvýšeninách (hrúdech). Během raného středověku zde vznikla rozsáhlá aglomerace slovanských sídel, pravděpodobně metropolitní sídlo velkomoravských panovníků. Opevněné nivní hradiště bylo chráněno nejen soustavou opevnění, ale pravděpodobně také přirozenými koryty dvou hlavních toků Moravy a množstvím dílčích ramen. „Mikulčický říční ostrov“, na němž se hradiště nacházelo, byl protkán poměrně hustou sítí ramen, avšak pouze písčité elevace zejména v jeho severovýchodním konci, byly vhodné pro trvalé osídlení. Vzhledem k tomu, že neexistují písemné či grafické doklady o vzhledu zdejší krajiny v době Velké Moravy, lze při jeho rekonstrukci vycházet jen z analogií chování nivní krajiny jinde. Tak lze vyjít navíc ze znalosti konzervativních prvků krajiny, které se udržují po delší dobu než ostatní. Za takové konzervativní prvky lze považovat rozložení a okraje větších lesních ploch, vedení komunikací, či lokalizaci brodů (obr. 3).

Současná krajina zájmového území je příkladem běžného využití nivní krajiny na území ČR i SR. Převládá orná půda využívaná v podobě rozsáhlých monofunkčních parcel. Lesy jsou významně v zájmovém území zastoupeny na české straně, opět v podobě víceméně souvislého celku lužního lesa. Louky jsou početnější na slovenské straně a oboustranně doprovázejí kanalizované hraniční koryto řeky Moravy. Vodní plochy představuje především koryto řeky Moravy a řada slepých ramen (hlavně na české straně), z větší části vzniklých oddělením od průtočného řečiště při posledních vodohospodářských úpravách. Některá užší ramena v lesních celcích po obou stranách hranice jsou

však i velmi starého založení. Zástavba do území zasahuje jen okrajově a slouží mimorezidenčním účelům. Zajímavostí jsou ovocné sady v nivě pod Mikulčicemi a travnaté letiště u Holíče. Taková je výchozí situace pro případnou revitalizaci území s ohledem na jeho jisté „zpřirodňení“ a navození alespoň zčásti vzhledu možného v době aktivního fungování metropolitní aglomerace slovanských sídel.

Obr. č. 3: Zájmové území okolí Mikulčic a Kopčan se sítí zjištěných starých cest pro srovnání s plánovaným vymezením přeshraničního archeoparku a hlavní spojovací komunikace jeho národních částí

Zdroj: vlastní zpracování podle dostupných mapových a obrazových podkladů.

Prvořadým cílem revitalizace území je „návrat vody do nivní krajiny“, a v podobě vodních objektů připomínajících dávná průtočná ramena Moravy. Řeka zde v minulosti silně anastomózovala, neboli se větvila do sítě paralelních hlavních i vedlejších ramen. Stará drobná ramena v lesích v okolí hradiska Na valech si průtočnost zčásti zachovala, podobně i západně od Kopčan či v nedalekém Holíčském lese na severu. V otevřené krajině byla nahrazena přímočarými kanály Kyjovky pod Mikulčicemi a Tvrdonice-Holíč severozápadně od Kopčan. Tyto „kanály“, byť založené před více než 200 lety (v případě současné Kyjovky asi již dříve), jsou z ekologického a estetického hlediska „jizvami“ v současné krajině. Svoji ryze účelovou funkci zrychleného odvedení vody z krajiny plnily a plní, ovšem současným zájmem je spíše vodu v krajině spíše udržet a zadržet, než se jí zbavit.

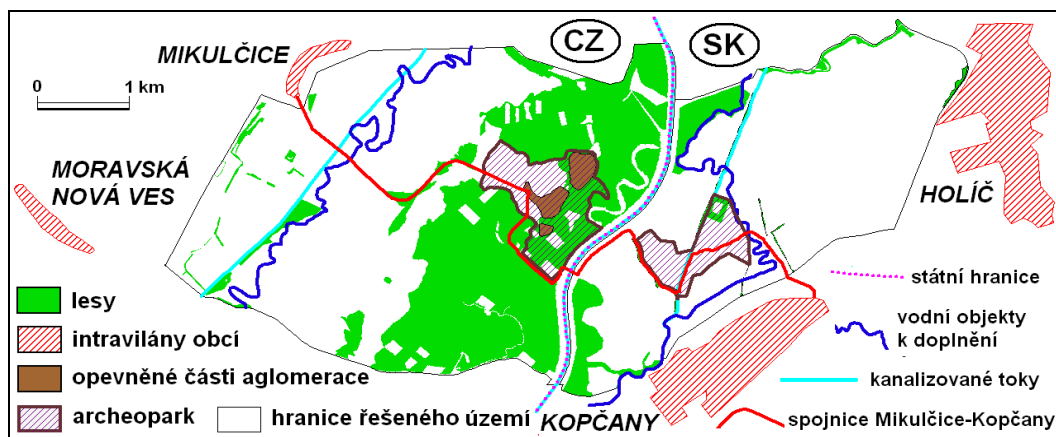
Dřívější hustou sítí ramen v otevřené zemědělské krajině je ovšem neekonomické obnovovat. Pozornost nutno zaměřit na kdysi významná ramena Mikulčické Moravy (zčásti v trase kanalizované Kyjovky) a Východní Moravy (v bezprostředním zázemí Holíče a Kopčan), případně na rameno západně od ní, kde přírodě blízké (podobné) vodní objekty v současnosti zcela chybějí (obr. 4). Nejde rovněž o to, aby revitalizovaná ramena byla vedena v trasách již prakticky zcela zanesených meandrujících toků, nepozorovatelných v terénu, i když by to bylo v podstatě nejlepším řešením, ale o jejich funkční ekologickou a vizuální simulaci (obr. 5). Vytvořením meandrujících koryt s pomalu tekoucí vodou by byla jednak voda v krajině zadržena a současně navozen vzhled dávné krajiny. Lze se totiž oprávněně domnívat, že v době Velké Moravy v tehdy sušší (ne tak často zaplavované) nivě velké lesní celky neexistovaly, krajina byla zemědělsky využívána (louky, orná půda) a rybolovu sloužila početná protékaná, poloslepá i slepá říční ramena.

Obr. č. 4: Homogenní zemědělské využití bývalého meandrového pásu podle kanalizované řeky Kyjovky (vlevo) a sezónně se obnovující jezírka v bývalých meandrech nedaleko kanálu Tvrdonice-Holíč (vpravo)

Foto: J. Kolejka

Obr. č. 5: Zájmové území okolí Mikulčice a Kopčany s vyznačením maximalistické verze doplnění vodních objektů v podobě meandrujících toků v trasách dávných meandrů vybraných říčních ramen k nahrazení napřímených kanalizovaných toků

Zdroj: vlastní zpracování podle dostupných mapových a obrazových podkladů.

2. Udržitelný rozvoj v územích/lokalitych UNESCO – v památkách přírodního a kulturního dědictví a biosférických rezervacích

Petr Čupa

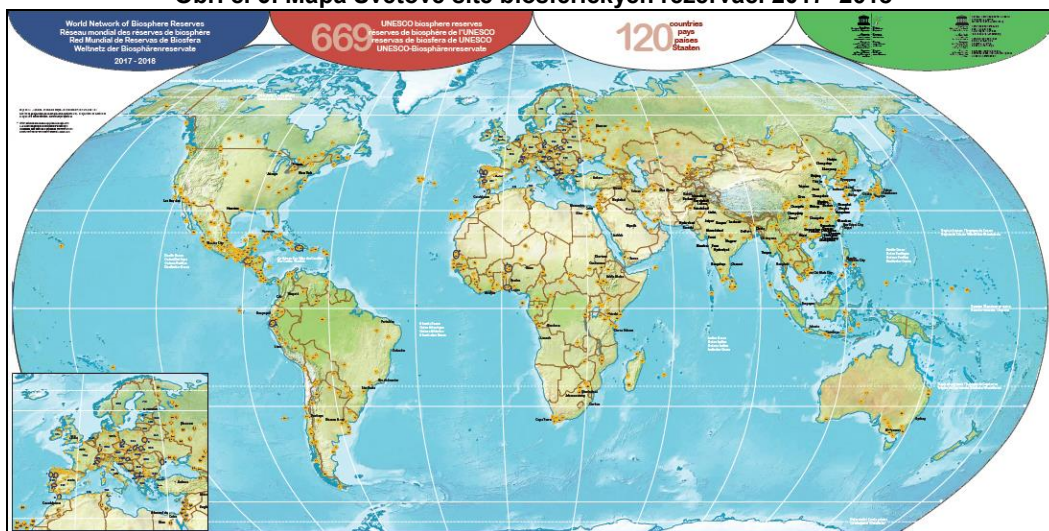
2.1 Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)

UNESCO je mezinárodní vládní organizace při Organizaci spojených národů, založená v roce 1945 v Londýně. UNESCO má sídlo v Paříži a jejím posláním je přispívat k vzájemnému porozumění a sblížování mezi národy na základě mezinárodního rozvíjení výchovné, vzdělávací, vědecké a ostatní kulturní činnosti.

Program Člověk a biosféra (Man and the Biosphere – MAB)

UNESCO vyhlásilo Program Člověk a biosféra (Man and the Biosphere – MAB) v roce 1971 s cílem "podpořit rozumné využívání přírodních zdrojů a zlepšit vztah člověka k životnímu prostředí". Jako nástroj k dosažení cílů programu slouží zvláště vybraná území, nazvaná biosférické rezervace (BR). Jejich specifíkem je – na rozdíl od jiných typů rezervací – to, že nejsou zaměřeny pouze na ochranu přírody, ale podporují i ty lidské činnosti v krajině, které vedou k jejímu pozitivnímu udržitelnému využití a rozvoji. Podpora užitelného rozvoje je dokonce jedním ze tří základních úkolů každé BR (ostatní dva jsou ochrana přírodní a kulturní různorodosti a výzkum a vzdělávání). Od jiných rezervací se BR liší také povinným významným podílem "lidského elementu", a to nejen v daném území, ale také v účasti veřejnosti na správě BR.

Obr. č. 6: Mapa Světové sítě biosférických rezervací 2017–2018

Zdroj: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259695>.

Biosférická rezervace je nesmírně důležitý mezinárodní institut, který, zvláště pak v rozvojovém světě, často nahrazuje chybějící národní legislativu na ochranu přírody a doslova zachraňuje poslední zbytky původních přírodních ekosystémů a kulturních lokalit pro celé lidstvo.

V podmínkách České republiky BR nemá ze zákona žádnou příkazující či "zakazující" moc a tomu odpovídá i způsob řešení problémů. Hlavní úkoly biosférické rezervace tak spočívá v umění komunikace s často protichůdně zaměřenými subjekty, ve výchově veřejnosti a v pozitivní motivaci k řešení problémů krajiny na základě nejnovějších vědeckých poznatků.

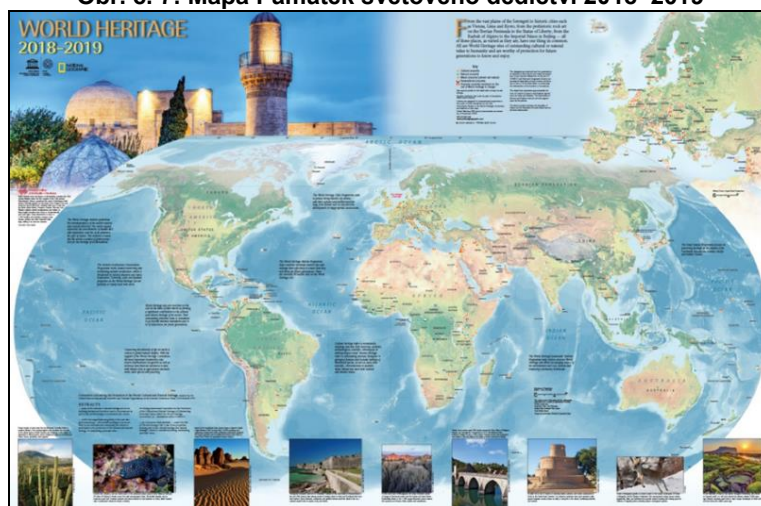
Do Světové sítě biosférických rezervací patřilo v roce 2018 celkově 669 BR ve 120 zemích, z toho v České republice je jich šest: CHKO / BR Křivoklátsko (vznik roku 1977), CHKO / BR Třeboňsko (1977), Národní park / BR Šumava (1990), Národní park / BR Krkonoše (1992), CHKO / BR Bílé Karpaty (1996) a BR Dolní Morava (2003).

Úmluva o světovém dědictví UNESCO

V roce 1972 přijaly členské země UNESCO Úmluvu o světovém dědictví, která doplňuje úpravu péče o přírodní a kulturní památky jednotlivých zemí a která směřuje k identifikaci, ochraně, obnově a prezentaci nejvýznamnějších světových památek. Na základě Úmluvy se vytváří Seznam světového dědictví (World Heritage List), do něhož jsou zapisovány památky s mimořádnými univerzálními hodnotami. Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát to zajistí při maximálním využití svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací.

Základním principem výběru památek do Seznamu světového dědictví je jejich mimořádná hodnota, jedinečnost, autenticita a celistvost. Z toho vyplývá, že v Seznamu nemohou být všechny hodnotné památky. Seznam je reprezentativní a zapsané památky částečně symbolicky zastupují určitý stavební styl daného období v určitém širším regionu. Na druhé straně výběr podléhá i geopolitickým hlediskům, protože je snaha o vyvážené zastoupení jednotlivých členských států úmluvy a světadílů jako celků. Pro zápis na Seznam světového dědictví je nezbytné v nominační dokumentaci a v průběhu expertního posuzování prokázat, že nominovaná památka (lokalita) splňuje jednu či více z povinných kritérií, splňují požadavek maximální autenticity a je prokázána dostatečnost koncepčních materiálů, zajišťujících uchování památky do budoucnosti.

Obr. č. 7: Mapa Památek světového dědictví 2018–2019

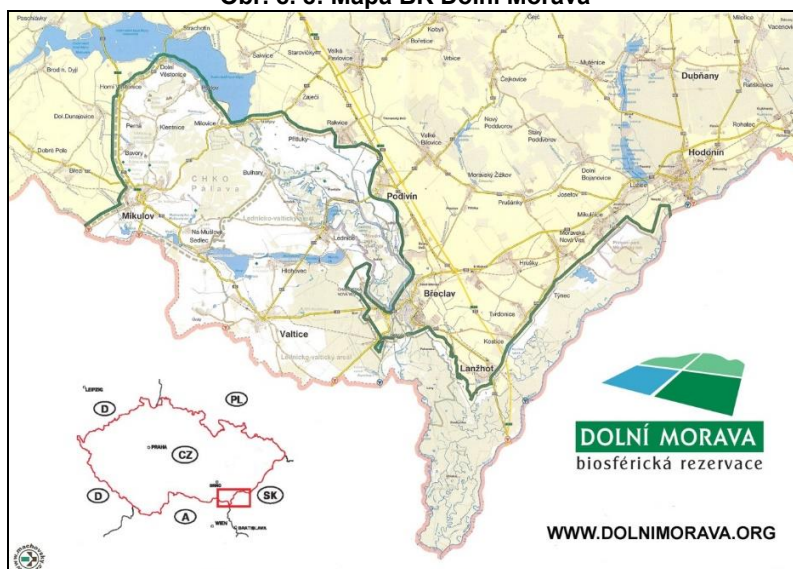
Zdroj: <http://whc.unesco.org/en/wallmap/>.

Na Seznamu památek světového dědictví bylo na počátku roku 2019 zapsáno přes 1100 památek, z toho 12 v České republice (historická jádra měst Praha, Český Krumlov, Telč a Kutná Hora s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou, Kulturní krajina Lednice-Valtice, vesnice Holašovice, zahrady a zámek v Kroměříži, zámek v Litomyšli, Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, vila Tugendhat v Brně a židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči). Navrženy byly také další dvě památky – Národní hřebčín Kladruby a hornický region Krušnohoří/Erzgebirge.

2.2 Biosférická rezervace Dolní Morava – unikátní spojení dvou designací UNESCO

V červenci roku 2003 bylo výborem Mezinárodní koordinační rady programu UNESCO MAB schváleno rozšíření původní Biosférické rezervace Pálava (vyhlášené v roce 1986). Pro nově vymezené území, jež zahrnuje i soutok Moravy a Dyje, byl akceptován i nový název – Biosférická rezervace Dolní Morava. Na ploše necelých 350 km² najdeme vedle sebe přírodně a kulturně velmi bohaté lokality. Vápencové bradlo Pavlovských vrchů s krasovými jevy, stepní trávníky, lesostepi a teplomilné doubravy s druhově bohatým bylinným podrostem, rozsáhlé komplexy unikátního lužního lesa na dolních tocích řek Kyjovky, Dyje a Moravy, které, společně se zaplavovanými lužními loukami nebo kulturní komponovanou krajinou Lednicko-valtického areálu (LVA), která hostí mnohé vzácné druhy rostlin a živočichů. Kulturní krajina Lednice-Valtice byla zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO už v roce 1996, v rozsahu krajinné památkové zóny Lednicko-valtický areál, a se svými téměř 200 km² je jedním z největších člověkem koncepčně upravených areálů v Evropě. Představuje dílo vzniklé v průběhu 17.–20. století na panství rodu Lichtenštejnů. Spolu s barokním zámekem ve Valticích a klasicistním a novogoticky přestavěným zámekem v Lednici obsahuje množství dalších cenných klasicistních a romantických usazených v krajině upravené podle principů romantického krajinářství.

Obr. č. 8: Mapa BR Dolní Morava

Zdroj: <https://www.machovsky.cz/>.

S BR Dolní Morava se pojí hned několik primátů. Jako jediná BR v ČR není zcela územně, ani organizačně totožná s žádnou chráněnou krajinnou oblastí nebo národním parkem a jako jediná česká BR se těší dvojnásobnému statutu UNESCO (kromě biosférické rezervace se zde nachází také zmiňovaný LVA – Památka světového dědictví UNESCO), což není ani v celosvětovém měřítku příliš obvyklé. V ČR se také jedná o jedinou BR a také Památku světového dědictví, která je koordinována nevládní organizací, protože koordinační funkci nad oběma územími převzala obecně prospěšná společnost Biosférická rezervace Dolní Morava, o.p.s. (OPS), založená v srpnu 2004. Tento model správy je ojedinělý, protože až dosud byla koordinace českých BR i památek UNESCO vždy spojena s výkonem správy některého z orgánů Ministerstva životního prostředí, respektive Ministerstva kultury.

Toto propojení dvou designací UNESCO na území BR Dolní Morava, navíc spravované na principech participačního managementu, dává dobrý základ pro sdílení příkladů dobré praxe a námětů na projekty, které mohou přispět k udržitelnému rozvoji krajiny.

2.3 Participační management krajiny jako základ udržitelného rozvoje

Pro myšlenku biosférické rezervace jako obecně prospěšné společnosti, se podařilo získat subjekty z celého spektra veřejného života, od podnikatelských subjektů, přes státní správu až po ekologické organizace. Právě díky pestrému a rovnocennému zastoupení různých subjektů z regionu má obecně prospěšná společnost značné možnosti při naplňování myšlenek již zmíněného Programu Člověk a biosféra v podmínkách intenzivně obhospodařované kulturní krajiny. OPS poskytuje pestrou škálu obecně prospěšných služeb, jako jsou podpora udržitelného ekonomického rozvoje, podpora modelových projektů, environmentální výchova a vzdělávání, monitoring a vědecké výzkumy spojené s trvale udržitelným rozvojem a ochranou přírody a také výměna informací v regionálním, národním i globálním měřítku. Od svého založení BR Dolní Morava ve spolupráci s partnery realizovala nebo iniciovala řadu konkrétních projektů s regionálním i mezinárodním přesahem zaměřených na výchovu a vzdělávání, odstraňování ekologických zátěží, obnovu krajinné zeleně pro obce prostřednictvím výsadby větrolamů a biokoridorů, rozvoj šetrné turistiky, publikační činnost atd.

OPS se úzce angažuje v ochraně světového dědictví a proto je participační management také využíván pro koordinaci v LVA. Od roku 2007 OPS působí z pověření Ministerstva kultury ČR jako Site- manažer (koordinátor aktivit) památky světového dědictví pro Lednicko-valtický areál. Každá lokalita zapsána na seznamu světového dědictví UNESCO má povinnost vytvořit management plán jako soubor pravidel, jejichž cílem je zachovat, zlepšit a podpořit rozvoj lokality. Jelikož velká část BR Dolní Morava je také zapsána na Seznam světového dědictví, její pracovníci zpracovali management plán Lednicko-valtické kulturní krajiny – památky světového dědictví. Má být nástrojem pro řízení a rozvoj unikátní krajinné památky vyhlášené jako jediné místo světového dědictví svého druhu v České republice.

Krajinné projekty

BR Dolní Morava se snaží konkrétními příklady ukázat, že management území biosférických rezervací i krajinných památek Světového dědictví v podmínkách kulturní krajiny střední Evropy, musí být založen především na respektu k tradičním krajinným profesím (zemědělci, lesníci, myslivci, rybáři aj.), na úctě k dědictví předků, hrdoosti

místních obyvatel na svůj region a ve schopnosti přijmout společnou odpovědnost za stav životního prostředí a památek. Mezi příklady úspěšných projektů patří například úzká spolupráce s obcemi. Sérií projektů OPS řešila vytvoření a obnovu biocenter a prvků Územního systému ekologické stability (ÚSES) v šesti komunitách. Oblasti, ve kterých byly projekty realizovány, byly a jsou pod tlakem dlouhodobého intenzivního zemědělství. Největší změny nastaly zejména během socialistické transformace venkova v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století, kdy se rozsáhlá území přeměnila na kulturní step s omezenou biodiverzitou a náchylností k větrné a vodní erozi. Klíčovým cílem těchto projektů bylo vytvoření a rozšíření stávajících funkcí systému ÚSES spolu s obnovou mnoha stanovišť v původně rozmanité zemědělské krajině. Obrovské plochy zemědělské půdy rozdělily interaktivními prvky, které zlepšily biodiverzitu, jakož i estetické a hygienické funkce krajiny. OPS v úzké spolupráci s regionální Agenturou pro ochranu přírody a krajiny České republiky v Brně iniciovala projekty, připravila projektové dokumentace, úspěšně zažádala o financování ze Státního fondu životního prostředí ČR a Operačního programu EU Životní prostředí a zajistila implementaci projektového managementu. OPS tak působila pro komunity jako servisní organizace.

Managementem kulturní krajiny se zabýval i projekt "Země našich předků Mikulovsko-Falkensteinsko" (2005–2007). Jeho cílem bylo vytvoření prvního krajinného plánu, odhalujícího hodnoty kdysi společně komponované krajiny na hranicích Rakouska a České republiky.

Na Mikulovsku byl také realizován další krajinný projekt s názvem "Olivetská hora v Mikulově". Mikulovský Svatý kopeček, je v ČR ojedinělým příkladem kulturní krajiny, v níž se spojují přírodní a historické hodnoty. Na jeho úpatí se v jihozápadní části pojmenované Olivetská hora, rozkládá zbytek vápencové skalní stepi, vyznačující se výskytem vzácných chráněných rostlin. Zvláštností je rozvolněnost lesa, doprovázená prosvětlenými lesními palouky. Tento typ lesů – panonských hájů (lidově lesostepí) je pýchou Mikulova a také kvůli nim sem přicházejí vědci i návštěvníci. Bohužel v minulosti byla přirozená skladba narušena neodbornými zásahy. Proto byl připraven projekt s názvem "Panonský háj pod Olivetské horou - reminiscence Getsemanské zahrady", jehož cílem bylo alespoň zčásti obnovit původní ráz místa. Podkladem a inspirací pro vypracování tohoto projektu obnovy přírodě blízkých poměrů v lokalitě bývalého selského vápencového lomu byla diplomová práce Františky Šatné ze Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity z roku 2012. V rámci projektu, realizovaného BR Dolní Morava, na kterém se podílela Mgr. Milada Rigasová, Ph.D., botanička Regionálního muzea v Mikulově i odborníci z Chráněné krajinné oblasti Pálava a města Mikulov, byly odstraněny zdravotně a druhově nevhodné stromové a keřové dřeviny a následně vysazeny stromy, keře a bylinná vegetace odpovídající zmíněné lokalitě. V lokalitě byly umístěny lavičky a informační tabule s důležitými historickými a přírodovědnými údaji. V současné době je toto místo vyhledávané jako jedinečná vyhlídka na Mikulov a krajinu jižně od města.

Krajinné profese a udržitelné hospodaření v kulturní krajině

Udržitelné hospodaření je základním kamenem udržení kvality krajiny a to nejenom v lokalitách UNESCO. Tlaky současné společnosti na využívání krajiny jsou výzvou pro obyvatele i koordinátory těchto území. Tématem, kterým se území UNESCO v současnosti musejí zabývat je proto například i turistika. Na území BR Dolní Morava tak byl například realizován mezinárodní projekt nazvaný Rozvoj šetrné turistiky v oblasti Soutoku (2005–2006). Oblast soutoku Moravy a Dyje byla až do roku 1989 v přísném

režimu pohraničního pásma a byl zde omezen volný pohyb i hospodářská činnost. Po pádu železné opony bylo území zpřístupněno návštěvníkům, jejichž počet každoročně narůstal a hrozila jeho destrukce vlivem živelné turistiky. Hlavním cílem projektu bylo předejít případnému znehodnocení kvalit oblasti s využitím moderované diskuse s klíčovými subjekty v území.

V souvislosti se změnou klimatu vyvstává do popředí jedna z tradičních krajinných profesí – vodohospodář. Hospodaření s vodou bylo od nepaměti součástí hospodářského využití krajiny na jižní Moravě. Voda je neodmyslitelným základním prvkem komponované krajiny, který vytvořil řadu stanovišť, která jsou součástí chráněných hodnot. Odklonem od tradičního hospodaření a chovu drobného hospodářského zvířectva zanikla "drobná" údržba krajiny, došlo k zániku mnoha stanovišť s negativním vlivem na retenční schopnosti a vodohospodářské poměry v půdě. Pracovníci OPS se snaží přispívat k řešení této problematiky formou realizace specifických vodohospodářských zásahů. Jedním z nich byla například revitalizace Pivovarského járku v Břeclavi realizována v roce 2014. Dalším je připravovaná revitalizace Zámeckého rybníka v Lednici, který byl vybudován v letech 1805–1811. Na tomto projektu, jehož vedení převzala OPS, také spolupracuje Národní památkový ústav a Agentura pro ochranu přírody a země ČR. Tento komplexní projekt v sobě zahrnuje nejen rozvoj biodiverzity, zlepšení vodních poměrů, ale i záchranu kulturní památky.

OPS také podporuje tradiční hospodaření a produkci regionálních produktů. Proto představila udělování Certifikátu Biosférické rezervace Dolní Morava. Jeho cílem je podpořit rozvoj území prostřednictvím spolupráce s vybranými podnikatelskými subjekty a podpora místních produktů a služeb, které byly vytvořeny a poskytnuty způsobem šetrným k životnímu prostředí. V současnosti jsou uděleny certifikáty třem subjektům: Včelí farma Moravský soutok (p. Šesták, Lanžhot), Vinařství Volařík (p. Volařík, Mikulov) a 1. Plavební Lednice (p. Martínek, Lednice).

Velmi důležitá je i mezinárodní spolupráce. BR Dolní Morava se také snaží spolupracovat s podobnými iniciativami zaměřenými na udržitelný rozvoj, s cílem posílit synergický efekt vlastních aktivit. V roce 2017 proto celé území BR, včetně LVA, stalo součástí Mezinárodní sítě modelových lesů. Tato celosvětová síť založená v Kanadě implementuje participativní, krajinnotvorných přístup k udržitelnému hospodaření s přírodními zdroji. Za posledních 25 let pracovala v 31 zemích a pokrývá více než 84 milionů hektarů v 60 zemích. Modelový les Česká Republika je seskupením čtyř lesních parků (oblastí určených k podpoře a propagaci udržitelného lesního hospodářství) a jedné biosférické rezervace, které všechny představují dlouholetou tradici středoevropského lesního hospodářství a managementu kulturní krajiny.

Pestrost a vyváženost v zaměření práce, tak v rovnocenné zastoupení různých subjektů v managementu, je základní charakteristikou, která dělá BR Dolní Morava jedinečnou v národním měřítku a uznávanou na mezinárodní scéně. Protože však doma není nikdo prorokem, úspěšně reprezentuje Českou republiku zejména v zahraničí. Je škoda, že se po celou dobu svého působení nedočkala od odpovědných orgánů na národní úrovni, ať už z pohledu životního prostředí nebo kultury, žádného uznání či významnější podpory.

Oblastí UNESCO a podpora udržitelného rozvoje

Na příkladu BR Dolní Morava lze dobře demonstrovat, jak mohou území se statutem UNESCO pozitivně přispět k udržitelnému rozvoji krajiny. UNESCO se svým přínosem pro udržitelný život zabývá dlouhodobě. Vztahem mezi Úmluvou o světovém dědictví

UNESCO, ochranou a udržitelným rozvojem se zabýval například expertní panel, který se uskutečnil v březnu 2010 v brazilském městě Paraty. Srovnání jeho výstupů s přístupy využívanými v BR Dolní Morava, pak potvrzují jejich opodstatněnost.

Také z pohledu Programu MAB lze konstatovat, že biosférické rezervace typu Dolní Moravy představují kladný přínos. Když v roce 2014 UNESCO poprvé oficiálně hodnotilo činnost BR Dolní Morava, ve výsledném hodnocení bylo konstatováno, že splňuje všechna povinná kritéria, včetně podpory udržitelného hospodaření, a navíc bylo doporučeno, aby sloužila jako model struktury řízení území prostřednictvím zainteresovaných subjektů. Tím se Biosférická rezervace Dolní Morava stala historicky první (a zatím jedinou) českou BR, která byla označena za model pro celou Světovou síť biosférických rezervací!

3. Ochrana vs. rozvoj pohledem zainteresovaných stran

Jan Vybíral

V rozvinuté lidské společnosti musí dobře fungovat nejen zákony a správa věcí veřejných. Důležité je poznání o nutnosti mezioborové spolupráci a koordinaci všech procesů, které se odehrávají v krajině, v sídlech a při pracovních i volnočasových aktivitách osob. Zásadní pro zajištění udržitelného rozvoje společnosti a celých regionů je dostatek informací, jejich správná interpretace a využití v každodenní praxi lidí, firem, úřadů a dalších institucí. Oblast Biosférické rezervace Dolní Morava je příkladem, který se snaží v praxi obecně prospěšné společnosti stejného jména ukázat, že lze i rozdílné zájmy sladovat, pokud je správně nastavená rozvojová vize. Její součástí je jak dohoda o rozumném – udržitelném využívání přírodních zdrojů, tak i shoda na nutnosti chránit a rozumně spravovat kulturní a přírodní bohatství, které jsme zdědili po našich předcích. Základem dobré správy jak krajiny, tak i společnosti, je poznání minulosti. To nám umožňuje, abychom dobré věci a trendy nadále ctili, uchovávali, chránili a naopak se vyvarovali zjevných chyb, případně je odstranili a napravili. Jedině pak je šance, že se bude naše kulturní krajina a lidská společnost v ní vyvíjet harmonicky a bez krizí.

3.1 Vznik a vývoj kulturní krajiny v oblasti BR Dolní Morava

Příroda Biosférické rezervace Dolní Morava a kulturní hodnoty v ní obsažené se vyvíjely pod vlivem lidského společenství od nepaměti. Vždyť nejstarší artefakty, které vznikly rukou pravěkých lovců mamutů, jsou staré až třicet tisíc roků. Je to nejen světoznámá Věstonická venuše, ale i rytina na kusu mamutiho klu, která je možná nejstarší mapou na světě. Lidé ve zdejší krajině nacházeli obživu jak na tahových stezkách velkých druhů zvěře, tak i v řekách s množstvím ryb a vodních druhů ptáků, nebo na zdejší úrodné půdě.

Po usazení Slovanů na jižní Moravě, v šestém století našeho letopočtu, se postupně vytváří typický zemědělský ráz zdejší krajiny s mnoha vesnicemi a nárůstem lidské populace. Krajinaotvorně působilo hlavně zemědělství a rybníkářství, později lesnictví, průmysl, urbanismus a dopravní infrastruktura. Ve 13. století vzniká, mimo jiných, i Lednická rybníční soustava čtyř na sebe navázaných velkých rybníků. Území v horních částech toků řek Dyje a Moravy byla v období končící kolonizace krajiny ve vyšších polohách před cca tisícem let stále více odlesňována pro účely zemědělství. Velké splachy půdy jako následek vodní eroze na nechráněných plochách se pak jako naplaveniny usazovaly v dolních

částech niv Dyje a Moravy a byly základním předpokladem pro vznik lužních ekosystémů. Hlavní charakteristiky současného krajinného rázu BR Dolní Morava vytvořily v 16.–19. století především bohaté rody Liechtensteinů, Dietrichsteinů a Habsburků, které na svých majetcích dokázaly organizovat krajinu do hospodářských celků, které na sebe navazovaly dopravní infrastrukturou s alejemi.

Obr. č. 9: Mamutí kel s rytinou mapy, paleolit, Pavlov. Archeologický ústav AV, Brno

Zdroj: Foto: Zdeněk Kratochvíl, <http://www.fysis.cz/Ob/20paleo/ipage00030.htm>.

Obr. č. 10: Lužní ekosystémy v nivách řek Moravy a Dyje vznikly díky vodní erozi na jejich horních tocích

Foto: Petr Čupa, 2019.

Kolektivizace zemědělství v 50.–70. letech 20. století zapříčinila vznik rozsáhlých ploch orné půdy, která převládla i v místech původních lužních luk kolem řek. Vodohospodářské úpravy na jižní Moravě v 70.–80. letech minulého století dokončily podobu zdejší kulturní krajiny, která je patrná v současné době. Byly provedeny regulace velkých řek napřímením jejich toků, vystavěny ochranné hráze a především byly vybudovány Novomlýnské nádrže.

Obr. č. 11: Regulovaný tok řeky Dyje u obce Bulhary

Foto: Petr Čupa, 2019.

3.2 Vývoj lidské společnosti a jejího vztahu ke kulturním hodnotám, krajině a přírodním zdrojům

Kulturní krajina se v posledních stovkách let dynamicky vyvíjela v úzké provázanosti s prudkým rozvojem společnosti a jejích potřeb. Vznikla akutní potřeba vytvoření nových pravidel pro využívání a ochranu přírodních zdrojů a správu věcí veřejných. Zhruba od 18. století nastalo v řízení státu období postupné oborové specializace, které si vyžádalo vytvoření oborových zákonů, založení oborově zaměřeného školství a ustanovení specializovaných státních úřadů.

Již v první polovině 20. století vznikly v naší společnosti iniciativy, které poukazovaly na to, že kulturní hodnoty, zpočátku především významné historické stavby, je třeba chránit jako odkaz a dědictví našich předků. Přírodovědci především ve druhé polovině 20. století zase začali poukazovat na přírodní hodnoty krajiny, ve které zůstávalo čím dál méně místa pro život populací stále vzácnějších druhů rostlin a živočichů. Se vznikem moder-

ních odborností, například krajinného architekta, byly odhaleny důležité estetické souvislosti v krajinných celcích a z toho plynoucí potřeba chránit je jako estetickou a uměleckou hodnotu v krajině a zachovat je jako vzácné dědictví pro lidskou společnost regionu, státu i celé lidstvo. V současné době mají své zákony, školy a státní úřady například zemědělci, lesníci, vodohospodáři, ochránci přírody, horníci, památkáři a další.

Obr. č. 12: Kulturní a přírodní hodnoty se v kulturní krajině doplňují – zámeček Lány v oboře Soutok

Foto: Petr Čupa, 2019.

Právní ochrana přírodních a kulturních hodnot, kulturní krajiny a přírodních zdrojů

Zákony, které postupně byly přijímány již za Rakouska-Uherska, v Československu předválečném i socialistickém a v posledních třiceti letech v České republice, jsou většinou velmi podrobné, přísné a řešící podstatu řešené problematiky, často až do detailů. Nejvyšším zákonem je Ústava České republiky s Listinou základních práv a svobod pro všechny občany naší republiky. Zvykli jsme si, že v našem právním řádu mají své významné místo mnohé další zákony, například Památkový zákon, Lesní zákon, Zákon o vodách, Zákon o hornické činnosti, Zákon o ochraně přírody a krajiny, Zákon o ochraně ovzduší, Zákon o odpadech, Zákon o zachování veřejného zdraví a mnoho dalších právních norem. Všechny obsahují podrobně rozepsaná práva a povinnosti pro všechny obory lidské činnosti, týkající se rámců chování oborů, firem a lidí. Prakticky všechny zákony nezapomínají na zdůraznění nutnosti ochrany přírodních zdrojů, přírodních a kulturních hodnot a přírodního prostředí jako celku.

V rámci globální komunity jsou známé mezivládní dohody, ve kterých se státy zavazují, že budou chránit kulturní a přírodní hodnoty, které jsou důležité jako dědictví celého lidstva. Mezi nejznámější dohody pod patronací UNESCO patří například Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví, Ramsarská úmluva o ochraně mezinárodně významných mokřadů a další.

Participační management a mezioborové spolupráce jako základ řešení protikladných zájmů

Přestože máme dokonale propracovaný právní systém, státní správu a množství úřednického personálu na lokální, regionální a státní úrovni, dochází občas ke sporům, ba až někdy ke krizi vztahů nejen mezi jednotlivými lidmi, ale dokonce mezi různými subjekty navzájem, mezi subjekty a státem, případně i k mezinárodní neshodě. Příčinou je obvykle rozdílný názor na danou problematiku, přičemž se mohou obě strany sporu zaštiťovat příslušnými zákony a dokonce mít i „svou“ pravdu. Klasickým případem může být rozdílný názor a střet krajinných architektů a velkých investorů, obcí a památkářů, lesníků, zemědělců či rybníkářů a ochránců přírody, organizátorů volnočasových aktivit a vlastníků půdy, atd. Z mnoha příkladů z praxe je zřejmé, že ani ty nejpodrobnější zákony nejsou nic platné, pokud není vůle se mezioborově dohodnout. Často je lepší opustit přesnou literu zákona a využít jedné osvědčené kulturní hodnoty, které se obecně říká „selský rozum“. Jedná se o metodu pohledu z hlediska praktických zkušeností, pochopení některých mezioborových a časových souvislostí a pak je dohoda možná i mezi nesmiřitelnými názory, z nichž každý má „svou“ pravdu.

Řešení protikladných zájmů na principu participace využívá například Obecně prospěšná společnost Biosférická rezervace Dolní Morava. Za dobu své patnáctileté existence má zkušenosti s přijímáním a schvalováním takových řešení, které jsou výsledkem dohody různých zájmových skupin na platformě biosférické rezervace UNESCO. Jedině tak mohly být realizovány zajímavé projekty, které řešily problémy krajiny, například likvidace starých ekologických zátěží v lužních lesích, doplňování chybějící zeleně v zemědělských celcích a v obcích, revitalizace vodních poměrů v lužních lesích a další. Z hlediska nových požadavků společnosti na volnočasové aktivity byl realizován projekt rozvoje šetrné turistiky v oblasti lužních lesů, nebo návrh na využití veřejných prostorů v blízkosti zámku a zimního stadionu v Břeclavi, obnova parkových úprav na březích Lednických rybníků, nebo revitalizace bývalé pískovny v Nejdku. Z úspěšných projektů se stávají vzorová řešení a příklady mezioborové spolupráce, směřující ke zlepšení stavu životního prostředí a spokojenější život obyvatel.

Jsme vzdělaná, vyspělá a bohatá společnost, která má to štěstí, že žije v jedné z neúžasnějších kulturních krajin světa. Měli bychom mít tedy i ty nejvyšší ambice, směřující k vytvoření harmonické krajiny a společnosti, ve které budou v rovnováze všechny rozvojové principy: ekonomický, sociálně-kulturní a ekologický. K tomuto ideálu se lze přiblížit jedině tehdy, když se budou ctít zákony, oborová vzdělanost se znalostí mezioborových souvislostí, budou se uplatňovat a ctít prověřené zkušenosti a vědecky doložitelné argumenty, při zachování lidské vzájemnosti a toleranci.

4. Plánovací nástroje a jejich aplikace v územích pod patronací UNESCO

Libor Lněnička

Základním předpokladem pro vyvážený a udržitelný rozvoj na lokální i národní úrovni je institucionální podpora subjektů samosprávy i státní správy poskytnutá v České republice zákonem č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů a na Slovensku zákonem č. 50/1976 Zb. o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů). Oba předpisy mají mnoho společných aspektů – poměrně přesně a striktně vymezují celý proces **územního plánování**. Účelem je usměrnění vývoje území směrem k realizaci společenských požadavků na bydlení, výrobu a odpočinek. To vše v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje území, tedy takového rozvoje, který „zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích a aniž by se to dělo na úkor jiných národů“ (Brundtland, 1987). Územní plánování upravuje zejména cíle a úkoly celého procesu, definuje soustavu orgánů územního plánování, nástroje (dokumenty), vyhodnocování vlivů na udržitelný rozvoj území, rozhodování v území, možnosti sloučení postupů podle tohoto zákona s postupy posuzování vlivů záměrů na životní prostředí, podmínky pro výstavbu, rozvoj území a pro přípravu veřejné infrastruktury, evidenci územně plánovací činnosti a kvalifikační požadavky pro územně plánovací činnost. Výsledkem celého procesu je územně plánovací dokumentace (ÚPD), jejíž klíčovou součástí je územní plán obce rozdělený na textovou a grafickou část. **Územní plán** řeší předpoklady a podmínky pro horizontální (plošné) zastavení ploch v celém správním obvodu území obce. Pro podrobnější vymezení podmínek budoucího vývoje území z pohledu zastavenosti ploch vymezených územním plánem je pořizován regulační plán (vertikální perspektiva). Ze zmíněného stavebního zákona vyplývá závazek územního plánování chránit krajinu, hospodárně využívat zastavěné území, zajišťovat ochranu nezastavitelného území a nezastavitelných pozemků a vymezovat zastavitelné plochy s ohledem na potenciál rozvoje území a míru využití zastavěného území (odst. 4, § 18). Pro splnění všech podmínek vymezených v odst. 4, § 18 je v územním plánu členění ploch na tzv. zastavěné a nezastavěné, zastavitelné a nezastavitelné v celém správním obvodu obce. Proto pro další rozvoj v území obce je nejprve zapotřebí využít současné plochy ve stávajícím území, které nejsou dostatečně využity. Podle zákona tak jde o plochy přestavby (§ 43). Pokud jsou vyčerpány všechny možnosti ve stávajícím území, poté se hledají plochy nové v podobě např. územní rezervy. Územní i regulační plán jsou velmi silné nástroje normativního charakteru. Vytvářejí tak závazná pravidla pro změny ve využívání území a následném umísťování staveb do území. Pořízení, schvalování, změny a pravidla plánů jsou plně v kompetenci volených orgánů (zastupitelstva obcí), vydávají se prostřednictvím opatření obecné povahy.

Z hlediska ochrany přírodních a kulturních hodnot území nesmíme opomenout nástroje, které jsou definovány na úrovni státu legislativně, konkrétně zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů (pro přírodní památky) a zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Podporu územnímu plánování poskytuje krajinné plánování. Krajinné plánování je ekologicky orientovaná plánovací činnost vycházející z kapacitního a estetického hodnocení vlastností krajiny s ohledem na možná rizika. Na Slovensku má krajinné plánování legislativní oporu ve stavebním zákonu, v České republice jde o dobrovolnou, (zmiňovaný stavební zákon tuto problematiku neřeší), avšak doporučovanou činnost v rámci územního plánování. K dosažení podmínek nezbytných pro ekologickou stabilitu území se pou-

žívá specifický nástroj **územní systém ekologické stability** (ÚSES). Stavební zákon ÚSES definuje jako vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu (§ 3, písm. a) zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů). Hlavním smyslem je posílit ekologickou stabilitu krajiny zachováním a obnovením stabilních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb.

Celý katastr obce Mikulčice se považuje za území s archeologickými nálezy ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Z pohledu interakce přírody a člověka se v zájmovém území správního obvodu obce Mikulčice nacházejí 2 významné lokality, které vyžadují zvláštní ochranu ve státním zájmu. Z přírodních hodnot jde o přírodní park Mikulčický luh (vyhlášen v roce 1999), jehož součástí je i přírodní rezervace Skařiny (vyhlášena již v roce 1956, evidenční číslo 394). Lokalita je vymezena na základě § 12 zákona č. 114/1992 Sb.) a rozkládá se na rozloze 800 ha. Území se nachází jihovýchodně od obce Mikulčice směrem k hranici se Slovenskem v okrese Hodonín. Leží v Dolnomoravském úvalu v podcelku Dyjsko-moravská niva. Přírodní park tvoří rovinatá údolní niva řeky Moravy v nadmořské výšce kolem 160 m n. m. Původně pravidelně zaplavované území je po vodohospodářských úpravách a napřímení meandrujícího toku Moravy v 70. letech 20. století zaplavováno jen při velkých povodních. Na území se však stále nachází řada tůní, mrtvých ramen, odvodňovacích struh a kanálů. Nejzajímavější je hrází oddělené původní meandrující koryto řeky Moravy.

Druhou státem chráněnou lokalitou v území je Slovanské hradiště v Mikulčicích. Hradiště představuje raně středověkou archeologickou lokalitu, která patřila k nejvýznamnějším střediskům Staré a Velké Moravy, prvního státního útvaru západních Slovanů.

Účelem ochrany těchto dvou lokalit je zachování jejich přírodního a kulturního dědictví s odkazem na přirozenou biodiverzitu území. Péče státu o kulturní památky zahrnuje činnosti, opatření a rozhodnutí, jimiž orgány a odborná organizace státní památkové péče (§ 25 až 32 zákona č. 20/1987 Sb.) v souladu se společenskými potřebami zabezpečují zachování, ochranu a vhodné společenské uplatnění kulturních památek. Ostatní orgány státní správy a jiné organizace spolupracují v oboru své působnosti s orgány a odbornou organizací státní památkové péče a pomáhají jim při plnění jejich úkolů. Ministerstvo kultury mj. sestavuje, vyhláší a provádí programy komplexní péče o kulturní památky a vytváří pro ni všestranné podmínky, posuzuje návrhy dlouhodobých, střednědobých a prováděcích plánů obnovy kulturních památek. Kraj ve své samostatné působnosti schvaluje návrhy dlouhodobých, střednědobých a prováděcích plánů a programů zachování a obnovy kulturních památek v kraji (§ 28a). Obce s rozšířenou působností se podílí na zpracování krajské koncepce podpory státní památkové péče a na zpracování střednědobých a prováděcích plánů a programů obnovy kulturních památek (§ 29) a obce poté památkovou péči vykonávají, tj. kontrolují, jak vlastníci kulturních památek plní povinnosti uložené jim tímto zákonem. Obec vychází přitom z odborných vyjádření odborné organizace státní památkové péče.

Další možnosti ovlivnění budoucího rozvoje území je proces komplexního **strategického řízení** ve veřejné správě. Strategické řízení (v institucionální podobě) je považováno za jednu z nejdůležitějších činností ovlivňujících úspěšnost a vůbec existenci rozvoje území v budoucnu. Zároveň je nezbytnou a přirozenou komponentou práce všech subjektů, ale i jednotlivců, kteří jsou pod neustálým tlakem vnějších sil, makroekonomických ukazatelů a legislativních norem. Na lokální úrovni je celý proces úzce propojen s endogenním re-

gionálním rozvojem na místní úrovni, kdy se veřejnoprávní subjekty snaží najít správný koncept pro prostorové (regionální) plánování.

V prostředí veřejné správy strategické řízení představuje obecně řečeno soubor určitých kroků vedoucích k formulaci vize, poslání a cílů organizace a následnému hledání nejvhodnějšího způsobu jejich naplnění prostřednictvím výběru nejvhodnější varianty s ohledem na veškerá specifika vnějšího i vnitřního prostředí ovlivňujícího vývoj území. Nezbytnou součástí procesu je také uplatnění vlastních zkušeností, znalosti prostředí a intuicí vlastních aktérů rozvoje. Řízení má charakter trvalého dynamického vývoje spočívajícího v neustálém sladění strategií, výkonnosti a kvality výsledků/výstupů. Úspěšnost naplňování strategie spočívá ve správném sladění lidského faktoru, vůdcovství, procesů a technologií.

Základní teoretická, systémová a metodická východiska strategického řízení a plánování platí pro úroveň kraje a obce, stejně jako pro všechny jiné úrovně řízení. Obec jako subjekt (organizace) funguje na samosprávném principu a vykonává řadu rozhodovacích aktů v samostatné a přenesené působnosti. Strategie je často vnímána jako dlouhodobé směřování regionu vyvíjející se v průběhu času, může být také pojímána jako výsledek kulturních a politických procesů. Z tohoto důvodu regionální management závisí ve velké míře na zkušenostech a znalostech některých osob, z čehož následně plynou výsledky a způsoby jednání.

Specifikem řízení na úrovni kraje či obce je také zajištění principu partnerství. Ve strategickém řízení na krajské úrovni se uplatňuje spíše partnerství „institucionální“, na úrovni obcí by mělo být dominantní partnerství „občanské“.

Výsledkem všech činností, procesů a politik na lokální a regionální úrovni je kvalitní strategické plánování. Jedná se o přístup (soubor dílčích metod a technik), jež může být použit v řadě lidských činností, přičemž jednou z nich je oblast regionálního rozvoje. Strategické plánování tedy můžeme chápat jako systematický způsob, jak organizovat změny a vytvářet v celé společnosti široký konsenzus a společnou vizi pro lepší (socio)ekonomickou budoucnost. Výsledkem této činnosti je strategický plán, jako klíčový nástroj regionálního rozvoje území. Hlavním cílem zpracování strategického plánu rozvoje obce je navrhnout pro stanovené období strategického plánu promyšlenou množinu opatření na podporu ekonomického a sociálního rozvoje obce realizovatelnou dostupnými finančními zdroji (včetně zdrojů EU) pro toto období (Lněnička, 2014).

Strategický dokument představuje písemný souhrn stanovených cílů a návod k jejich dosažení. Jedná se o jakýsi komplexní socioekonomický plán rozvoje zahrnující směry a úkoly rozvoje finanční povahy, financované z předpokládaných dostupných finančních zdrojů, jakož i úkoly nefinanční povahy, jako jsou organizační úkoly, politická podpora, politiky, nástroje a rovněž doporučení pro vyšší orgány k podpoře regionu. (Lněnička, 2014). Zároveň je výchozím řídicím dokumentem určujícím následný přístup municipality a jeho partnerů k budoucímu vývoji vymezené oblasti nebo tématu.

V českém prostředí k nejčastějším strategickým dokumentům patří:

⇒ Strategický plán.	⇒ Krajinový plán.
⇒ Komunitní plán.	⇒ Komplexní program rozvoje města.
⇒ Plán památkové péče apod.	⇒ Místní Agenda 21.
⇒ Akční plán.	

- ⇒ Integrovaný program rozvoje. Integrovaná územní investice. Integrovaný plán rozvoje území atd.
- ⇒ Koncepce rozvoje (např. cestovního ruchu, dopravy, kultury, životního prostředí apod.)
- ⇒ Plán odpadového hospodářství.
- ⇒ Urbanistická studie, územní a regulační plán.
- ⇒ Územní prognóza, územní generel apod.

Součástí právního řádu České republiky se stala řada mezinárodních dokumentů a úmluv platných v rámci Evropské unie. V českém prostředí památkové péče hrají důležitou metodickou a inspirativní roli v péči o kulturní krajinu, prostředí kulturních památek či městskou krajinu. K těmto dokumentům patří především *Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy*, kterou přijala Rada Evropy v Granadě dne 3. října roku 1985. Organizace ICOMOS vytvořila řadu dalších dokumentů věnovaných kulturnímu dědictví, jež mají zejména funkci metodickou a jejichž dodržování patří v civilizovaných zemích také k samozřejmým zásadám působení památkové péče. K prvním mezinárodním dokumentům, které se zabývaly upřesněním principů ochrany, se řadí Athénská, Benátská a Florentská charta, které mají mimořádný význam pro formulaci zásad památkové péče.

Důležitým nástrojem pro kvalitní vykovávání činností v oblasti památkové péče představuje strategické plánování, které zajišťují dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé plány péče. V ČR vydal v roce 2015 Národní památkový ústav (NPÚ) metodiku s názvem: Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění, jejímž cílem je definovat nástroje, s jejichž pomocí je možné vytvořit vhodné podmínky pro ochranu objektivně stanovených kulturně historických hodnot památek zahradního umění. Jedním z konkrétních nástrojů je tzv. **management plán**. Management plán v podobě dokumentu, ať je zaměřen na jakoukoli oblast lidské činnosti, by měl komplexním způsobem formulovat jak vizi a cíle, tak podrobně uvádět prostředky a cesty, jichž má být užito, a rovněž stanovovat zpětnou vazbu, tedy způsob vyhodnocení. Plánování je zaměřeno na stanovení budoucího stavu a cest k jeho dosažení. Cílem management plánu ochrany památkových hodnot památek zahradního umění je předložit strategii postupu ochrany jejích identifikovaných hmotných i nehmotných památkových hodnot pro určité časové období. Čím kratší období, tím mohou být návrhy podrobnější a konkrétnější. Plán musí být zpracován tak, aby jeho naplňování bylo pro majitele či správce těchto památek v určeném časovém úseku reálné.

Péči zajišťuje mj. i Biosférická rezervace Dolní Morava, o.p.s. v rámci programu UNESCO „Člověk a biosféra“, která pečuje o harmonický setrvalý rozvoj přírody a lidských aktivit od roku 2003 v krajině od Pálavy po Mikulčice. Biosférická rezervace je také autorem Management plánu památky UNESCO pro Lednicko-valtický areál, zapsaný na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO v roce 1996 a od roku 2008 je také pověřena funkcí site-managera památky UNESCO. Management plán LVA je k nahlédnutí na obecním úřadě v Lednici a ke stažení na webových stránkách www.dolnimorava.org. Jako každá památka na Seznamu světového dědictví UNESCO, musí i LVA splňovat podmínky a pravidla vyplývající z mezinárodních dohod, mezi která patří i vytvoření tzv. Management plánu tj. rámce opatření vedoucích k ochraně, zlepšení a zajištění udržitelného rozvoje památky UNESCO.

5. Príklad revitalizácie tradičnej kultúrnej krajiny Vlkolínca

*Mária Kozová, Eva Paudítšová, František Petrovič, Martin Boltžiar,
Jozef Bašary, Pavol Šrankota*

Vlkolínec predstavuje mimoriadne cenný prírodno-sídlný komplex, ktorý vytvára pozitívnu krajinnú mozaiku vytvorenú spolupôsobením antropogénnych a prírodných procesov. Lokalita Vlkolínec má najvyššiu formu pamiatkovej ochrany, ktorú umožňuje národná legislatíva v zmysle zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu. V roku 1977 bol Vlkolínec vyhlásený za Pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry /PRLA/ (Uznesenie vlády SR, 1977) a väčšina objektov nachádzajúcich sa v zastavanej časti osady je chránená ako národné kultúrne pamiatky. V Zozname pamiatkového fondu je zapísaných celkom 73 objektov, podstatnú časť tvoria drevenice, resp. hospodárske budovy (Pamiatkový úrad SR, 2008).

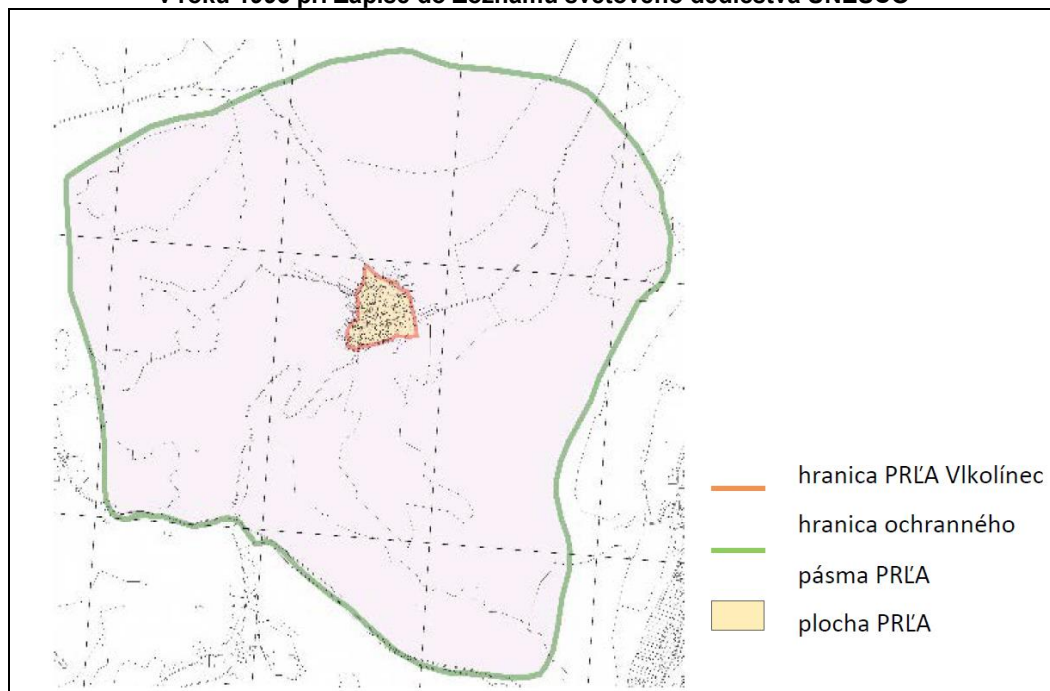
Zachované objekty ľudovej architektúry predstavujú zrubové domy, hospodárske budovy, zvonica a studňa. Hranica PRLA bola určená pri jej vyhlásení na základe identifikácie zachovaných urbanistických a architektonických hodnôt lokality (Liptayová a kol., 1990). Spresnenie hranice upravilo Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 188/2011 Z. z. o pamiatkových rezerváciách Vlkolínec, Špania Dolina a Osturňa. Cieľom vyhlásenia PRLA je chrániť kultúrne hodnoty tejto lokality. Pre svoju osobitosť sa Vlkolínec dočkal aj ďalšieho uznania. V decembri roku 1993 bol v kolumbijskej Cartagene zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO ako unikátny krajinno-sídlno-architektonický komplex. V pamiatkovom fonde je zapísaných 73 objektov, z ktorých väčšinu tvoria drevenice, respektíve hospodárske dvory (usadlosti). (<http://www.unesco.sk/a/Vlkolinec>)

K jedinečnosti lokality Vlkolínec prispieva aj špecifická okolitá krajinná mozaika ochranného pásma podmienená jednak typom reliéfu, ale najmä spôsobmi tradičného hospodárenia v krajine v minulých storočiach. Preto už pri vyhlásení PRLA Vlkolínec bolo v Zásadách pamiatkovej starostlivosti (Liptayová a kol., 1990) deklarované, že je nevyhnutné venovať pozornosť celkovému prostrediu, teda aj okoliu. Ochrana lokality bola posilnená vyhlásením ochranného pásma (Obr. 13). Vymedzenie ochranného pásma sledovalo ochranu a rehabilitáciu širšieho územia tak, aby boli zachované jedinečné pamiatkové hodnoty samotnej rezervácie a jej prostredia. Pri zápise PRLA Vlkolínec do Zoznamu svetového dedičstva v roku 1993 bola ako ochranné pásmo deklarovaná CHKO Veľká Fatra.

V roku 2002 bola CHKO prekategORIZOVANÁ Nariadením vlády SR č. 140/2002 Z. z. na Národný park Veľká Fatra. Hranice ochranného pásma PRLA Vlkolínec boli upravené rozhodnutím Pamiatkového úradu SR č. PU-07/1520-11/7509 zo dňa 30. októbra 2007 (Pamiatkový úrad SR, 2007a, b, c) a v súčasnosti má ochranné pásmo rozlohu 320,7 ha (Obr. 14).

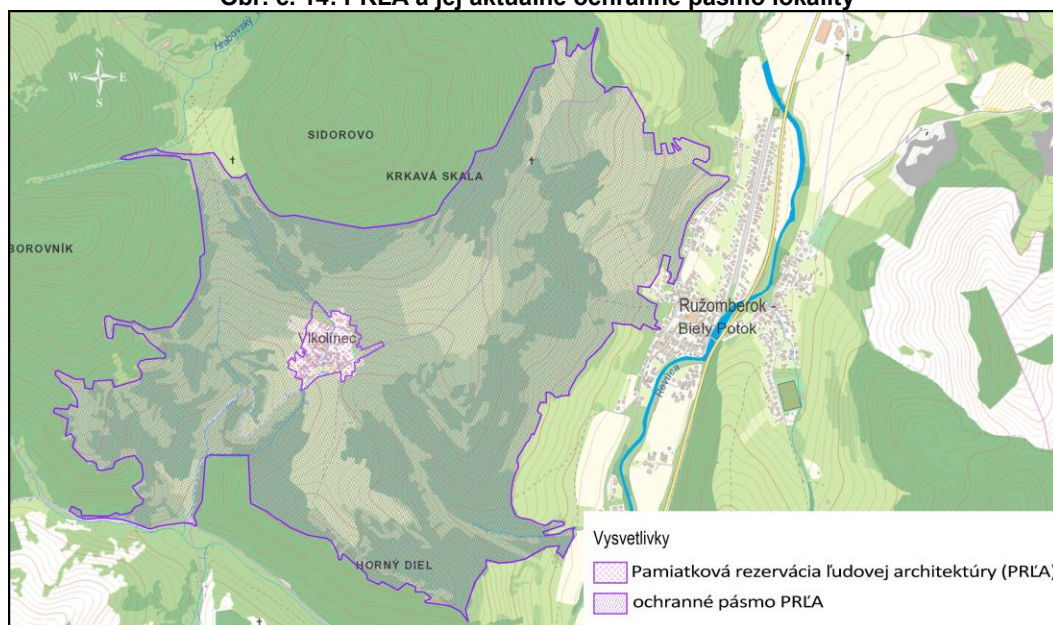
V nadväznosti na vyhlásenie nových hraníc ochranného pásma PRLA Vlkolínec mesto Ružomberok v roku 2009 zabezpečilo vypracovanie Manažmentového plánu pre túto pamiatkovú zónu a jej ochranné pásmo (Hudeková a kol., 2009). Jedným zo strategických cieľov manažmentového plánu je zachovanie krajinného obrazu a historickej krajiny štruktúry.

Obr. č. 13: Chránené územie a ochranné pásmo lokality UNESCO Vikolínec vymedzené v roku 1993 pri Zápise do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO

Zdroj: <http://whc.unesco.org/en/list/622>

Obr. č. 14: PRLA a jej aktuálne ochranné pásmo lokality

Zdroj: Mapový podklad: ZB GIS, GKÚ, 2018.

V súčasnosti sa v území nachádzajú zvyšky prvkov historickej krajinnej štruktúry. Nie sú to nápadné dominanty profilujúce celý krajinný vzhľad. Naopak, sú to nenápadné objekty, ktoré prirodzene zapadajú do súčasnej krajinnej štruktúry. Pre Vlkolínce sú príznačné dva typy historických krajinných štruktúr, a to poľnohospodárske a architektonické.

Obr. č. 15: Zvyšky zachovanej historickej krajinnej štruktúry vo Vlkolínci

Foto: E. Pauditšová, 2016.

Poľnohospodárske historické štruktúry sú vo Vlkolínci zastúpené predovšetkým záhradami, ktoré sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti obydľí. Ďalším zástupcom je komplex terasovitého usporiadania terénu s lúkami rozčlenenými vegetáciou v rovnobežných líniách (Obr. 15). Tento jav vyjadruje primárne užívanie pôdy, a preto sa považuje za jeden z najcennejších prvkov. V neposlednom rade je to homogénny súbor lúk a pasienkov, na ktorých boli v 70. rokoch 20. storočia odstránené medze za účelom zjednotenia poľnohospodárskej pôdy. V minulosti využívané terasovité polia a záhrady v okolí Vlkolínca v súčasnosti zarastajú (Obr. 16), obhospodarovanie pôdy má dlhodobu klesajúcu trend (Pauditšová, Kozová a kol., 2019).

Obr. č. 16: Postupujúca sukcesia a prekryvanie terasových políčk v extraviláne obce

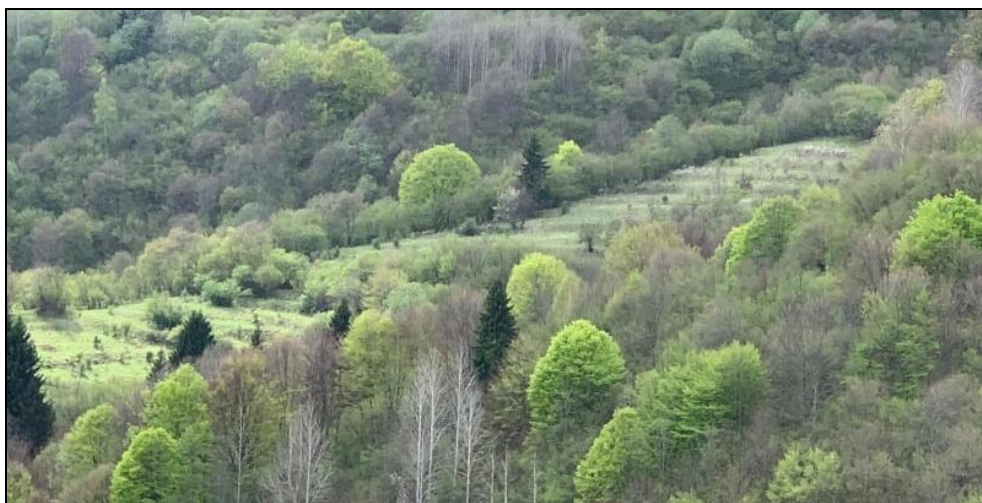

Foto: E. Pauditšová, 2018.

Drevené zrubové stavby (Obr. 17) zaraďujeme medzi architektonické historické štruktúry, ktoré sú v zástavbe nasmerovane k potoku a zároveň ku komunikácii. Podľa narastajúcich potrieb obyvateľov v priebehu času sa súbežné radila zástavba jednotlivých parciel spolu s hospodárskymi budovami.

Typickým historickým architektonickým prvkom pre obec Vlkolínec sú zrubové senníky, umiestnené na vyššie položených lúčkach. Senníky v súčasnosti už neplnia svoju funkciu, mnohé zanikli a tie, ktoré sa zachovali sú v zlom technickom stave. V rokoch 2010–2012 boli vo Vlkolínci realizované workshopy na obnovu senníkov s finančnou pomocou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (Obr. 18). Počas workshopov sa obnovilo okolo 20 senníkov (Obr. 18). V obnove hospodárskych objektov vo Vlkolínci sa pokračuje aj v súčasnosti (Hochel, 2018).

Obr. č. 17: Typická zrubová zástavba vo Vlkolínci

Foto: E. Paudítšová, 2016.

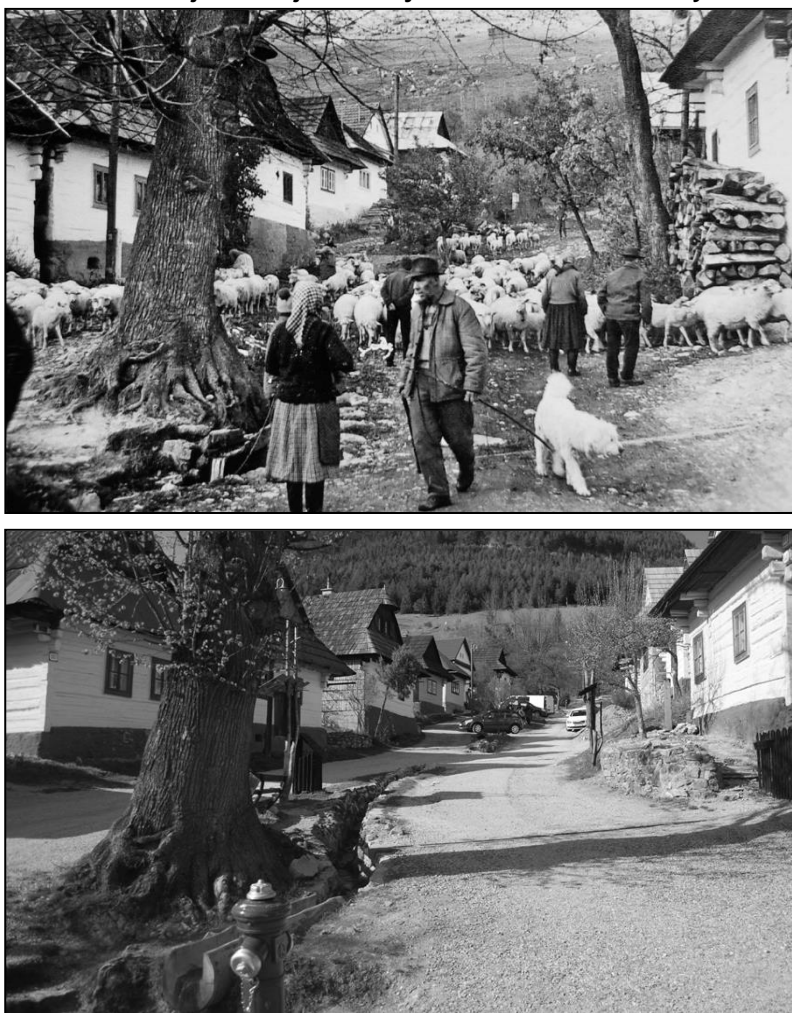
Obr. č. 18: Vlkolínsky senník po obkopení, výmene spodných brvien a s novou šindľovou strechou (vpravo) a obnovený senník pri parkovisku (vľavo)

Foto: B. Hochel, 2011 (vľavo) a J. Hrivnák, 2010 (vpravo).

Zápis lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO priniesol zásadné zmeny do života miestnych obyvateľov. Okrem výrazného zvýšenia počtu návštevníkov lokality, ktorí významne narúšajú kvalitu každodenného života miestnej komunity, musia obyvatelia Vlkolíneca rešpektovať pravidlá týkajúce sa spôsobu udržiavacích prác na svojich nehnuteľnostiach, použitého materiálu, zachovania historickej farebnosti domov, spôsobu oplatenia atď. Väčšina domov sa v posledných desaťročiach využíva na víkendové bývanie alebo ako rekreačné chalupy. Počet obyvateľov dlhodobo klesá a v súčasnosti má lokalita iba 19 obyvateľov s trvalým pobytom. Súčasným stavom je ohrozená aj okolitá krajina.

Obr. č. 19: Historická a súčasná fotografia intravilánu osady Vlkolíneec, ktorý ostal viac menej zachovaný a bol jedným z dôvodov zaradenia tejto lokality do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO 11.12.1993. Na hornej snímke z r. 1968 – zháňanie oviec do dediny obyvateľmi. Na dolnej snímke je súčasný vzhľad intravilánu osady v roku 2018.

Zdroj: A. Sabucha, M. Boltžiar (in: Boltžiar. Petrovič, 2018).

Aj keď návrat okolitej krajiny k pôvodnému stavu krajinnej štruktúry (napr. ku stavu v 50. rokoch minulého storočia) už nie je možný, mesto Ružomberok má ambíciu zachovať aspoň vo vybraných častiach ochranného pásma Vlkolínca krajinne štruktúry s typickými tradičnými formami hospodárenia v podhorskej krajine (Obr. 20). V spolupráci s Poľnohospodárskym družstvom (PD) Ludrová, Občianskym združením (OZ) Vlkolíнец, Mestskými lesmi spol. s r. o. Ružomberok, Katolíckou univerzitou v Ružomberku a ďalšími partnermi pripravuje návrhy revitalizačných plánov na obnovu tradičných foriem hospodárenia v tých častiach, ktoré majú vhodnú dostupnosť a kde sú ešte zachované zvyšky terasovitých políčkoch (Obr. 21). Obnova tradičných foriem hospodárenia na vytýpaných terasovitých políčkoch by sa mala postupne realizovať v najbližších 10 až 15 rokoch. Jej cieľom je prispieť k rekonštrukcii charakteristických krajinných prvkov a historických krajinných štruktúr, ktoré boli typické pre Vlkolíнец a jeho okolie (Kozová a kol., 2018).

Obr. č. 20: Špecifická krajinná štruktúra vo Vlkolínci a jeho okolí (jar, 2018)

Zdroj: Pauditšová, Kozová a kol., 2019.

Obr. č. 21: Línie terasovitých políčkoch a záhrad vo Vlkolínci so snehovou pokrývkou (2018)

Zdroj: Pauditšová, Kozová a kol., 2019.

5.1 Príprava nového územného plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec

V roku 2012 mesto Ružomberok schválilo Územný plán mesta Ružomberok, a to uznesením Mestského zastupiteľstva v Ružomberku pod číslom 328/2012 zo dňa 27.09.2012 (Mesto Ružomberok, 2012). V Územnom pláne mesta Ružomberok sú zakotvené požiadavky na rešpektovanie a ochranu PRLA a jej ochranného pásma a rešpektovanie predmetu ochrany a podmienok pre starostlivosť, riadenie územného rozvoja, zachovanie a využitie kultúrnych hodnôt PRLA Vlkolíneec.

Územný plán mesta Ružomberok tiež požaduje obstarat' nový Územný plán zóny Vlkolíneec, ktorým by sa riešila revitalizácia a obnova územia PRLA Vlkolíneec a jej ochranného pásma. V riešenom území PRLA Vlkolíneec v súčasnosti absentujú podrobnejšie územnoplánovacie zastavovacie podmienky a regulatívy, v zmysle aktuálnej legislatívy v oblasti územného plánovania, pre fungovanie územia ako relatívne samostatného urbanistického celku s osobitým štatútom UNESCO. Aktuálna územnoplánovacia dokumentácia chýba pri regulácii jednotlivých umiestnených objektov – ich ochrany a obnovy a prípadne navrhovaných objektov v súvislosti s obnovením pôvodného historického urbanistického celku – jeho pôdorysnej urbanistickej stopy, postihnutého požiarom a nevhodnými zásahmi hlavne z druhej polovice 20. storočia. Pôvodná platná územnoplánovacia dokumentácia zóny vzťahujúca k riešenému územiu PRLA Vlkolíneec je z júla 1996 (Berková a kol., 1996) a bola schválená Mestským zastupiteľstvom v Ružomberku uznesením č.288/1997 dňa 26.02.1997. V územnom pláne zóny boli zadefinované (Berková a kol., 1996):

- ⇒ regulatívy platné pre celé územie PRLA a jej ochranné pásmo (hlavné regulatívy a zásady urbanistického rozvoja a riešenia PRLA a jej ochranného pásma; regulatívy krajinno-ekologické; zásady funkčného využitia územia PRLA; podmienky pre hospodársku a stavebnú činnosť v PRLA; priestorovo-kompozičné regulatívy; regulatívy architektonické a podmienky novej výstavby; regulatívy dopravné; regulatívy technické; regulatívy pre manažment v PRLA),
- ⇒ regulatívy pre územia blokov PRLA – v rámci územia PRLA bolo vyčlenených šesť blokov:
 - a) územie s prioritnou dopravnou funkciou (blok č. 1);
 - b) územie s prioritnou obytnou funkciou kombinovanou s rekreačnou funkciou, obslužnou a s funkciou výrobnou a hospodárskou na terasovitých políčkach a s tradičnými formami remesiel (blok č. 2 – východné polohy zástavby osady; blok č. 2 – zásadná a juhozápadná časť osady; blok č. 4 – južná zastavaná časť osady; blok č. 5 – juhovýchodný zastavaný cíp osady)
 - c) voľná krajina v hraniciach riešeného územia (blok č. 6).

V zmysle ustanovení stavebného zákona (zákon č. 50/1976 Zb., § 141 odsek 10 v aktuálnom znení) územnoplánovacia dokumentácia schválená do 1. augusta 2000, ktorá nebola do 31. júla 2006 aktualizovaná ani preskúmaná podľa § 30 odsek 4 stráca od 1. augusta 2006 záväznosť. Z uvedeného vyplýva že Územný plán zóny mesta Ružomberok – Vlkolíneec a okolie stráca záväznosť – **je smerný**.

Mesto Ružomberok, ako príslušný orgán územného plánovania, obstaralo v roku 2017 Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec v súlade s ustanovením § 17, ods. 2) písm. a) zákona 50/76 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len stavebný zákon, alebo len zákon). Ako je už vyššie uvedené, povinnosť obstarania územného plánu zóny pre uvedenú lokalitu je priamo ustanovená v záväznej časti Územného plánu (ÚPN) Mesta

Ružomberok, ktorá bola vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením Mesta Ružomberok č. 03/2012 zo dňa 27.9.2012 o záväznej časti ÚPN Mesta Ružomberok.

Prípravné práce obstarávateľa na obstarávaní Územného plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec začali v júli 2017. Oznámenie o začatí obstarávania územného plánu zóny bolo zverejnené od 17.8.2017 do 16.9.2017 spôsobom v mieste obvyklým po dobu 30 dní. Dotknutým orgánom štátnej správy, samosprávy a právnickým osobám bolo Oznámenie o začatí obstarávania, spolu s požiadavkou na poskytnutie informácií, zámerov a podkladov v súlade s ustanovením § 19b, ods. 1, písm. b) stavebného zákona doručené listami zo dňa 11.8.2017. Súbežne so začatím obstarávania územného plánu zóny bolo spracované Oznámenie o strategickom dokumente Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec a vykonané zisťovacie konanie strategického dokumentu podľa § 4 zákona 24/2006 Z. z., ukončené bez potreby ďalšieho vykonania posudzovania vplyvov strategického dokumentu na životné prostredie (Rozhodnutie OÚ, OSŽP v Ružomberku č. OU-RK-OSZP2017/008050-015/My zo dňa 28.12.2017).

Po ukončení prípravných prác obstarávateľa spracoval v marci 2018 Ing. arch. Peter Nezval, hlavný riešiteľ územného plánu, Prieskumy a rozboru pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec (Nezval, 2018). Zadanie pre Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec vypracoval v novembri 2018 Ing. arch. Ján Burian, prostredníctvom ktorého mesto podľa ustanovenia § 2a) stavebného zákona zabezpečuje obstarávanie územného plánu zóny. Dňa 30. januára 2019 schválilo Mestské zastupiteľstvo zadanie pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec (Mesto Ružomberok, 2019).

Ako sa uvádza v Zadaní pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec dôvodom na obstaranie Územného plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec je potreba získania podrobnej územnoplánovacej dokumentácie, ktorá bude predovšetkým ustanovovať zásady a regulatívy priestorového usporiadania a funkčného využívania pozemkov, stavieb, verejného dopravného a technického vybavenia, zásady pamiatkovej starostlivosti a obnovy pamiatok, zásady ochrany prírody a tvorbu krajiny, zásady umiestnenia stavieb na jednotlivých pozemkoch a ich začlenenia do okolitej zástavby a určovať pozemky na verejnoprospešné stavby na území PRLA (Mesto Ružomberok, 2019).

Riešené územie bolo vymedzené obstarávateľom pre PRLA Vlkolínec a reprezentuje ho hranica PRLA. Uvedené hranica bola premietnutá do Územného plánu mesta Ružomberok. Súčasťou riešeného územia sú aj najbližšie kontaktné plochy – pozemky za hranicou PRLA, na ktorých je v súčasnosti umiestnená výstavba a prípadne využívanie pozemku s priamou funkčnou a priestorovou väzbou na PRLA Vlkolínec. Riešené územie je dlhodobým významným miestom v urbanistickej štruktúre mesta Ružomberok a zaujíma v jeho urbanistickej štruktúre výnimočné postavenie. Funkčné využívanie a potenciál územia v plnej miere nezodpovedá významu lokality a výnimočnému postaveniu z hľadiska pamiatkovej ochrany a zachovania kultúrneho dedičstva v súlade s trvalo udržateľným „živým“ fungovaním pôvodne zachovaného sídelného celku. Riešené územie je situované v katastrálnom území mesta Ružomberok, v samostatnom zastavanom území, vzdialenom od jadrovej časti mesta cca 5 km vzdušnou čiarou a po cestnom komunikačnom prístupe cca 10 km. Do riešeného územia sú zahrnuté parcely za hranicou PRLA, na ktorých sa v súčasnosti nachádzajú nadzemné objekty. Rozloha riešeného územia v Územnom pláne zóny PRLA Vlkolínec je 6,90 ha (Nezval, 2018).

Záujmové územie Územného plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec je situované v katastrálnom území mesta Ružomberok. Tvorí priestor vymedzený upravenou hranicou ochranného pásma PRLA Vlkolínec navrhnutou Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky (06/2010, Ing. arch. Peter Andráši). Má rozlohu 320,70 ha (Nezval, 2018).

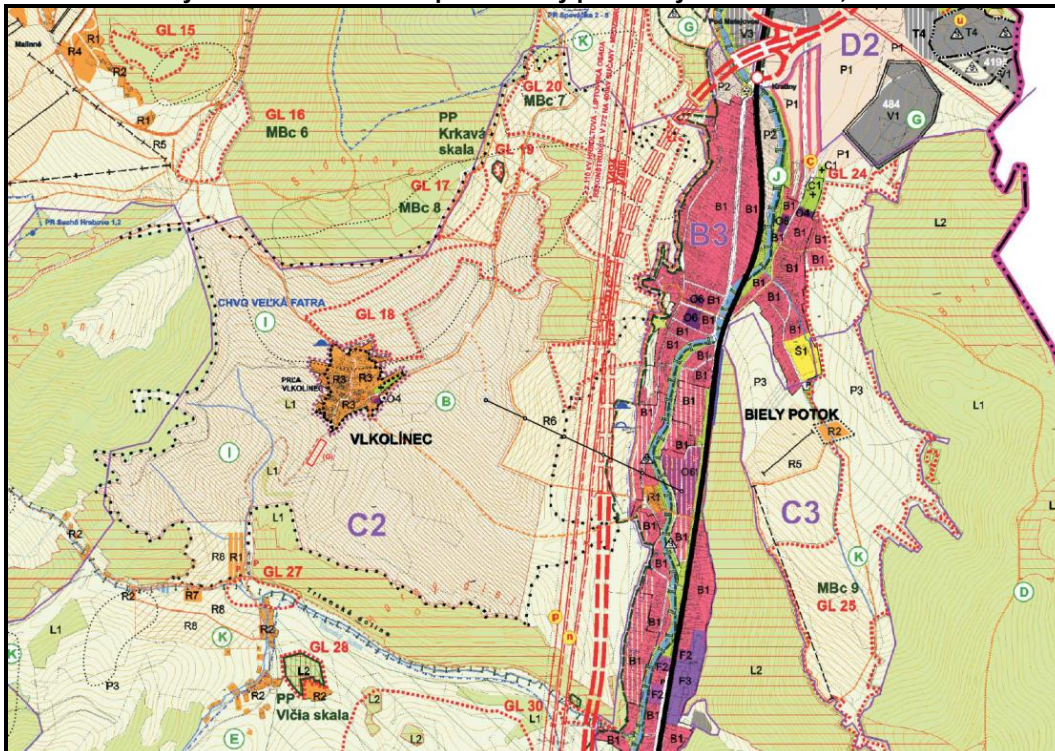
Podľa schváleného Zadania pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec (Mesto Ružomberok, 2019) je potrebné v pripravovanom Územnom pláne zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec pre vymedzené riešené územie spracovať:

- ⇒ požiadavky vyplývajúce z územného plánu mesta pre riešené územie vrátane záväznej časti,
- ⇒ požiadavky vyplývajúce zo širších vzťahov územia zóny k mestu z hľadiska riešenia dopravy, občianskej vybavenosti a technického vybavenia,
- ⇒ základné demografické údaje a prognózy,
- ⇒ požiadavky na tvorbu urbanistickej kompozície,
- ⇒ požiadavky na obnovu, prestavbu a asanáciu,
- ⇒ požiadavky na ochranu a starostlivosť o životné prostredie, na ochranu a tvorbu prírody a krajiny v urbanizovanom prostredí, požiadavky na zachovanie a rozvoj prírodného a umelého prostredia,
- ⇒ požiadavky z hľadiska ochrany poľnohospodárskej pôdy a lesného pôdneho fondu, kultúrnych pamiatok, pamiatkovo chránených území a ich ochranných pásiem, území poskytovaných povodňami v záujme civilnej ochrany a v záujme obrany štátu požiarnej ochrany a obrany štátu,
- ⇒ požiadavky z hľadiska ochrany ložísk nerastných surovín, trás nadradených systémov dopravného a technického vybavenia,
- ⇒ zhodnotenie limitov využívania pozemkov a stavieb,
- ⇒ požiadavky na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie,
- ⇒ požiadavky na vymedzenie pozemkov na verejnoprospešné stavby,
- ⇒ požiadavky na varianty a alternatívy rozvoja územia, ktoré sa majú riešiť,
- ⇒ požiadavky na rozsah a úpravu dokumentácie ÚPN-CMZ Ružomberok.

Pre ďalší rozvoj lokality UNESCO Vlkolíneec je v súlade so schváleným Zadaním pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec dôležité, že v územnom pláne zóny je potrebné vytvoriť také podmienky pre zachovanie bývania v osade, ale hlavne mimo územného plánu bude nutné prijať také opatrenia, ktorých zavedením sa oplatí vo Vlkolínci bývať. Ako sa uvádza v Zadaní pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec (Mesto Ružomberok, 2019) predstava, že ľudia tu budú bývať a obrábať políčka tradičným spôsobom len z lásky ku kultúrnemu dedičstvu a z akejsi romantiky je nereálna a návrhy na kompenzáciu sťažených životných podmienok odpustením daňových povinností sú naivné. Ak chceme zachovať túto funkciu v území, musí byť bývanie, ale aj činnosti s tým súvisiace a dotvárajúce atmosféru pamiatkovej rezervácie, ako aj chov hospodárskych zvierat, tradičné obhospodarovanie úzkoblokovej poľnohospodárskej pôdy, udržiavanie medzí a pôvodnej zelene dotované v takej miere, aby tieto dotácie prevážili vyššie uvedené negatívne javy v tomto území. Inak odchodom posledného obyvateľa z osady, s ktorým odídu aj posledné chované hospodárske zvieratá, zanikne aj genius loci Vlkolínce a bývalé roľnícke dvory ostanú len kulisami chalupárskej rekreácie (Mesto Ružomberok, 2019).

Mestské zastupiteľstvo v Ružomberku zároveň na svojom zasadnutí dňa 30. januára 2019 schválilo záväzok obstarávania Územného plánu zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec k žiadosti o dotáciu. Predpokladaný termín schválenia dopracovania územného plánu sa očakáva v priebehu tretieho až štvrtého kvartálu v roku 2019 (Obr. 22, Obr. 23).

Obr. č. 22: Výkres širších vzťahov pre Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec

Zdroj: Nezval, 2018: Prieskumy a rozbor.

Viaceré požiadavky schváleného Zadania pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec (Mesto Ružomberok, 2019) by mohli podporiť revitalizačné plány obnovy tradičného hospodárenia v území lokality Vlkolíneec. V požiadavkách na obnovu, prestavbu a asanáciu sa v schválenom Zadaní pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec (Mesto Ružomberok, 2019) vyžaduje v širších vzťahoch, v ochrannom pásme PRLA Vlkolíneec mimo riešeného územia obnoviť pôvodný charakter krajiny s terasovými políčkami, oddelenými medzami a so stavbami senníkov. V rámci regulačných prvkov plošného a priestorového usporiadania a miery využívania pozemkov sa napríklad požaduje navrhnuť obnovu pôvodných, dnes už zaniknutých prístupových ciest vedúcich zo zastavaného územia na polia a pasienky v ochrannom pásme PRLA Vlkolíneec a tiež aj vhodným spôsobom oplotenia zabrániť voľnému prístupu zveri na pozemky záhrad a ostatnej poľnohospodárskej pôdy. Aj v rámci požiadaviek na ochranu a starostlivosť o životné prostredie, na ochranu a tvorbu prírody a krajiny v urbanizovanom prostredí, požiadavky na zachovanie a rozvoj prírodného a človekom zmeneného prostredia sa vyžaduje pri návrhu riešeného územia a v širších vzťahoch zachovať historickú krajinnú štruktúru pasiením alebo kosením terás a udržiavať drevinové porasty na medziach cieľnou pre-

štruktúrovaného rozhovoru. Určili sme si cieľovú skupinu respondentov – obyvateľov Vlkolínca a užívateľov tohto územia (chatári, lesníci, poľnohospodári), t. j. spracovali sme názory ľudí priamo ovplyvňujúcich Vlkolínec a krajinu v jeho okolí.

Spolu bolo spracovaných 55 dotazníkov. Zber dát prebiehal v období od marca 2018 do mája 2018. Respondentmi bolo 30 žien (54 %) a 25 mužov (46 %), pričom priemerný vek respondentov bol 42,5 roka. V dotazníku bolo 9 otázok zameraných na súčasný stav a budúcnosť Vlkolínca, pričom mali respondenti možnosť uviesť viac odpovedí. V závere každého dotazníka boli uvádzané informácie o pohlaví, veku a vzdelaní respondenta.

V nasledujúcom texte sú interpretované odpovede na jednotlivé otázky uvedené v dotazníku.

1. *Napíšte prosím, čo si myslíte, že je na Vlkolínci najhodnotnejšie a prečo. Uvedte prosím, čo by ste dali na druhé a tretie miesto významnosti.*

Respondenti stakeholdri jednoznačne vyjadrili hlavný prínos Vlkolínca – zachovanie tradičnej architektúry v prírodnom prostredí, zachovanie pôvodnej kultúrnej horskej poľnohospodárskej krajiny. Vo všetkých odpovediach, resp. možnostiach prevláda tento pohľad. Vidiecka architektúra s prírodou a okolím tvoria 63,5 % v prvej možnosti, 69,3 % druhej možnosti a 48,1 % v tretej možnosti. Zaujímavé je zaradenie medzi najhodnotnejšie možnosti aj odpoveď – Vlkolínec ako celok, pokoj a ticho, ale aj génius loci.

1. možnosť	počet odpovedí	2. možnosť	počet odpovedí	3. možnosť	počet odpovedí
architektúra	24	architektúra	24	architektúra	14
príroda a okolie	9	príroda a okolie	12	príroda a okolie	11
Vlkolínec ako celok	5	spomienky predkov	2	história	3
pokoj a ticho	5	dedičstvo	2	poloha	2
trvalo žijúci obyvatelia	4	remeslá	1	trvalo žijúci obyvatelia	2
genius loci	2	život vo Vlkolínci	1	cestovný ruch	2
nevyplnené	3	história	1	turistické a náučné chodníky	1
		poloha	1	tradície	1
		ľahká dostupnosť	1	pokoj a ticho	1
		tradície	1	nevyplnené	15
		nevyplnené	6		

2. *Uvedte prosím tri veci (priestory, služby, ...), ktoré Vám na Vlkolínci najviac chýbajú – nové alebo také, čo už zanikli, ale stojíte za to ich oživiť.*

Z hľadiska chýbajúcich vecí je vidno, že odpovede pochádzajú od „domácich“ obyvateľov a rekreatantov. Vo všetkých možnostiach sa na prvých dvoch miestach umiestnili: chýbanie obchodu a zlepšenie kvality komunikácií. V 1. možnosti tvorili 39,1 %, v 2. možnosti 28 %

a v 3. možnosti 32,2 % odpovedí. Zároveň je vidno aj snaha o zlepšenie situácie pre návštevníkov – turistov, nakoľko ďalšie možnosti v odpovediach boli práve zlepšenie, resp. vytvorenie služieb (hlavne stravovacích zariadení) a následne výstavba verejných toaliet.

1. možnosť	počet odpovedí	2. možnosť	počet odpovedí	3. možnosť	počet odpovedí
obchod	11	cesta	7	cesta	5
cesty	7	obchod	7	obchod	4
služby (kultúrne a reštauračné zariadenia)	5	toalety	6	toalety	3
toalety pre turistov	5	doprava pre obyvateľov	4	služby (kultúrne a reštauračné zariadenia)	3
podpora a komunikácia s obyvateľmi zo strany úradov	3	parkovisko	3	doprava pre obyvateľov	2
doprava pre obyvateľov	2	služby (kultúrne a reštauračné zariadenia)	3	záujem o potreby Vlkolínčanov	2
pokoj a ticho	2	spolupatričnosť obyvateľov	2	hospodárska činnosť	2
fungujúce informácie pre turistov	2	detské ihrisko	2	spolupatričnosť obyvateľov	2
zamestnanosť	2	podpora mladých rodín	2	štruktúra vedenia Vlkolínca	2
pumpa	1	funkčná studňa	2	funkčná zvonica	1
hospodárska činnosť	1	ohľaduplní turisti	1	pošta	1
trvalo žijúci obyvatelia	1	starostlivosť o krajinu	1	parkovisko	1
ukážky remesiel	1	dôvera v orgány štátnej správy	1		
trvalo udržateľná ochrana drevených stavieb	1	dobudovanie odtokov pre dažďovú vodu	1		
starostlivosť o krajinu	1	podpora hospodárenia	1		
nevyplnené	1	trvalo žijúci obyvatelia	1		
		nevyplnené	6		

3. *Predstavte si Vlkolíneč o 20 rokov. Ako by mal vyzerat' podľa Vás vyzerat', napíšte čo by sa tu malo zmeniť a čo by určite nemalo chýbať?*

Táto otázka umožňovala na jednej strane vybrať odpoveď čo a ako zmeniť a na druhej strane, čo nezmeniť. Táto dvojstrannosť sa prejavila aj v odpovediach. Najvyšší počet odpovedí 13 (21 %): lepšie a pôvodné využívanie krajiny v kontexte nepovolenia výstavby nových budov v nepôvodnej architektúre. Ďalej je tu snaha o zachovanie trvale bývajúceho obyvateľstva 10 odpovedí (16,1 %), na ktoré priamo nadväzovalo zlepšenie stavu komunikácií – 9 odpovedí (14,5 %). Dalo by sa povedať, že všetky odpovede s výnimkou výstavby penziónu smerujú k tomu, aby Vlkolíneč ostal živý so stálymi obyvateľmi.

odpoveď	počet odpovedí
Nepovoliť výstavbu nových budov v nepôvodnej architektúre	13
Existencia penziónu a reštaurácie	8
Lepšie komunikácie	9
Existencia obchodu s potravinami a lepšie služby	4
Lepšie a pôvodné využívanie krajiny	13
Trvale bývajúci obyvatelia	10
Lepšia spolupráca s MÚ Ružomberok	5

4. *Keď máte chuť príjemne tráviť voľný čas, v akom prostredí sa cítite najlepšie?*

Otázka mala uzavreté možnosti odpovedí, ktoré boli vytipované na základe predchádzajúcich výskumov. Nakoľko dotazníky vyplňali ľudia, ktorí sú zainteresovaní na existencii Vlkolínca takmer polovica odpovedí – 45 (39,1 %) si pod príjemným voľným časom predstavuje svoju drevenicu resp. svoj dvor so záhradou. Génus loci sa však prejavuje aj u obyvateľov tejto osady. Nakoľko je tu vysoká estetika krajiny – takýchto odpovedí bolo až 37 (32,2 %), príjemne tráviť voľný čas si vedia respondenti predstaviť v okolí, v prírode okolo Vlkolínca. Len 4 odpovede respondentov (3,5 %) majú tendenciu tráviť voľný čas aj mimo Vlkolínca, čo je však zanedbateľná hodnota.

odpoveď	počet odpovedí
V prostredí svojej drevenice, na svojom dvore, resp. v záhrade pri dome	45
Na lavičke pod lipou, na ihrisku alebo na inom verejnom mieste v dedine	15
V blízkom okolí a prírode okolo Vlkolínca	37
V občerstvení v priestoroch záhrady Galérie ľudového umenia (bývalá škola)	5
V kostole, múzeu, infocentre, u susedov	9
Mimo Vlkolínca a jeho blízkeho okolia	4
V prostredí svojej drevenice, na svojom dvore, resp. v záhrade pri dome	45
Na lavičke pod lipou, na ihrisku alebo na inom verejnom mieste v dedine	15
V blízkom okolí a prírode okolo Vlkolínca	37
V občerstvení v priestoroch záhrady Galérie ľudového umenia (bývalá škola)	5

5. *Myslíte si, že by sa mali služby a infraštruktúra pre turistov rozvíjať?*

Z odpovedí na ďalšiu uzavretú otázku je zrejmá určitá rozpoltenosť odpovedí respondentov. Kým chatári by uprednostnili rozvoj turistickej infraštruktúry nie priamo vo Vlkolínci – 20 odpovedí (38,5 %), tak naopak, obyvatelia s trvalým pobytom by podporili rozvoj priamo vo Vlkolínci – 19 odpovedí (36,5 %). Daný výsledok potvrdzuje absenciu základnej infraštruktúry vo Vlkolínci a potreby obyvateľov mať takúto infraštruktúru čo najbližšie. Zaujímavé je aj zistenie, že takmer 10 % odpovedí (5) je proti rozvoju akejkoľvek infraštruktúry.

odpoveď	počet odpovedí
V zázemí obce, až za ochranným pásmom pamiatky (Trlenská dolina, Biely Potok, atď.)	20
Priamo na Vlkolínci, alebo jeho okolí	19
Rozvíjanie ďalšej infraštruktúry v obci a jej okolí považujem za nežiadúce	5
Nevyplnené	8

6. *V súčasnosti už väčšina hospodárskych budov neplní svoju pôvodnú funkciu a často (napriek tomu, že je zapísaná ako pamiatka) je v zlom stave. Aké by bolo podľa Vás ich najlepšie využitie a zachovanie v budúcnosti?*

K tejto otázke boli na jednej strane pripravené pre respondentov možnosti odpovede, na druhej strane im bolo umožnené uviesť aj vlastnú odpoveď. Opakovane sa potvrdil rozpor medzi obyvateľmi a chatármi. Približne rovnaký počet názorov bol pre premenu objektov na bývanie – 35 (33,3 %) ako aj názor na zachovanie objektov na hospodárske účely – 34 (32,4 %). Tieto odpovede korelovali so zápornou reakciou na premenu objektov na rekreáciu – 17 (42,5 %) a na poskytovanie služieb – 16 (40 %). Vo vlastných odpovediach respondenti kládli dôraz na väčšiu možnosť vlastníckych práv na súkromný majetok (8 odpovedí) a na nedostatok priestorov pre hospodárske zvieratá (3 odpovede).

preddefinované odpovede	áno	nie	neviem	nevyplnené
Premena na objekty k rekreácii (prenájom, poskytovanie ubytovania)	14	17	10	11
Premena na objekty k bývaniu (rozšírenie súčasných možností bývania domácich obyvateľov)	35	5	4	7
Premena na objekty k poskytovaniu služieb (remeslá a predaj produktov, občerstvenie)	22	16	4	10
Zachovanie a udržiavanie na hospodárske účely	34	2	4	12

vlastné odpovede respondentov	počet odpovedí
Súkromné vlastníctvo objektov a nakladanie s nimi podľa ich uváženia (hlavne šetrne)	8
Po prerobení hospodárskych budov na obytné nie je priestor pre hospodárske zvieratá	3
Trvalé osídlenie a podpora turizmu	1
Regulácia turistov	1
Nemožno robiť niečo bez dotácií	1
Nevyplnené	38

7. Opíšte tri veci, ktoré by ste urobili (zmenili, zrekonštruovali, zatraktívni) vo Vlkolínci.

Otázka nadväzovala na predchádzajúce otázky. Respondenti mohli uviesť 3 odpovede, ale väčšina z nich vyplnila len dve. Najväčšia priorita na zmenu v území je zlepšenie dopravnej infraštruktúry – oprava komunikácií je vec, na ktorú reagovala takmer polovica respondentov – ako prvú možnosť (24 odpovedí – 46,2 %). Druhý vážny problém je rekonštrukcia pôvodných drevených stavieb hlavne hospodárskych budov, ktoré by riešilo 8 respondentov (15,4 %). Na treťom mieste boli obnova pôvodného hospodárenia v krajine, starostlivosť o krajinu a výstavba verejných toaliet.

1. možnosť	počet odpovedí	2. možnosť	počet odpovedí	3. možnosť	počet odpovedí
cesty	24	cesty	8	starostlivosť o krajinu	3
rekonštrukcia drevených stavieb	8	rekonštrukcia drevených stavieb	5	toalety	3
obnova hospodárenia	3	starostlivosť o krajinu	3	obnova hospodárenia	3
medziľudské vzťahy	2	toalety	3	studňa	2
parkovisko	1	obchod	2	parkovisko	2
zákaz vstupu so psom	1	rozšírenie expozície	2	cesty	2
spôsob nakladania s peniazmi	1	detské ihrisko	2	medziľudské vzťahy	2
sieť turistických chodníkov v okolí	1	parkovisko	2	prehĺbenie koryta potoka	2
prehĺbenie koryta potoka	1	prístup ľudí	2	údržba hospodárskych dvorov	1

rekonštrukcia protipožiarňých nádrží	1	prezentácia remesiel a tradícií	1	logistika turistov	1
čistička odpadových vôd	1	prehĺbenie koryta potoka	1	lavičky	1
prezentácia remesiel a tradícií	1	zvýšiť informovanosť turistov	1	pokračovať v obnove	1
služby (kultúrne a reštauračné zariadenia)	1	hydrant	1	včelárstvo	1
nevyplnené	6	transformácia hospodárskych budov na služby (penzión, reštaurácia)	1	rekonštrukcia protipožiarňých nádrží	1
cesty	24	cesty	8	starostlivosť o krajinu	3
rekonštrukcia drevených stavieb	8	rekonštrukcia drevených stavieb	5	toalety	3
obnova hospodárenia	3	starostlivosť o krajinu	3	obnova hospodárenia	3
medzilidské vzťahy	2	toalety	3	studňa	2
parkovisko	1	obchod	2	parkovisko	2
zákaz vstupu so psom	1	rozšírenie expozície	2	cesty	2
spôsob nakladania s peniazmi	1	detské ihrisko	2	medzilidské vzťahy	2
sieť turistických chodníkov v okolí	1	parkovisko	2	prehĺbenie koryta potoka	2
prehĺbenie koryta potoka	1	prístup ľudí	2	údržba hospodárskych dvorov	1
rekonštrukcia protipožiarňých nádrží	1	prezentácia remesiel a tradícií	1	logistika turistov	1
čistička odpadových vôd	1	prehĺbenie koryta potoka	1	lavičky	1
prezentácia remesiel a tradícií	1	zvýšiť informovanosť turistov	1	pokračovať v obnove	1

služby (kultúrne a reštauračné zariadenia)	1	hydrant	1	včelárstvo	1
nevyplnené	6	transformácia hospodárskych budov na služby (penzión, reštaurácia)	1	rekonštrukcia protipožiarňných nádrží	1
		vysporiadanie pozemkov	1	amfiteáter	1
		oplotenie budov a cintorína proti lesnej zveri	1	rekonštrukcia drevených stavieb	1
		osvetlenie	1	zachovanie dedičstva po predkoch	1
		náučné chodníky	1	kontrola zisku vo Vlkolínci	1
		postaviť senníky	1	služby	1
		lavičky	1	škola	1
		amfiteáter	1	náučné chodníky	1
		rovnaké práva a povinnosti pre obyvateľov a chatárov	1	nevyplnené	20
		nevyplnené	10		

8. *Otázka pre miestnych obyvateľov, podnikateľov, majiteľov hospodárskych objektov a iných nehnuteľností: V roku 2017 Mesto Ružomberok obstaralo vypracovanie návrhu nového územného plánu zóny Ružomberok – Vlkolíneec a v súčasnosti sa už pripravujú Prieskumy a rozbor. Zároveň Mesto Ružomberok od roku 2017 pripravuje v spolupráci s partnerskými regionálnymi organizáciami a v spolupráci so slovenskými a českými univerzitami revitalizačné plány a projekty na obnovy tradičného hospodárenia v ochrannom pásme lokality UNESCO Vlkolíneec. Veľmi by sme uvítali vaše návrhy (podnikateľské zámery), ktoré by mohli byť inšpiráciou a podkladom pre vyššie uvedené plány a projekty, ktoré Mesto Ružomberok v súčasnosti pripravuje. Ide napr. o vaše návrhy/zámery:*

Podobne ako pri predchádzajúcich odpovediach je v rámci odpovedí vidieť rozdiel medzi chatármi a trvale bývajúcimi obyvateľmi. Zaujímavé pri odpovediach na otázku bolo, že takmer polovica odpovedí – 25 (37,9 %) bola bez reakcie. V ostatných odpovediach boli podporené aktivity hlavne v oblasti pestovanie ovocia, zeleniny a ďalších poľnohospodárskych produktov (11 odpovedí – 16,7 %), v oblasti rozvoja včelárstva (8 odpovedí – 12,1 %) a v oblasti chovu hospodárskych zvierat (7 odpovedí – 10,6 %).

odpoveď	počet odpovedí
na využitie hospodárskych budov a nehnuteľností	2
v oblasti chovu hospodárskych zvierat	7
v oblasti pestovanie ovocia, zeleniny a ďalších poľnohospodárskych produktov	11
na možnosti spracovania poľnohospodárskych produktov	2
v oblasti rozvoja včelárstva	8
v oblasti tradičných remesiel	6
v oblasti skvalitnenia/rozšírenia cestovného ruchu (ubytovacie, stravovacie zariadenia) a pod.	5
bez odpovede	25

9. *Napíšte, čo sa podľa Vás vo Vlkolínci za posledných 10 rokov zmenilo k lepšiemu resp., čo k horšiemu?*

V odpovediach na otázku je porovnaní s predchádzajúcimi odpoveďami vidieť súlad chatárov a miestnych obyvateľov. Ako pozitívum hodnotia vyšší počet kultúrnych podujatí, zlepšenie infraštruktúry pre turistov (spolu – 7 odpovedí, 41,1 %) a zároveň priame zlepšenie situácie v obci v rámci fungovania občianskeho združenia a požiarnej ochrany (spolu – 6 odpovedí, 35,2 %). Naopak, jednoznačné zhoršenie situácie je v znížení kvality dopravnej infraštruktúry (14 odpovedí – 28 %), v znížení, resp. nevyužívaní krajiny (7 odpovedí – 14 %) a následnom negatívnom vplyve neprispôsobivých turistov na súkromie obyvateľov a chatárov (spolu 12 odpovedí – 24 %). Zaujímavé bolo poukázanie vo viacerých odpovediach na negatívne skúsenosti s voľne žijúcou zverou poškodzujúcou majetok v záhradách (poškodenie plotov, stromov, úľov a pod.) a nutnosť opatrení na ich ochranu (išlo hlavne o medvede).

odpoveď – zmeny k horšiemu stavu	počet odpovedí	odpoveď – zmeny k lepšiemu stavu	počet odpovedí
veľa nových a nepôvodných stavieb	6	propagácia	1
problémy a dlhé schvaľovanie finančných príspevkov	3	infraštruktúra pre turistov	1
horšia infraštruktúra – komunikácie	14	zrekonštruovaný kostol	3
ubúdanie obyvateľstva	3	vstupné sa vracia do dediny	1
chátranie budov	3	vyšší počet kultúrnych podujatí	4
nevyužívaná krajina	7	susedské vzťahy	1
zhoršenie služieb pre turistov	2	požiarna ochrana	3
súkromie obyvateľov a chatárov	5	občianske združenie	3
viac neprispôsobivých turistov	7		

Záver

Dotazníkový prieskum bol orientovaný na priamych užívateľov Vlkolínca, zastavanej časti a jej okolia. Od respondentov boli v rámci odpovedí v dotazníkoch získané ich osobné pohľady na súčasný stav ako aj na perspektívu rozvoja územia v budúcnosti. Vzhľadom na súčasnú socioekonomickú situáciu (nízky stav až zánik obyvateľov s trvalým pobytom vo Vlkolínci) a nepriaznivé podmienky pre poľnohospodárstvo, dochádza k opúšťaniu krajiny, k intenzívnemu zarastaniu pasienkov a lúk drevinami. Bez ochoty miestnych poľnohospodárskych subjektov a MÚ Ružomberok by mohla pôvodná poľnohospodárska a súčasná rekreačná funkcia krajiny výrazne upadnúť. Jedinou stabilnou funkciou krajiny by ostalo lesníctvo, ktoré má potenciál na posilnenie, avšak na úkor opúšťania poľnohospodárskej pôdy. Vďaka záujmu súčasných obyvateľov o zachovanie historickej diverzity krajiny a jej charakteristického vzhľadu je aj v súčasnosti stále potenciál pre zachovanie genia loci tejto jedinečnej lokality.

5.3 Návrhy pre manažment, budúcu organizáciu a obnovu krajinného vzhľadu územia Vlkolínca

Návrh opatrení, realizáciou ktorých je možné podporiť, rozvinúť a zabezpečiť udržateľnosť vzácnjej lokality Vlkolínec a tradičného spôsobu hospodárenia je podrobne uvedený v dokumente Krajinná štúdia – Vlkolínec (Paudišová, Kozová a kol., 2019). Opatrenia sú rozdelené tematicky do piatich okruhov. Pri vypracovaní opatrení sme vyhľadali z preštudovanej literatúry, konzultácií s miestnymi znalcami a z mnohých obhliadok terénu. Realizáciou opatrení by bola možná obnova tradičných postupov a techník hospodárenia v skúmanom území, vrátane obnovy extenzívneho poľnohospodárstva, ktorého cieľom je obnoviť na poliach, obklopujúcich zastavané územie Vlkolínca, tradičné formy pestovania plodín a vrátiť aj tradičné postupy manažmentu krajiny, ktorými sa udržiaval charakteristický vzhľad krajiny. Vo Vlkolínci sa v minulosti extenzívne pestovali konzumné plodiny ako zemiaky a kapusta, ktoré tvorili hlavnú časť jedálneho miesta miestneho obyvateľstva. Pestovali sa aj strukoviny, obilniny a bylinky na liečbu alebo dochucovanie jedál. Technické plodiny ľan a konope sa pestovali a spracúvali do podoby plátna, z ktorého ženy šili najmä oblečenie, ale vytvárali aj na iné potrebné látkoviny (postelňú bielizeň, utierky, uteráky). Z ľanu a konope sa vyrábala aj olej. K tradičným hospodárskym aktivitám v tomto území patrilo aj pasienkárstvo a chov dobytky.

Prvý okruh opatrení (A) (Tab. 1) vychádza z predpokladu, že príde k principiálnej zmene v prístupe k manažmentu Vlkolínca ako unikátnej pamiatkovo chránenej lokality, vrátane jej ochranného pásma, ako lokality, ktorá je mestskou časťou mesta Ružomberok a zároveň lokalitou UNESCO, ktorá má byť finančne podporovaná aj štátom. Takýto prístup sme zvolili o. i. aj na základe manažmentových skúseností z podobnej lokality UNESCO v Maďarsku – Hollókő.

Tab. 1: Opatrenia „A“ pre manažment Vlkolínca

Označenie opatrenia	Zodpovednosť	Znenie opatrenia/návrhu
Opatrenie A1	Mesto Ružomberok	Vytvorenie „mestského podniku“, ktorý bude zabezpečovať výkon, plánovanie a dohľad nad schválenými a finančne podporenými opatreniami vo Vlkolínci a jeho okolí v súlade s pravidlami, ktoré budú odsúhlasené mestským zastupiteľstvom. Predpokladané príjmy z aktivít budú slúžiť na prevádzku nového Mestského podniku.
Opatrenie A2	Mesto Ružomberok, externý dodávateľ	Vytvorenie „značky Vlkolíneček“ – návrh loga, ktorým budú označené všetky výrobky/produkty, prevádzky propagujúce tradičné hospodárenie, remeslá a život vo Vlkolínci a v jeho okolí.
Opatrenie A3	Mesto Ružomberok, novo vzniknutý Mestský podnik	Mestský podnik – celoročné zabezpečenie možnosti objednania si sprievodcu s profesionálnym informačným slovným sprievodom pre skupiny a skupinky turistov (= spoplatnená služba – príjem do mestskej pokladne).
Opatrenie A4	Mesto Ružomberok, novo vzniknutý Mestský podnik	Mestský podnik – vybudovanie prevádzky, v ktorých bude návštevníkom lokality umožnené vidieť a prípadne vyskúšať tradičné remeslá a činnosti, prípravu tradičných jedál a pod. Prevádzky budú tematicky ladené a časovo rozlíšené: s celoročnou expozíciou (napr. rezbárstvo, spracovávanie ľanu, spracovávanie vlny, tkanie kobercov, vyšívanie a pod.) a sezónnou expozíciou (napr. jeseň – dozrievanie plodín – ukážky spracovania a uskladňovania ovocia, zeleniny, kosenie, ukážky brúsenia kopy). Vyvolané investície – zabezpečenie objektov a zariadení na realizáciu opatrenia A4.
Opatrenie A5	Mesto Ružomberok, novo vzniknutý Mestský podnik v spolupráci s univerzitnými pracoviskami a expertmi	Pripravovanie žiadostí o finančnú podporu na rozvoj lokality prostredníctvom projektov a rôznych grantových schém.
Opatrenie A6	Mesto Ružomberok, novo vzniknutý Mestský podnik	Udržiavanie družby medzi lokalitami UNESCO v SR a v zahraničí (napríklad Česká republika, Maďarsko). Zvýšiť záujem obyvateľstva o vzhľad obce prostredníctvom exkurzie do vybraných obcí v zahraničí.

Zdroj: Paudišová, Kozová a kol., 2019.

Opatrenia zo skupiny „A“ sú zásadné. Ich realizáciou sa vytvoria podmienky pre aplikáciu mnohých ďalších nadväzujúcich opatrení súvisiacich s podporou rozvoja cestovného ruchu (B) (Tab. 2), tradičného hospodárenia (C) (Tab. 3) a tiež s podporu informovanosti obyvateľov a návštevníkov Vlkolínca (D) (Tab. 4). Poslednú skupinu opatrení (E) (Tab. 5) tvoria návrhy, ktoré by mali byť zvýšiť úroveň ponuky služieb a vybavenosti a aj preto, aby sa odstránili zdroje podporujúce zlé meno Vlkolínca.

Cestovný ruch v lokalite Vlkolíneec by sa mal zamerať na:

- ⇒ podporu individuálneho cestovného ruchu (CR) a jeho „mäkkých“ foriem (agroturistika, ekoturizmus), veľmi dobre pre tento zámer by bolo obnovenie pôvodných terasových políčok s pestovaním tradičných druhov plodín z tejto oblasti (napr. zemiaky, hrach, šošovica, kapusta a pod.),
- ⇒ rozvoj zážitkovej turistiky (napríklad s využitím domov, ktoré patria pod správu mesta a možnosťou stráviť pár dní v tradičnom vlkolínskom dome a vyskúšať si život bežného vlkolínskeho obyvateľa),
- ⇒ zintenzívnenie spolupráce so školami – v zmysle propagácie Vlkolíneca ako vhodného miesta pre jednodňové školské výlety, prípadne vybudovanie ubytovania pre možnosti realizácie školy v prírode (mimo PRLA),
- ⇒ zvýšenie dopytu počas celého roka, pretože momentálne Vlkolíneec disponuje veľmi slabou ponukou aktivít v zimnom období (napr. ponúknuť viackapacitné ubytovacie zariadenia pre organizáciu menších konferencií, firemných mítingov, team buildingov a pod.),
- ⇒ intenzívnejšie využívanie Domu UNESCO (nielen pre predaj suvenírov) pre návštevníkov lokality, napr. sprievodcovská činnosť po dedine, organizovanie rôznych kurzov, napr. keramiky, drotárstva a pod.),
- ⇒ využitie kostolíka a celkového prostredia lokality pre organizovanie menších sviadieb, rodinných osláv,
- ⇒ spolupráca so susednými obcami, resp. susediacimi mestskými časťami Ružomberka pri poskytovaní služieb,
- ⇒ možnosť chatárenia v priľahlých dolinách (Trlenská, Šepková, Dierová),
- ⇒ regulácia návštevnosti – v zmysle zachovať a rešpektovať súkromie domácich obyvateľov – napr. obmedzenie voľného pohybu návštevníkov prostredníctvom informačných tabúľ a označením súkromného majetku (Tomčíková, Rakytová, 2018).

V tabuľke 2 je uvedený súbor opatrení pre rozvoj cestovného ruchu s prihliadnutím na miestne tradície a tiež na disemináciu poznatkov o Vlkolínci a jeho okolí.

Tab. 2: Opatrenia „B“ pre rozvoj cestovného ruchu v zmysle podpory miestnych tradícií a diseminácie poznatkov o Vlkolínci a jeho okolí

Označenie opatrenia	Zodpovednosť	Znenie opatrenia/návrhu
Opatrenie B1	Mesto Ružomberok v spolupráci s Poľovníckym združením, KPÚ	Vytvorenie rovnakých a dizajnovovo vhodných (po konzultácii s pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu v Žiline) panelov, na ktoré budú umiestňované informačné plagáty, oznamy, mapy (napr. mapa s vyznačením zaujímavostí lokality, topografická mapa so širším okolím Vlkolíneca a s vyznačením turistických trás, náučných chodníkov, cyklotrás, vyhliadok a pod.) a iné informácie.
Opatrenie B2	Mesto Ružomberok v spolupráci so ŠOP SR, KPÚ	Vytvorenie a umiestnenie panela obsahujúceho pravidlá správania sa v lokalite Vlkolíneec – informácie z hľadiska: ochrany prírody a krajiny (pravidlá vyplývajúce zo stupňov územnej ochrany, čo je zakázané, čo obmedzené, správanie sa pri strete s voľne žijúcou zverou a pod.), ochrany pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry (kde je možné vstupovať, čo je v území zakázané a pod.), UNESCO. Vypracovať a vytlačiť pravidlá v tvare brožúry v niekoľkých svetových jazykoch. Brožúra bude prístupná v informačnom centre a v pokladni, pri vstupe do Vlkolíneca.

Opatrenie B3*	Mesto Ružomberok, univerzitné pracoviská	Obnovenie a vizuálne zlepšenie informačnej tabule týkajúcej sa špecifik lokality a pravidiel správania sa vo Vlkolínci a jeho okolí. Informačnú tabuľu pripraviť vo viacerých jazykových mutáciách a umiestniť v rovnakom znení minimálne na 3 miestach (nad a pod dedinou, v centre dediny).
Opatrenie B4*	Mesto Ružomberok, KPÚ, univerzitné pracoviská	Vytvorenie novej informačnej tabule o Vlkolínci ako lokalite UNESCO. Tabuľu pripraviť vo viacerých jazykových mutáciách a umiestniť v rovnakom znení minimálne na 3 miestach (nad a pod dedinou, v centre dediny).
Opatrenie B5	Mesto Ružomberok, OZ Vlkolíneec v spolupráci so ŠOP SR a univerzitnými pracoviskami	Mesto Ružomberok v spolupráci s pracovníkmi Národného parku Veľká Fatra a Krajským pamiatkovým úradom – vypracovať a zabezpečiť tlač (v priebehu času aj aktualizáciu) informačných materiálov o možnostiach rekreačných aktivít vo Vlkolínci a jeho okolí (napr.: informácia o náučných chodníkoch, cyklotrasách, vyhlídkových bodoch, prameňoch, zaujímavých stavbách vo Vlkolínci /zrubový Roľnícky dom s pôvodným zariadením, Galéria ľudového umenia, Kostol Navštívenia Panny Márie, Dom UNESCO, Vlkolínsky Betlehem, dielňa s ukážkami remeselnej výroby/, prevádzkach vo Vlkolínci /informačné centrum s predajom suvenírov, predajňa s občerstvením, ubytovacie možnosti, detské ihrisko/ a pod.).
Opatrenie B6*	Mesto Ružomberok v spolupráci s Poľovníckym združením, ŠOP SR, univerzitnými pracoviskami	Vybudovanie turistických trás nadväzujúcich na PRLA a zastavanú časť Vlkolínce – prepojenie na turistické zázemie (toalety, prístup k pitnej vode, informačné stredisko, Dom UNESCO, reštaurácia, prevádzky drobného občerstvenia, miesta nákupu suvenírov). Lokalizáciu trás mimo zastavaného územia Vlkolínce je potrebné na detailnej úrovni konzultovať s pracovníkmi ŠOP SR – Správou Národného parku Veľká Fatra.
Opatrenie B7*	Mesto Ružomberok, KPÚ, ŠOP SR, univerzitné pracoviská	Identifikované vyhlídkové body v krajinnej štúdii prispôsobiť ich funkcií, t. j. pravidelne kosiť bylinný porast, vykášať drevinové porasty – nálety, v prípade potreby spevniť plochu, z ktorej bude možné pozorovať okolie, osadiť informačnú tabuľu s údajmi, čo je možné z daného vyhlídkového bodu vidieť, prípadne osadiť lavičky dizajnové a materiálovo ladiace s prostredím (potrebný súhlas z KPÚ a ŠOP SR).
Opatrenie B8*	Mesto Ružomberok + externý dodávateľ	Dobudovanie a pretvorenie detského ihriska s aplikáciou štýlových, charakterom i materiálovo vhodných detských preliezačiek a atrakcií (potrebná konzultácia s KPÚ).
Opatrenie B9	Mesto Ružomberok + externý dodávateľ	Vypracovanie bezplatnej aplikácie do mobilných telefónov, ktorá bude poskytovať informácie o prírodných a kultúrno-historických zaujímavostiach lokality Vlkolíneec a jeho okolia.
Opatrenie B10*	Mesto Ružomberok	Vybudovanie parkoviska pre autobusy a osobné automobily. Vybudovanie sociálnych zariadení s vyššou kapacitou. Vzhľadom na nenarušenie charakteristického vzhľadu krajiny a vizuálneho impaktu PRLA a jej ochranného pásma je potrebné preferovať budovanie parkovacích kapacít v podzemí. Vytvoriť podmienky pre parkovanie domácich obyvateľov a chalupárov, aby neparkovali v zastavanej časti Vlkolínce.
Opatrenie B11*	Mesto Ružomberok	Rozšírenie prístupovej cesty do Vlkolínce s dôrazom na bezpečnosť prepravy a dopravy a ochranu územia pred eróziou.

Zdroj: Paudišová, Kozová a kol., 2019.

Návrh obnovy tradičného hospodárenia vo Vlkolínci vychádza z potreby zachovania tradičnej liptovskej krajiny, jej typickej štruktúrovanej krajinskej mozaiky, ktorú v minulosti tvorili maloblokové polia, lúky a pasienky. Vytvorenie tradičného a charakteristického vzhľadu krajiny je v súlade s princípmi PRLA ako aj s požiadavkami vyplývajúcimi zo zaradenia Vlkolínce medzi lokality UNESCO. Všetky nižšie uvedené návrhy opatrení a aktivít sú tiež v súlade s požiadavkami ochrany prírody a krajiny. Sú navrhnuté tak, aby bol zároveň umožnený rozvoj územia, ale na druhej strane, aby zostal zachovaný charakteristický krajinný vzhľad.

Na základe informácií z literatúry a z obhliadok terénu sú navrhnuté nasledovné opatrenia, ktorých realizáciou by bola možná obnova tradičných postupov a techník hospodárenia v skúmanom území, vrátane obnovy extenzívneho poľnohospodárstva, ktorého cieľom je obnoviť na poliach obklopujúcich zastavané územie Vlkolínce tradičné formy pestovania plodín a vrátiť aj tradičné postupy manažmentu krajiny, ktorými sa udržiaval charakteristický vzhľad krajiny.

Súčasťou podpory tradičného hospodárenia je tiež podpora udržania tradície výrobných odvetví. Ide v prvom rade o zachovanie poznatkov, ktoré súvisia s jednotlivými výrobnými odvetviami a v druhom rade ide o zvýšenie vzdelania obyvateľov Vlkolínce v danom smere ako aj o výchovu novej generácie, ktorá bude udržiavať tradičné výrobné odvetvia, typické pre Vlkolínce ako lokalitu UNESCO. Opatrenia sú rozčlenené podľa konkrétnych aktivít, ktorých klasifikácia vychádza z potreby vrátenia určitých činností do života obyvateľov. Návrhy aktivít zohľadňujú zároveň predstavu zástupcov mesta Ružomberok, ktorí presadzujú obnovu tradícií vo Vlkolínci. Opatrenia a aktivity sa týkajú obnovy pestovania úžitkových plodín ako aj obnovy určitých remesiel, ktoré boli pre skúmanú oblasť tradičné a ešte v nedávnej minulosti samozrejmé. Remeslá patrili ku koloritu PRLA. V súčasnosti je už problém nájsť majstrov, ktorí poznajú konkrétne výrobné a pracovné procesy. Aj z tohto dôvodu je potrebné riešiť problém zachovania remesiel v PRLA a zužitkovať to aj pre samotnú údržbu a spôsob života vo Vlkolínci.

Realizáciou navrhnutých opatrení a konkrétnych aktivít, najmä tých, ktoré sa týkajú manažmentu krajiny v okolí zastavanej časti Vlkolínce, bude ovplyvnený krajinný obraz a nastane pozitívna zmena v charakteristickom vzhľade krajiny.

Tab. 3: Opatrenia „C“ na podporu tradičných foriem hospodárenia

Označenie opatrenia	Zodpovednosť	Znenie opatrenia/návrhu
Opatrenie C1	Mesto Ružomberok	Vysporiadanie vlastníckych vzťahov pôdy vo Vlkolínci a ochrannom pásme PRLA. Potreba vyhotovenia projektu pozemkových úprav (minimálne jednoduchých pozemkových úprav) = podmienka pre realizáciu ďalších manažmentových opatrení podmienených vysporiadaním vlastníctva k pozemkom.
Opatrenie C2*	PD Ludrová, Poľovnícky zväz, novo vzniknutý Mestský podnik	Odstraňovanie náletovej vegetácie a postupujúcej sukcesie na pozemkoch vo vlastníctve mesta a iných dohodnutých pozemkoch v nájme PD Ludrová alebo mesta Ružomberok.
Opatrenie C3*	Mesto Ružomberok v spolupráci s novovytvoreným mestským podnikom + externý dodávateľ	Obnova pasienkárstva na vlastnícky vysporiadaných pozemkoch. Spracovanie produktov z mlieka (syr, žinčica, maslo) = potreba vyvolaných investícií – vybudovanie nových objektov – košiar pre ovce, Vlkolínska udiareň, Vlkolínska syrárreň, Vlkolínska pekáreň atď. Nové objekty budovať na plochách, kde

		v minulosti stáli v zastavanej časti Vlkolínca budovy (pred požiarom 22. 10. 1944), t. j. v súlade s historickým zástavbovým plánom a s dizajnom schváleným KPÚ.
Opatrenie C4*	Mesto Ružomberok v spolupráci s PD Ludrová	Obnova a revitalizácia terasových polí v blízkosti obývanej zóny Vlkolínca (na majetkovo a vlastnícky vysporiadaných pozemkoch). Na poliach pestovať tradičným spôsobom vybrané druhy plodín, polia budú prístupné turistom. Pri poliach bude umiestnená informačná tabuľa – téma: tradičné formy poľnohospodárstva vo Vlkolínci. Vyvolané investície: miestnosť na náradie, uskladnenie plodín, objekty na spracovávanie plodín – prepojenie s opatrením A4 a B3.
Opatrenie C5*	Mesto Ružomberok, novo vytvorený Mestský podnik	Vytvorenie ukážkovej záhrady s ovocnými stromami (nová výsadba vysokokmenných stromov, tradičné druhy ovocia, staré odrody) a úžitkovým bylinným podrastom, ako aj trávovou plochou, prípadne s priestorom na chov hydiny (sliepky, husi).
Opatrenie C6*	Mesto Ružomberok, Mestské lesy, OZ Vlkolínec	Obnova vybraných senníkov v okolí Vlkolínca. Výber lokalít pre obnovu senníkov – miesta dostupné pre turistov (v blízkosti alebo priamo na turistickej trase), miesta viditeľné z vyhladkových bodov.
Opatrenie C7*	Združenie záhradkárov	Revitalizácia záhrad, zvýšenie vitality ovocných drevín, najmä vysokokmenných stromov a starých odrôd ovocných drevín. Staré, choré ovocné stromy postupne vymeniť za nové stromy. Odrody a druhy podplníkov konzultovať s odborníkmi pomológmi.
Opatrenie C8*	Mesto Ružomberok, OZ Vlkolínec, KPÚ	Vybudovanie oplotenia okolo pozemkov na ochranu zdravia a majetku obyvateľov a návštevníkov pred voľne žijúcou zverou. Typ a dizajn oplotenia je potrebné konzultovať s KPÚ.
Opatrenie C9	Mesto Ružomberok, novo vytvorený Mestský podnik	Podpora výrobných aktivít: <ul style="list-style-type: none"> - výroba produktov z dreva (šindle, riad pre domácnosť, poľnohospodárske pracovné nástroje a pod.), - výroba produktov z ľanu a ľanového plátna, - výroba drôtených výrobkov, - výroba potravinových produktov (syry, džemy, kyslá kapusta, destiláty a iné), - výroba produktov z ovčej vlny, - tkanie kobercov, - spracovávanie ľanu (močenie, sušenie, sekacie, česanie, pradenie), - modrotlač, vyšívanie, háčkovanie, - tradičné spracovanie a konzervovanie potravín.
Opatrenie C10	Novo vytvorený Mestský podnik, OZ Vlkolínec, individuálni vlastníci/ nájomcovia prevádzok	Vytvorenie podmienok pre predaj z dvora (potravinové produkty: vajčička, med, maslo, tvaroh, mlieko, chlieb, miestne koláče a pod.).

Zdroj: Paudišová, Kozová a kol., 2019.

Zvýšenú pozornosť je potrebné venovať aj ovocinárstvu ako forme tradičného hospodárenia. Extenzívne využívané ovocné záhrady plnia štandardne niekoľko funkcií. Primárnou a tradične preferovanou je produkčná funkcia, ale významné a najmä v špecificky chránených územiach (napr. v pamiatkových rezerváciách či lokalitách UNESCO) sú aj ďalšie funkcie, napr. ekologická, esteticko-krajinárska, kultúrno-spoločenská a i. Prirodzene, cieľom produkčnej (hospodárskej) funkcie záhrad s ovocnými stromami je získať

úrodu. Pri optimálnych podmienkach a dobrej starostlivosti o stromy je možné, že produkcia z extenzívnych záhrad a sádov môže dosahovať lepšie výsledky ako intenzívne obhospodávané sady. Z hľadiska ekológie a biodiverzity sa v extenzívne obhospodávaných záhradách využíva pastva zvierat (ovce, kozy, kravy, kone) a je predpoklad, že sa aplikujú ekologické prostriedky na ochranu drevín proti škodcom (Paudišová a kol., 2018).

Ovocné stromy v záhradách predstavujú piliere "lokálneho agrosystému". Koreňové systémy drevín, najmä vysokokmenných stromov podporujú stabilitu podlažia, spevňujú pôdu, chránia pôdu pred eróziou. Z biologického hľadiska podporujú pôdnu biodiverzitu, od mikrobiálnej úrovne až po makroúroveň, lístie je pravidelným prínosom biomasy, zabezpečujúcej kolobeh látok a živín v pôde a pod. Pre mnohé organizmy, najmä vtáctvo, drobné cicavce poskytujú stromy útočiská, sú zdrojom potravy (na kmeňoch žije mnoho druhov hmyzu, ktoré sú zdrojom potravy, neobraté zvyšky plodov sú pre mnohé živočíchy zdrojom potravy), úkrytu, hniezdenia a pod. Z hľadiska klimatických javov stromy poskytujú tieň, prispievajú k ovplyvňovaniu mikroklimy (tzv. mikroklimatická funkcia) (Paudišová a kol., 2018).

5.4 Návrhy na zvýšenie informovanosti o tradičnom spôsobe života, možnostiach tradičného hospodárenia v kultúrnej krajine Vlkolínca a na zvýšenie kvality služieb

Cieľom podpory zachovávania tradícií je v zvýšenie povedomia obyvateľov Vlkolínca, aby boli hrdí a mali záujem udržiavať tradície spojené s Vlkolíncom a krajinou v jeho okolí. Cieľom opatrení je zvyšovanie vedomostnej úrovne obyvateľov o PRLA, UNESCO, o ochrane prírody a krajiny a princípoch manažmentu krajiny, ktorý je udržateľný a zároveň zahŕňajúci tradičné postupy obhospodarovania a využívania krajiny. Opatrenia a konkrétne aktivity sú tiež orientované na udržiavanie podmienok pre zachovávanie tradícií, a to formou hľadania motivačných programov. Navrhnuté opatrenia je možné plniť v súlade s plánmi a so súhlasom Mesta Ružomberok.

Tab. 4: Opatrenia „D“ na zvýšenie informovanosti o tradičnom spôsobe života a možnostiach tradičného hospodárenia

Označenie opatrenia	Zodpovednosť	Znenie opatrenia/návrhu
Opatrenie D1	Mesto Ružomberok, OZ Vlkolínec, univerzitné pracoviská	Workshopy pre domácich obyvateľov a chalupárov. Tematické zameranie workshopov: podnikanie (výroba a predaj suvenírov, potravinových produktov, úžitkových predmetov a pod.), hospodárenie (rastlinná a živočíšna oblasť), výroba (spracovanie ovčej vlny, ľanu, modrotlač, vyšívavie, tkanie kobercov, spracovanie a konzervovanie plodín), starostlivosť o pamiatkovo chránené objekty (informácia o možnostiach finančnej podpory, aplikácia vhodných materiálov, farieb, znalosť právnych predpisov, zlepšenie vnímanie KPÚ obyvateľmi, vytvoriť informačnú príručku pre obyvateľov), starostlivosť o záhrady (výsadba tradičných druhov zeleniny, ovocia, bylín, kosenie, uskladňovanie sena, rezy drevín a pod.)

Opatrenie D2*	Mesto Ružomberok, novo vzniknutý Mestský podnik	Vybudovanie vzorovej drevenice s možnosťou jej prenájmu na minimálne 3 mesiace, aby si záujemcovia mohli vyskúšať spôsob bývania a život v obci UNSECO vrátane možnosti hospodáriť na pôde.
Opatrenie D3	Mesto Ružomberok	Motivačný program (dotácie, sociálne podpory) na podporu mladých rodín s cieľom návratu ľudí s trvalým pobytom do Vlkolínca.
Opatrenie D4	Mesto Ružomberok	Motivačný program pre rozvoj prevádzok zameraných na rozvoj cestovného ruchu.
Opatrenie D4	Mesto Ružomberok, OZ Vlkolínec, externí prednášatelia	Semináre pre podnikateľov a prevádzkovateľov vo Vlkolínci – edukačné semináre zamerané na konkrétne formy prevádzok a podnikov (preferencia výroby a predaja domácich a typických produktov, dôraz na detaily – personál – používanie tradičných odevov/krojov, adekvátne správanie sa k návštevníkom, ponukové listy vo viacerých svetových jazykoch (vrátane ázijských jazykov), zaujímavé spôsoby ponuky produktov a tovarov, vhodný hudobný sprievod – liptovská ľudová hudba a pod.)

Zdroj: Paudítšová, Kozová a kol., 2019.

Tab. 5: Opatrenia „E“ na zvýšenie úrovne ponuky služieb a vybavenosti

Označenie opatrenia	Zodpovednosť	Znenie opatrenia/návrhu
Opatrenie E1	Mesto Ružomberok	Limitovať parkovanie v intraviláne obce, vytvoriť podmienky na parkovanie mimo zastaveného územia – prepojenie na opatrenie B10
Opatrenie E2*	Mestská polícia	Zvýšiť kontrolu nelegálneho parkovania v Trlenskej doline.
Opatrenie E3	Mesto Ružomberok	Zvýšiť kvalitu a zlepšiť spôsob vyberania poplatkov za vstup do lokality. Odstrániť duálne platenie.
Opatrenie E4	Mesto Ružomberok, Úrad verejného zdravotníctva SR	Zvýšiť kultúru zariadení ponúkajúcich občerstvenie – prepojenie s opatreniami C3, D1, D4. Potrebná kontrolná činnosť (hygienické kontroly)
Opatrenie E5	Individuálni prevádzkovatelia	V prevádzkach ponúkať preferenčne lokálne, atraktívne, nápadito upravené a balené výrobky (suveníry, publikácie, fotografie...), potravinové produkty (bylinky, bylinkové čaje, oleje, med, ovocie, zelenina, koláče, chlieb) a aj tradičné liptovské jedlá (halušky, droby, pirohy, kabače, kyslá polievka, tradičná liptovský kyslá kapusta, kapustnica so sušenými slivkami a i.).
Opatrenie E6*	Mesto Ružomberok, individuálny prevádzkovateľ	Otvorenie obchodu s potravinami.
Opatrenie E7	Mesto Ružomberok, Mestská polícia	Zamedzovanie vzniku nelegálnych podnikateľských činností, ktoré poškodzujú dobré meno lokality Vlkolínec. Potrebná aktivita kontrolných orgánov.

Zdroj: Paudítšová, Kozová a kol., 2019.

5.5 Diskusia k navrhovaným úpravám spravovania územia Vlkolínca

Osobitným a dnes ťažko riešiteľným problémom Vlkolínca je zmena jeho bezprostredného prírodného prostredia, ktorá vyplýva z nenávratnej zmeny životného štýlu jej obyvateľov. Charakteristické úzke pásiky políčkoch rýchlo miznú a strácajú sa v trávnom poraste, húštine kríkov a v nezadržateľne postupujúcom ihličnatom lese (Dudáš, 2018). Podľa Dudáša (2018) ide o proces, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou nemožno zvrátiť, len spomaliť. Pinčíková (2018) preto považuje za nevyhnutné realizovať všetky opatrenia vyplývajúce z periodických správ, reflektujúce aktuálne potreby lokality Vlkolíneec. Ide hlavne o postupné zlepšenie systému a plánu riadenia, vrátane plánu turizmu, služieb pre návštevníkov, reflektovať – v súlade s hodnotami lokality – zmeny tradičného životného štýlu, realizovať vzdelávacie aktivity zamerané na tradičné zručnosti a spôsob života, remeslá a remeselnú zručnosť, postupne odstrániť ohrozenie straty charakteristikách línií terasovitého usporiadania terénu v dôsledku zanikajúceho pôvodného spôsobu hospodárenia a nedostatok remeselníkov ovládajúcich tradičné postupy údržby a obnovy drevenej architektúry a ich okolia.

Manažment územia hodnotných prírodných, či kultúrnych lokalít je špecifický a musí byť na každý takýto celok prispôsobovaný zvlášť. Realizáciou navrhnutých manažmentových opatrení sa zvýši kvalita života obyvateľov a chatárov vo Vlkolínci, prispeje sa ku krajinárskej aj historickej hodnote lokality Vlkolíneec, a to tak z hľadiska udržateľného tradičného hospodárenia v krajine ako aj z perspektívy rozvoja cestovného ruchu a turizmu.

Špecifikáciou tematických okruhov týkajúcich sa obnovy a udržateľnosti tradičných foriem hospodárenia je vytvorený materiál, ktorý môže byť uplatnený v územnom plánovaní, ale aj v iných strategických a rozvojových dokumentáciách. Súčasne s prípravou odborných podkladov týkajúcich sa obnovy tradičného hospodárenia vo Vlkolínci a obnovy tradičných remesiel sa už v roku 2017 začalo s prípravou realizácie opatrení na obnovu tradičných foriem hospodárenia na vytipovaných vybraných políčkach. Prvým pozemkom v rámci ochranného pásma PRLA Vlkolíneec, na ktorom sa už pripravuje tradičná forma obhospodarovania, je pozemok za kostolom (parcela č. 14822) s rozlohou 3,2 ha. Užívateľom pozemku je PD Ludrová. Na jar v roku 2018 sa na časti parcely (v súčasnosti má charakter zarastajúceho trávneho porastu) v súlade s rozhodnutím mesta Ružomberok zo dňa 4.9.2017 a jeho súhlasom na výrub drevín rastúcich mimo lesa (Obr. 24), odstránili s pomocou PD Ludrová náletové kríky a stromy (trnky, jaseň, hloh, baza, lieska, šípka).

Najdôležitejšími úlohami na najbližších 10 až 15 rokov v lokalite Vlkolíneec je vytvoriť podmienky na zlepšenie kvality života pre miestnych obyvateľov, podporenie miestnu ekonomiku a iniciovanie, vypracovanie a schválenie motivačných opatrení pre miestnych farmárov a podnikateľov na návrat k tradičným formám hospodárenia na vytipovaných políčkach, k obnoveniu chovu oviec a dobytky a tradičných remesiel. Zvýšenie počtu obyvateľov s trvalým bydliskom vo Vlkolínci a určité oživenie lokality možno očakávať po uvedení nového Územného plánu zóny Ružomberka – PRLA Vlkolíneec, ktorého súčasťou bude aj návrh na výstavbu nových obytných objektov – tradičných dreveníc na mieste pôvodných zrubových domov, ktoré vyhořeli počas Slovenského národného povstania v roku 1944.

Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec bude riešiť problematiku obnovy tradičného hospodárenia vo všeobecnej rovine v rámci širších vzťahov Podstatné môžu byť prístupové poľné komunikácie, ktoré sú už aj v prieskumoch a rozboroch pripravovanej územnoplánovacej dokumentácie aspoň v intraviláne čiastočne naznačené. Zásadné bude, či sa podarí s vlastníkmi dosiahnuť, aby zostali zachované hospodárske objekty,

pretože bez týchto objektov sa nebude dať hospodáriť, nebude kde chovať hospodárske zvieratá, uskladniť krmivo, seno, materiál a pod. V intraviláne sa nachádza približne 20 nevyužívaných hospodárskych objektov, z niektorých sú už iba torzá. Dôležité bude tiež pokračovať v obnove senníkov, ktorá sa po prvej etape v 80. rokoch 20. storočia začala v roku 2010. Senníky sú veľmi dôležité z hľadiska zachovania historických prvkov v krajine a sú potrebné pre uskladňovanie sena pri kosení lúk. Uložené seno sa môže napríklad využiť pre lesnú zver. Po viacročnej neformálnej spolupráci medzi Mestskými lesmi spol. s r. o. Ružomberok a OZ Vlkolíneček bol pripravený návrh rámcovej zmluvy o komplexnej starostlivosti o zimné prikrmovanie lesnej zveri. Predmetom zmluvy je príprava sena na prikrmovanie zveri a obnova krmelcov v okolí Vlkolínca. Zmluva medzi Mestskými lesmi spol. s r.o. Ružomberok a OZ Vlkolíneček bola podpísaná začiatkom roku 2019.

Obr. č. 24: Účastníci workshopu vo Vlkolínci (19.-20. apríl, 2018) realizovali obhliadku pri pozemku s rozlohou 3,2 ha, kde na jar 2018 pracovníci PD Ludrová uskutočnili výrub náletových drevín a kríkov. V strede lektor Pavel Krištofík z PD Ludrová poukázal aj na problémy, ktoré bude potrebné riešiť pri obhospodarovaní pozemku tradičnou formou

Foto: J. Kolejka, 2018.

V roku 2018 prebehli tiež viaceré rokovania OZ Vlkolíneček s PD Ludrová, ktoré boli zamerané najmä na činnosti, ktoré je potrebné v území zabezpečiť. Sú to predovšetkým:

- a) kosenie na verifikovaných pozemkoch a dodávka sena pre Mestské lesy spol. s r. o. Ružomberok, ktoré budú dotovať nákup sena;
- b) mulčovanie verifikovaných pozemkov, na ktorých by sa v budúcich rokoch zabezpečilo už kosenie; túto aktivitu bude dotovať PD Ludrová;
- c) odstraňovanie náletových drevín na vytipovaných pozemkoch, čím sa rozšíri plocha verifikovaných pozemkov; na tejto aktivite sa bude podieľať aj OZ Vlkolíneček a bude podporená z odpredaja drevnej hmoty.

Okrem vyššie uvedených opatrení bude potrebné vyriešiť aj ďalšie súvisiace úlohy. Miestni obyvatelia, chalupári a vlastníci nehnuteľností vo Vlkolínci, ale aj zástupcovia mesta Ružomberok a odborných organizácií (Správa NP Veľká Fatra, Mestské lesy spol. s r. o. Ružomberok) v rámci workshopu projektu UNESCO VLaMI (ktorý sa uskutočnil vo Vlkolínci v dňoch 19.–20. 4. 2018) potvrdili, že je potrebné v lokalite Vlkolíneček a jej okolí pripraviť a navrhnuť súbor ochranných opatrení obyvateľov, návštevníkov, pozemkov ako aj ďalšieho majetku (napr. aj ochrana úľov) pred poškodzovaním zverou. Ide o dlhotrvajúce problémy, ktoré sa začali významnejšie prejavovať už na konci 80. a 90. rokov minulého storočia. V posledných rokoch sa však tieto problémy výrazne zvýšili.

Bude tiež potrebné posúdiť možnosti, ktoré poskytuje nový zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1.5.2018. Pozitívnym sociálnym vplyvom tohto zákona je napĺňanie verejného záujmu alebo komunitného záujmu, t. j. poskytovanie spoločensky prospešnej služby pre skupinu osôb, ktorú je možné ohraničiť a identifikovať podľa územného, členského, záujmového alebo iného objektívneho kritéria, okrem poskytovania spoločensky prospešnej služby znevýhodneným osobám alebo zraniteľným osobám a spoločensky prospešnej služby. Spoločensky prospešnou službou v zmysle uvede a kultúrnych hodnôt.

Zákon č. 112/2018 Z. z. je dôležitým nástrojom, ktorý môže účinne prispieť k vytvoreniu podporných inštitucionálnych podmienok na zabezpečenie tradičného obhospodarovania políček v ochrannom pásme PRLA Vlkolíneček, ale aj ďalších činností v tomto území akými sú napr. udržateľný turizmus alebo obnova tradičných remesiel. Treba zvážiť možnosť založiť v súlade s možnosťami tohto zákona nový právny subjekt, ktorý by spolupracoval s PD Ludrová a OZ Vlkolíneček pri obnove tradičných foriem obhospodarovania vo vybraných častiach ochranného pásma.

Významnú metodickú podporu pri riešení obnovy tradičných foriem hospodárenia v ochrannom pásme lokality UNESCO Vlkolíneček poskytuje vedecký projekt Horizont 2020 č. 677622: „Spoločenské inovácie v marginalizovaných vidieckych územiach“ (SIMRA). Lokalita Vlkolíneček bola zaradená do projektu SIMRA ako príklad spoločenskej inovácie pod názvom „Revitalizačné plány pre Vlkolíneček“ a bola vybraná na detailné hodnotenie spoločenských inovácií. Spoločenské inovácie zakomponované v súbore revitalizačných plánov by mali v lokalite Vlkolíneček prispieť k zlepšeniu kvality života miestnych obyvateľov, podpore miestneho podnikania, vytvoreniu nových služieb pre návštevníkov, udržateľnému cestovnému ruchu a vytvoreniu takých opatrení, ktoré by miestnych obyvateľov motivovali k návratu k tradičným formám hospodárenia a tradičným remeslám (<http://www.simra-h2020.eu>).

Projekt INTERREG V-A-SK-CZ/2016/02 č. NKP3040D001: „Pamiatky svetového dedičstva UNESCO v živote obcí, miest a regiónov“ (UNESCO VLaMI), priniesol množstvo nových poznatkov, ktoré vytvorili základ pre návrhy opatrení na obnovu tradičných foriem hospodárenia. Dobrou skúsenosťou bola výborná spolupráca medzi riešiteľmi projektu, zástupcami mesta Ružomberok, Katolíckou univerzitou v Ružomberku, Fakultou prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ako aj s kolegami z partnerských inštitúcií projektu z Českej republiky – Biosférickej rezervácie Dolní Morava a z Pedagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne.

6. Příklad revitalizace staré kulturní krajiny říční nivy Moravy u Mikulčic

Libor Lněnička, Jaromír Kolejka, Lenka Dvořáková, František Synek

6.1 Současný stav území a jeho změny podle stávajícího územního plánu

Obec Mikulčice má zpracovaný územní plán celého správního obvodu obce. Pořízení územního plánu schválilo Zastupitelstvo obce Mikulčice dne 6. května 2008 na svém jednání usnesením č. 6/03-2008. Po vypracování návrhu územního plánu jej projednalo zastupitelstvo dne 28. srpna 2012 a schválilo usnesením č. 8.

Ze základních cílů koncepce rozvoje území vyplývají následující požadavky:

- ⇒ Zachovat sídelní strukturu a vhodně doplnit tradiční vnější i vnitřní výraz sídla.
- ⇒ Zajistit dobudování technické infrastruktury a dopravní infrastruktury.
- ⇒ Zajistit ochranu sídla před povodněmi.
- ⇒ Vytvořit podmínky pro rozvoj ploch bydlení.
- ⇒ Vytvořit podmínky pro rozvoj pracovních příležitostí.
- ⇒ Vymežit územní systém ekologické stability.

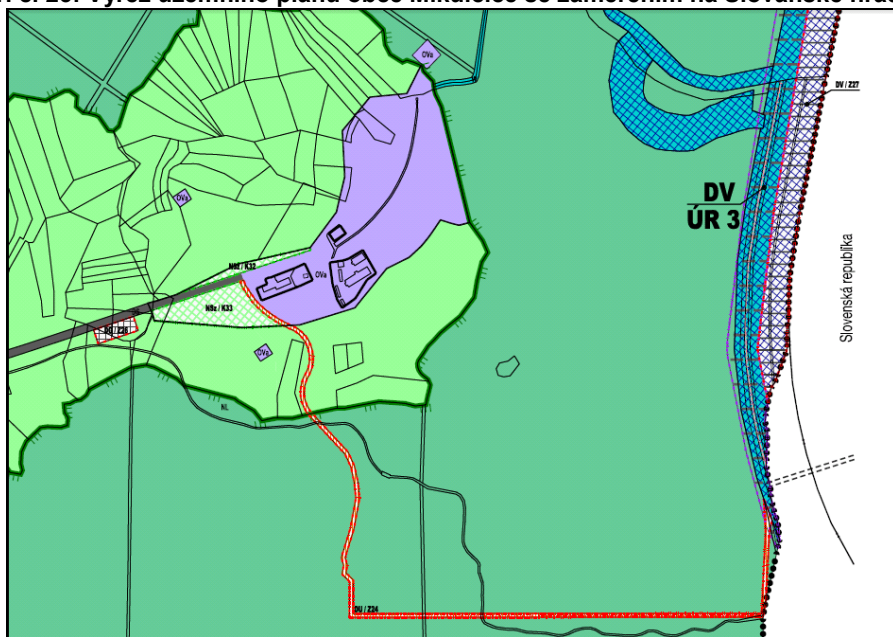
Celý katastr obce se považuje za území s archeologickými nálezy ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Koncepce ochrany hodnot území vychází primárně z nutnosti zachování charakteru urbanistické struktury obce, zabránění nepřiměřenému a neopodstatněnému rozšiřování zástavby do volné krajiny a respektování krajinného rázu. Ve správním území obce Mikulčice se nachází národní kulturní památka – **Slovanské hradiště v Mikulčicích** (r. č. podle NPÚ 11792/7-2312). Slovácké hradiště v Mikulčicích představuje z pohledu historie mimořádně cenné území, ve kterém se odehrály počátky české a slovenské státnosti. Lokalita je chráněna jako národní kulturní památka (od roku 1962) a „stále“ aspiruje na zápis na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Společně s areálem území Kopčan na slovenské straně hranice představuje v současnosti nejrozsáhlejší slovanské archeologické naleziště ve Střední Evropě. Jde o středověkou archeologickou lokalitu, která patří k nejvýznamnějším střediskům Staré a Velké Moravy, prvního státního útvaru západních Slovanů. Mikulčický velkomoravský hrad (grad Morava – urb antiqua Rastizi) byl v 8. a 9. století součástí rozsáhlé sídelní aglomerace rozprostírající se na ostrovech v řece Moravě. Opevněné jádro o rozloze téměř 10 ha tvořil hrad (Akropole) a Předhradí. Nejdůležitější stavby – kostel, knížecí palác a mohutné hradby - byly zděné z kamene a soustřeďovaly se na Akropoli a v blízkém okolí. Zde žili příslušníci knížecí rodiny, kněží a duchovenstvo, vyšší složky tehdejší slovanské společnosti a řemeslníci. Nejvýznamnější z nich byli pochováváni, často s velkolepou výbavou, na pohřebištích kolem kostelů, z nichž nejvýznamnější byla velkolepá bazilika, dosud největší velkomoravský kostel severně od Dunaje. Místní velkomoravský hrad byl místem působení věrozvěstů Slovanů sv. Cyrila a sv. Metoděje. Vojenská družina sídlila na Předhradí, v několika podhradích žil venkovský lid na nevelkých dvorcích a vsích. Mikulčická aglomerace měla až 200 ha a v období největšího rozkvětu říše zde žilo více než 2.500 obyvatel.

Již od 90. let minulého století vzniká v celém areálu rozsáhlý archeologický park (archo-park), který je podpořen odborným výzkumem ze strany pracovníků Archeologického ústavu Akademie věd České republiky. Snahou vždy bylo vytvoření kvalitní odborné prezentace velkomoravského osídlení po obou stranách dnešní řeky Moravy s akcentem na dosud prokázané archeologické nálezy na české, tak i slovenské straně. Na české straně řeky Moravy je park vymezen územím mikulčického hradiště, na slovenské straně pak archeologickým nalezištěm v Kopčanech, kde jsou lokalizovány významné památky jako např. kaple sv. Margity Antijochiskej, barokní kulturní krajina s areálem zámku v Holíči, kopčanský císařský hřebčín a budova zvaná "Kačenáreň" s rybníkem. Areál hradiště je lokalizován jako izolovaný celek cca 2,5 km východním směrem od centra obce Mikulčice v údolní nivě řeky Moravy. Rozkládá se podél česko-slovenské hranice, jež na české a slovenské straně spojuje lávka pro pěší přes řeku Moravu. Severní vymezení tvoří hranice katastru Mikulčic (v těchto místech přidružené obce Těšice) proti katastrům Lužic u Hodonína a Hodonína na české straně a železnice Holíč-Hodonín na slovenské straně. Na jihu tvoří hranici zájmového území cesta z Moravské Nové Vsi k bývalému brodu přes řeku do slovenských Kopčan a odtud do Holíče. Rozloha území je cca 29 km².

Proto z pohledu možných budoucích rozvojových aktivit lze nalézt značná omezení daná ochranným pásmem památky, ale také např. ochranným pásmem řeky Moravy. Mimo výše zmíněnou památku národního charakteru, lze na území obce ještě najít další kulturní a ostatní nemovitě památky:

- ⇒ sousoší sv. Jana Nepomuckého před kostelem (č. ÚKSP 28188/7-2313),
- ⇒ socha sv. Oldřicha Augsburského (č. ÚKSP 47899/7-7211),
- ⇒ farní kostel Nanebevzetí P. Marie (č. ÚKSP 28188/7-2313),
- ⇒ kaple sv. Rocha (č. ÚKSP 50460/7-8893),
- ⇒ vinný sklep s lisovnou (č. ÚKSP 105188),
- ⇒ pomník padlých,
- ⇒ anděl strážný,
- ⇒ sv. Anna,
- ⇒ pomník padlých.

Obr. č. 25: Výřez územního plánu obce Mikulčice se zaměřením na Slovenské hradiště

Pozn. OVa = plochy občanského vybavení – archeologie; NL = plochy lesní; NSz = plochy smíšené nezastavěného území – zemědělské.

Zdroj: Územní plán obce Mikulčice, 2019.

Podle platného územního plánu (Obr. 25) je vymezení celého areálu Slovenského hradiště charakterizováno jako plocha občanského vybavení se speciálním určením, konkrétně plocha občanského vybavení – archeologie. Na ploše lze najít mimo archeologické dílčí lokality i novodobé prvky jako návštěvnické centrum a správní budova s rozhlednou, velká asfaltová parkovací plocha a ostatní komunikace sloužící k lepšímu přístupu k památkám v lokalitě. Jde o pozemky, které mohou v budoucnu sloužit jako stavby a zařízení občanského vybavení pro archeologické výzkumy, vzdělávání, kulturu a související volnočasové aktivity, krátkodobé ubytování, silnice, pozemky související dopravní a technické infrastruktury, veřejná prostranství nebo pozemky pro zeleň. Rozšiřování areálu hradiště s ohledem na podmínky ochrany není přípustné. Louky nacházející se v bezprostřední blízkosti hradiště (PR Mikulčický luh) je definována jako plocha smíšená nezastavěného území, konkrétně určená k zemědělským účelům. Zemědělský půdní fond je základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem umožňujícím zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí. Podle mapy zemědělského půdního fondu zájmové území spadá do BPEJ č. 0.58.00/II se stupněm I. a II. třídy ochrany zemědělské půdy. S ohledem na charakter a význam území však zde žádná intenzivní zemědělská činnost neprobíhá a území luk je pouze pravidelně koseno. S dalším rozšiřováním zemědělských ploch územní plán nepočítá. Areál mezi korytem řeky Moravy a hradištěm vyplňují rozsáhlé lužní lesy. Rozšíření, či výsadba nových lesních porostů není plánováno. Nový územní plán již počítá s lokalizací přístupové stezky k výše zmíněné lávce přes řeku Moravu. Hlavní výkres územního plánu ji označuje jako stezku účelovou (označení DU/Z24). Stezka začíná na parkovišti před návštěvnickým centrem a pokračuje západním směrem. Po 600 metrech

se stáčí k jihu a následně zase k východu, kde již začíná na břehu řeky Moravy lávka na slovenskou stranu. Pro řešení zvyšující se návštěvnosti Slovanského hradiště (v roce 2018 54 800 návštěvníků) jsou navrženy dvě parkovací plochy. Jedna ihned za výjezdem z intravilánu obce Mikulčice u silnice III/05530 směrem ke slovanskému hradišti (garáže a parkoviště DG) pro umístění parkoviště (DG/Z18) a druhá u silnice III/05530 v těsném sousedství se slovanským hradištěm je navržena plocha dopravní infrastruktury pro umístění odstavného parkoviště (DG/Z26). Území mezi hradištěm a korytem řeky Moravy vyplňuje mj. přírodní rezervace Skařiny.

6.2 Názorový střed obyvatel a návštěvníků lokality podle dotazníkového šetření

Dalším z důležitých aspektů, který je třeba při hospodaření v kulturní krajině zohlednit, jsou názory, postoje a potřeby lidí, kteří se v dané lokalitě vyskytují (obyvatelé, návštěvníci), a spoluutvářejí ji tak svojí činností, případně jejich životy jsou podobou a změnami v krajině ovlivněny.

Jak lze předpokládat a jak bylo potvrzeno prostřednictvím dotazníkových šetření, přítomnost významné kulturní památky (a důsledky s tím spojené) s sebou nese určitá specifika pro běžný život obyvatel obcí, kteří v blízkosti bydlí, popřípadě také pracují. Jelikož kulturní odkaz i přírodní zajímavosti se stávají cílem turistů a také předmětem zájmu odborníků, je třeba zaměřit se na potřeby každé ze jmenovaných zájmových skupin a snažit se nastavit podmínky v lokalitě tak, aby nevylučovaly bydlení, zaměstnání či podnikání, turistiku ani výzkumné a vzdělávací aktivity, a při tom dostatečně chránily kulturní i přírodní dědictví.

Za účelem zmapování informovanosti, potřeb a postojů obyvatel města Mikulčice, návštěvníků dané lokality a také odborné veřejnosti jsme realizovali v letech 2017 až 2019 tři dotazníková šetření, jejichž výsledky zde představíme. Dotazníky i zprávy z výzkumného šetření s kompletními výsledky je možno nalézt na stránkách projektu zde: <https://vlami.ped.muni.cz/vystupy/zavery-z-dotaznikoveho-setreni>

Obyvatelé

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak obyvatelé města Mikulčice hodnotí obec Mikulčice a její okolí a to jednak z hlediska kulturních památek, dále z hlediska přírodního prostředí a konečně z hlediska občanské vybavenosti, to v souvislosti se zápisem obce na seznam památek UNESCO. Dotazování probíhalo v prosinci 2017 za účasti tazatele, dotazována byla cca 4 % obyvatel (počet obyvatel Mikulčic byl 1975 k 1. 1. 2018), celkem na otázky odpovědělo 76 respondentů. Jednotlivé proměnné byly sledovány v závislosti na pohlaví (52 % žen, 48 % mužů) a věku (průměrný věk 50 let) respondentů.

Díličí výsledky

Za nejhodnotnější věc v obci považuje nejvíce obyvatel Mikulčic Slovanské Hradiště jako celek (56 %), na druhém místě pak konkrétně Památník Velké Moravy (18 %) a dále muzeum (6 %). Důvodem, proč jsou právě tyto objekty u obyvatel ceněné, je především skutečnost, že se jedná o historickou památku (41 %), dále pak obyvatelé označili objekty pouze jako „hodnotné“ (8 %) či „zajímavé“ (8 %), popřípadě je podle obyvatel dán jejich význam právě přínosností pro místní obyvatele (8 %).

Na otázku, co v obci nejvíce chybí, odpovědělo nejvíce obyvatel, že pohostinství (32 %), dále pak někteří postrádají specializované obchody (17 %) a aktivity, zařízení a služby pro seniory (11 %), popřípadě jim v obci nechybí nic (11 %).

Třetí otázka byla projekční, respondenti byli požádáni, aby si představili Mikulčice za 20 let a řekli, co by se mělo, nebo naopak nemělo, změnit. 18% respondentů by si přálo, aby přibýlo v obci pohostinství, dalších 13 % pak touží především po zachování klidu. Tři čtvrtiny obyvatel si dále přejí rozvoj služeb a infrastruktury přímo v obci (76 %), 14 % upřednostňuje jako oblast rozvoje sice zázemí obce, ale mimo ochranné pásmo Památníku Velké Moravy, 10 % obyvatel pak požaduje jakýkoli další rozvoj za nežádoucí. Důvodem, proč je pro většinu obyvatel žádoucí rozvíjení služeb a infrastruktury v obci, je v 54 % případech možnost zlepšení (obyvatelům některé služby chybí) a opět přínosnost pro místní obyvatele (15 %), 10 % obyvatel to prostě jenom nevádí. Naopak hlavní důvod, proč část obyvatel jakýkoli rozvoj odmítá, je právě obava z narušení klidu a pohodlí místních obyvatel a ohrožení přírody.

Na dotaz ohledně místa, kde obyvatelé nejraději tráví svůj volný čas, odpovědělo 61 respondentů, že v prostředí svého bydlení, na svém dvorku, resp. na zahradě u domu, 37 dává přednost blízkému okolí a přírodě kolem Mikulčic a 21 rádo navštěvuje Kulturní dům nebo Památník Velké Moravy.

Jedním z problémů v Mikulčicích je, že v současnosti již mnoho hospodářských budov neplní svoji původní funkci a jsou často ve špatném stavu. Proto jsme se ptali na názory obyvatel ohledně možného nejlepšího využití těchto budov a jejich zachování v budoucnosti. Poprosili jsme obyvatele, aby posoudili navrhované způsoby využití budov a u každého posoudili, zda se tímto směrem ubírat nebo ne. Nejvíce obyvatel se přiklání k přeměně starých budov na objekty k poskytování služeb (62 %, ale proti je 19 % obyvatel) nebo na objekty k bydlení (59 %, ale proti je 29 % obyvatel) či na objekty sloužící k rekreaci (49 %, ale proti je 31 % obyvatel). Pro zachování starých budov pro původní účely by hlasovalo 40 % obyvatel (ale proti je 25 % obyvatel).

Posledním úkolem respondentů z řad místních obyvatel bylo popsat tři věci, které by učinili (změnili, zrekonstruovali, zatraktivnili) v Mikulčicích a jejich správním území a svoji volbu zdůvodnit. 14 respondentů by neměnilo nic, 12 lidí jmenovalo zlepšení dopravní 6 z dotázaných by ocenilo zvýšení počtu parkovacích míst a dalších 6 rekonstrukci budov v centru nebo rekonstrukci mlýna (5) či rekonstrukci JZD (5), vybudování zařízení pro seniory (5) či opravu hřiště (5). Čtyři lidé navrhují výměnu zastupitelstva obce. Jako důvody nejčastěji uvádějí jednak lepší možnost využití objektu a zvýšení jejich estetičnosti, druhým nejčastějším důvodem byla absence některých věcí (např. zmíněných parkovacích míst), popřípadě jejich potřeba (rekonstrukce) nebo nefunkčnost.

Hlavní zjištění

Výsledky dotazníkového šetření mohou sloužit jako jeden z podkladů pro nastavení péče o kulturní památky města Mikulčice v souladu s potřebami místních obyvatel (např. ochrana pohledových os vs. potřeba nové výstavby) a zvýšení/zachování jejich kvality života. Nejdůležitější závěry lze shrnout následovně:

- ⇒ Obyvatelům v obci nejvíce chybí pohostinství, kde by se vařilo teplé jídlo a mohli by se tu scházet.
- ⇒ Největší obavy panují z narušení klidu v obci po zápise Mikulčic na seznam UNESCO a s tím spojeného zvýšení turistického ruchu.
- ⇒ Zvýšení turistického ruchu je ale obecně považováno za žádoucí.

- ⇒ Za nejhodnotnější v obci a okolí občané považují Slovanské hradiště jako celek.
- ⇒ Odpovědi respondentů se významně nelišily v závislosti na pohlaví ani věku.

Návštěvníci

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak návštěvníci města Mikulčice hodnotí obec Mikulčice a její okolí a to jednak z hlediska kulturních památek, dále z hlediska přírodního prostředí a konečně z hlediska turistické vybavenosti, to vše v souvislosti se zápisem obce na seznam památek UNESCO. Dotazování probíhalo bez účasti tazatele v hlavní turistické sezóně (duben až říjen) roku 2018. Vzorek respondentů vznikl samovýběrem, dotazník vyplnilo 10 žen a tři muži, dva odpovídající pohlaví neuvedli. Celkem máme tedy pouze 15 vyplněných dotazníků. Průměrný věk respondentů byl 39 let.

Dílčí výsledky

Hlavním účelem návštěvy v Mikulčicích byl pro většinu respondentů zájem o historii, architekturu a památky UNESCO (11 odpovědí), dále pak sport, rekreace a kultura (5 odpovědí) a také zájem o přírodní zajímavosti (2 odpovědi). Čtyři respondenti uvedli, že jsou v Mikulčicích a okolí poprvé, osm návštěvníků zde bylo dva až čtyřikrát a tři dokonce již vícekrát. Většina respondentů navštívila lokalitu individuálně nebo s partnerem (9 odpovědí), čtyři respondenti označili cestu za rodinnou, další dva za kolektivní s přáteli. K Památníku Velké Moravy se turisté nejčastěji dopravovali osobním automobilem (9 odpovědí) nebo na kole (5 odpovědí – cykloturistika). Nejčastější rozpočet na jednu návštěvu se pohyboval v rozmezí 250–500 Kč za osobu (8 odpovědí), šest respondentů se dokonce vešlo do 250 Kč za osobu.

Jako nejčastější zdroj informací o památkách Velké Moravy v Mikulčicích a okolí byli označeni známí a přátelé (6 odpovědí), na druhém místě skončila elektronická média (4 odpovědi) a informační tabule v okolních městech a u silnic (4 odpovědi), na třetím místě pak byly informace ze školy (3 odpovědi).

Za nejhodnotnější památku v lokalitě návštěvníci považují Slovanské hradiště, na druhém místě Muzeum, dále pak parkovou krajinu nivy a přírodní rezervaci a meandry staré řeky Moravy, na posledním místě skončila rozhledna.

Z nabídky služeb a činností, by návštěvníci nejvíce uvítali kvalitní veřejné stravovací zařízení, dále pak historické hry a představení dobového života Slovanů nebo také kurzy tradičních řemesel a služby průvodce s výkladem. Služby by se podle nich měly rozvíjet především v zázemí obce, dále pak přímo v centrální části Památníku. Turisté také pozitivně hodnotí většinu již poskytovaných služeb (nejlépe právě služby průvodce), horší známku dostala pouze dopravní dostupnost vlakem či autobusem a nejhorší známku dopravní dostupnost po cyklostezkách. Turisté dále postrádají především most nebo lávku do Kopčan a výše již zmíněné veřejné stravovací zařízení, dále považují za potřebnou rekonstrukci některých staveb v blízkosti Památníku a průměrnou známkou hodnotí možnosti veřejné dopravy a infrastrukturu.

Na otázku, zda by byli návštěvníci ochotni nějakým způsobem podpořit případný konkrétní projekt v Mikulčicích, 13 odpovědělo kladně, nejčastěji by byli ochotní pomoci nápady, podněty nebo pracemi.

Hlavní zjištění

Výsledky dotazování návštěvníků mohou sloužit jako jeden z podkladů pro nastavení péče o kulturní památky města Mikulčice a rozvoj turistického ruchu (např. některých služeb). Hlavní zjištění od návštěvníků můžeme shrnout následovně, nicméně vzhledem k nízkému počtu odpovědí jsou výsledky pouze orientační a nezobecnitelné:

- ⇒ Oblast je navštěvována především za účelem návštěvy památek, přírodní zajímavosti jsou pro turisty druhořadé.
- ⇒ Shodně s obyvateli obce by turisté ocenili kvalitní stravovací zařízení (restauraci).
- ⇒ Doprava k památkám probíhá převážně osobním automobilem, popřípadě na kole (pobyty turistů jsou převážně individuální a rodinné) – nejvíce chybí veřejná doprava k památkám, lepší přístup k cyklostezkám a lávka do Kopčan (SK).
- ⇒ Nebyla zjištěna závislost odpovědí na pohlaví, věku, ani vzdálenosti bydliště návštěvníků.

Odborná veřejnost

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké znalosti, informace a osobní zkušenosti má odborná veřejnost o obci Mikulčice a jejím okolí a to především z hlediska kulturních památek, dále pak z hlediska geografického umístění, to vše v souvislosti se zápisem obce na seznam památek UNESCO. Dotazníkové šetření probíhalo v průběhu února až dubna 2019 bez účasti tazatele mezi studenty brněnských vysokých škol, dotazování byli studenti oborů geografie a regionální rozvoj. Dotazník vyplnilo celkem 101 respondentů. Ženy byly mezi respondenty zastoupeny 66 %, muži pak 34 %. Věkové složení vzorku je následující: 24,16 let (průměr), 23 let (medián, modus). 48 % respondentů ve vzorku pochází z jihomoravského kraje (z toho 6 z okresu Hodonín), 22 % z Čech, 23 % z Moravy a Slezska, 8% ze zahraničí (z toho 4 ze Slovenska).

Díličí výsledky

Na otázku, zda respondent ví, kde leží obec Mikulčice, odpověděla třetina respondentů o které jsme respondenty požádali. Z nich 36 % zakreslilo polohu Mikulčic velmi blízko skutečné poloze, dalších 26 % o něco méně přesně, ale stále v jihomoravském kraji, 2 % jinde v ČR a ostatní respondenti polohu neuvedli. Co se týká asociací spojených s Mikulčicemi, nejčastěji odborná veřejnost uváděla víno, vinné sklepy a vinařství (35 odpovědí), dále pak teprve archeologické naleziště, vykopávky nebo archeopark a archeoskanzen (16 odpovědí) či polohu na jižní/Dolní Moravě (12 odpovědí).

Za nejvýznamnější památku studenti označili Památník Velké Moravy (17 odpovědí), dále pak Slovanské hradiště (11 odpovědí) a archeologické naleziště (5 odpovědí). Ze stovky dotázaných pouze 15 respondentů uvedlo, že lokalitu navštívilo, z toho 10 studentů pouze jedenkrát, a to především z důvodu zájmu o historii, památky a architekturu (10 odpovědí). Podobně jako ostatní návštěvníci, i studenti nejčastěji cestovali k Památníku osobním autem (8 odpovědí).

Podobně jako ostatní návštěvníci, i odborná veřejnost se o Mikulčicích a Památníku Velké Moravy nejčastěji dozvěděla od známých a přátel (6 odpovědí), dále pak z elektronických médií (5 odpovědí) a z informačních tabulí v okolních městech a u silnic (4 odpovědí).

Hlavní zjištění

Výsledky dotazníkového šetření mohou posloužit jako jeden z podkladů pro nastavení komunikační kampaně o kulturních památkách města Mikulčice. Nebyla zjištěna závislost odpovědí na pohlaví, věku, ani místu bydliště. Hlavní zjištění lze shrnout následovně:

- ⇒ Nejčastější asociace spojená s Mikulčicemi je **víno**, dále teprve vykopávky, Památník a Hradiště.
- ⇒ Za nejvýznamnější památku Mikulčic je odbornou veřejností považován **Památník**, následují Hradiště a vykopávky jako celek.
- ⇒ Jen 15% dotazovaných uvedlo, že navštívilo Mikulčice, obecně lze říci, že informovanost odborné veřejnosti je nižší, než bylo předpokládáno, což poukazuje na rezervy v komunikační kampani památky.
- ⇒ Byla zjištěna statisticky významná souvislost mezi přesností určení polohy Mikulčic na mapě a vlastním posouzením znalosti polohy Mikulčic respondenty.
- ⇒ Respondenti, kteří navštívili Mikulčice, častěji dokážou určit jejich polohu, jako nejvýznamnější památku označují Slovanské hradiště jako celek.

Závěr

I přes to, že některé potřeby domácích obyvatel Mikulčic, návštěvníků a odborné veřejnosti se liší nebo mohou být v rozporu (např. touha místních obyvatel po klidu a soukromí vs. pohyb turistů po obci), jak místní obyvatelé, tak návštěvníci se shodli na tom, že jim v obci chybí pohostinství, nejlépe slušná restaurace, kde by se vařilo. Dále panovala shoda mezi místními obyvateli, návštěvníky a odbornou veřejností, která měla možnost lokalitu navštívit, na nejhodnotnější věci v Mikulčicích a jejich okolí, a sice na Slovanském hradišti jako celku. Na druhém místě pak skončil konkrétně Památník Velké Moravy. Tento rozdíl může být dán také užívanou terminologií. V dnešních propagačních materiálech a na cedulích figuruje přednostně Památník Velké Moravy, kdežto původně užívané označení je spíše Slovanské hradiště.

Co se týká turistického ruchu v oblasti, ten je obecně považovaný za žádoucí. Z hlediska obyvatel přináší obci peníze, přispívá k rozvoji služeb a infrastruktury a zvyšuje popularitu oblasti, nicméně s sebou nese také ohrožení okolní přírody a klidu v obci. Návštěvníci lokalitu navštěvují především za účelem rekreace a oblast má pro ně i pro odbornou veřejnost především vzdělávací hodnotu.

Přesto, že se jedná o kulturně významnou lokalitu, která už deset let usiluje o zařazení mezi památky UNESCO, není mezi odbornou veřejností příliš známá a jak odborná veřejnost, tak návštěvníci, se o její existenci dozvídají nejčastěji neformální cestou od známých a přátel, což nás vede k závěru, že informovanost o kulturním dědictví v Mikulčicích a jeho formální propagace v současné době nejsou dostatečné.

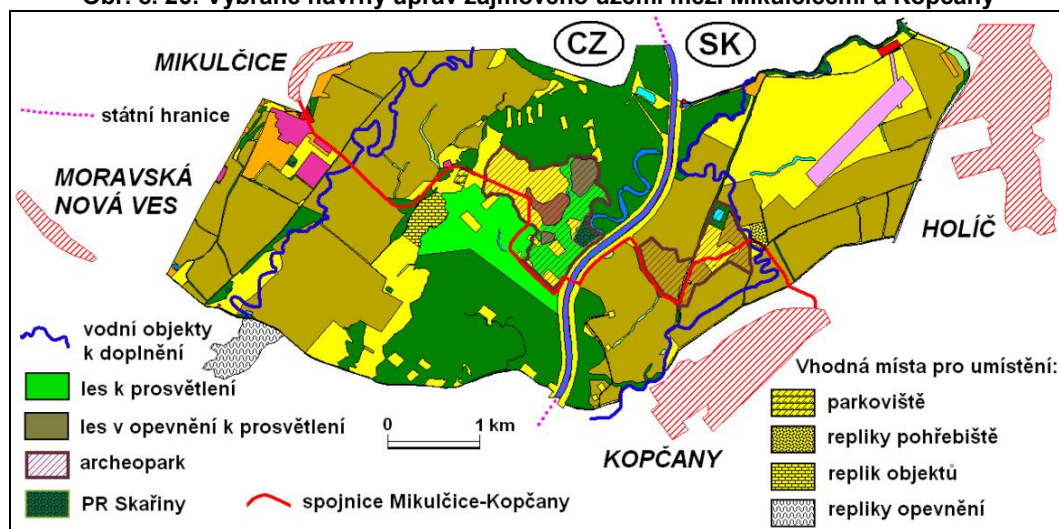
6.3 Komentáře k potenciálním změnám využití území připravovaném archeoparku a jeho okolí

Využití zájmového území v okolí připravovaného archeoparku Mikulčice-Kopčany se v zásadě neliší od jiných úseků nivy Moravy na moravsko-slovenském pomezí. Ráz krajiny udávají rozsáhlé bloky orné půdy, velké plochy lužního lesa, místy doplňované zpravidla nevelkými lučními lokalitami. V daném území lze uvažovat o několika možnostech změny současného využívání:

- (1) Doplnění vodních objektů v zemědělsky využívaných částech území.
- (2) Doplnění technické infrastruktury pro návštěvnické účely.
- (3) Rozvolnění a zpřístupnění lužního lesa.
- (4) Vložení replik vybraných velkomoravských objektů, vč. dílen tehdejších tradičních řemesel na vhodná místa.
- (5) Realizace kombinovaných protipovodňových a regulovaných záplavových opatření.

Každý z uvedených návrhů lze podrobit SWAT analýze (S – strong = silná stránka, W – weak = slabá stránka, A – advantage = výhoda, T – threat = ohrožení), i když prozatím na ryze teoretické úrovni, neboť žádný z návrhů se nedostal do stadia projektu, resp. plánu podloženého kartografickou dokumentací. Částečnou výjimkou je návrh vymezení prostoru připravovaného archeoparku a jeho okolí, ovšem bez dalších návrhů změn využívání území (obr. 26).

Obr. č. 26: Vybrané návrhy uprav zájmového území mezi Mikulčicemi a Kopčany

Zdroj: vlastní zpracování s využitím dostupných mapových a obrazových podkladů.

Ad (1): Zavedení nových vodních ploch připomínajících dávný vzhled krajiny představuje polyfunkční úkol (obr. 26). Jeho silná stránka spočívá nejen v historizující roli napodobení krajiny v době existence velkomoravského metropolitního hradiska, ale současně znamená estetické a funkční obohacení území. V optimálním případě lze doporučit obnovení

jednoho meandrujícího toku po obou stranách státní hranice. Na moravské straně nejlépe odstraněním všestranně nevyhovujícího přímého kanalizovaného koryta Kyjovky sinusoidou napodobňující kdysi (pravděpodobně nejdéle do raného středověku) v těchto místech protékající velké (Západní) rameno řeky Moravy. Podobně by bylo vhodné nahradit v zájmovém území úsek kanálu Tvrdonice-Holíč na slovenské straně oblouky pomalu tekoucím tokem, byť jedno či dvě z ramen Východní Moravy zřejmě protékalo blíže k Holíči a Kopčanům. Příznivý efekt se odrazí také ve změně hydrologického režimu území. Obnovené meandrující toky lépe nasatí okolní geologické a půdní prostředí podzemní vodou. Jejich vegetační doprovod posílí estetický vzhled území a rozčlení monotónní zemědělské velkobloky. Protékající voda neposlouží rozvoji obtížného hmyzu, naopak její zarybnění dále zvýší atraktivitu území po obou stranách hranice. Slabou stránkou je poměrná ekonomická náročnost takového řešení. Lze odhadnout, že meandrující toky asi třikrát prodlouží stávající kanály v jejich trase. Nákladná mohou být zařízení regulující vodní režim v nových korytech. Výhodou je zřejmá polyfunkčnost řešení, které tak poslouží řadě důležitých účelů, nemluvě ani o posílení památkového charakteru připravovaného přeshraničního archeoparku potenciálně kandidujícího na zápis do seznamu světového dědictví UNESCO. Ohrožení akce spočívá v řešení složitých majetkoprávních vztahů, neboť území v trase uvažovaných meandrů je rozdrobeno mezi velké množství vlastníků, s nimiž bude zapotřebí dojednat uvažovaných zásah (i když počet reálných uživatelů území je mnohonásobně nižší). Podobně bude zřejmě zapotřebí i souhlas orgánu ochrany přírody a krajiny, neboť na moravské straně zájmová lokalita spadá pod Přírodní park Mikulčický luh. Nezbytné bude i vyjádření orgánu státní památkové péče, a to i v souvislosti s připravovaným zápisem na seznam UNESCO (aby zápis nebyl ohrožen).

Ad (2): Realizace archeoparku patrně přiláká větší množství návštěvníků a bude zapotřebí návštěvnost regulovat, usměrnit a zátěž rozložit do širšího prostoru (obr. 19). Zonace území archeoparku je nezbytností. Za zóny klidu nutno vyčlenit archeologické areály po obou stranách hranice, včetně jejich dostatečně širokého nárazníkového bufferu. Současný návštěvnícký pavilón bude vhodné doplnit o kvalitní stravovací zařízení, oddálit od něj hlavní parkoviště (zde ponechat menší parkoviště pro vozidla osob se sníženou pohyblivostí, zatím hlavní návštěvnícké parkoviště vybudovat na začátku vstupní aleje. Silnou stránkou tohoto řešení je snazší regulace návštěvnosti. Podobně na slovenské straně je vhodné parkoviště umístit v bezprostředním zázemí Kopčan, pouze osobám s omezenou pohyblivostí umožnit příjezd až k obnovené Kačenárně, kde se uvažuje o instalaci správy archeoparku. Cyklisté budou mít přístup k okraji klidových zón a společně s pěšími mohou využívat kapacitní lávku přes řeku Moravu. Slabou stránkou řešení bude nárůst návštěvnosti (už jen zavedením známky UNESCO) doprovázený zvýšeným hlukem, frekvencí dopravy, problémy s odpady. Nespornou výhodou archeoparku bude nepochybně zvýšení povědomí o lokalitě mezi tuzemskou i zahraniční (zejména slovenské) veřejností, posílení česko-slovenských vztahů a sounáležitosti, zásadní zvýšení vzdělanosti veřejnosti ve všech věkových třídách o klíčové době společné minulosti a nepochybně i ekonomické benefity pro obce a region. Ohrožení realizace spočívá jak v řešení složitých majetkoprávních vztahů s vlastníky dotčených pozemků, eventuálním nedostatečným financováním (na pořadu dne bude zvažování, zda případný participační systém PPP by neúměrně nekomercializoval jedno z nejdůležitějších míst národní a slovanské a tím i světové kulturní historie). Zatím nejasná je samozřejmě očekávaná reakce místního obyvatelstva na zřízení archeoparku a jeho zápis do seznamu UNESCO. Jeví se nezbytným místní veřejnost od počátku do realizace archeoparku zapojit a důkladně ji informovat o případných pozitivních i negativních vlivu areálu.

Ad (3): Vyjma PR Skařiny jsou místní lesy hospodářského charakteru. Jejich management tedy směřuje k dosažení zisku. Vzhledem k tomu, že dominantně náleží státnímu podniku Lesy ČR, stát může projevit zájem o posílení polyfunkčnosti zdejších lesních porostů prostřednictvím plánování jejich víceúčelového využití, tedy k plnění vícera ekosystémových služeb. Očekávané produkční ekosystémové služby zahrnují produkci dřeva, lesních plodin, lesní zvěře, pitné a užitkové vody. Regulační ekosystémové služby zde mohou být zastoupeny pozitivním vlivem na místní klima a stahováním uhlíku z atmosféry do dřevní hmoty také na globální klima, na kvalitu místního ovzduší z hlediska regulace teploty, vlhkosti a složení, na tvorbu zásob podzemní vody a její režim, včetně jisté protipovodňové ochrany, na tvorbu a zachování půdy a samozřejmě na udržení či zvýšení biologické rozmanitosti (biodiverzity) vedoucí k vyšší (nejen) ekologické stabilitě krajiny. Vzhledem k místní situaci budou velmi důležité kulturní ekosystémové služby lesa spočívat v podpoře pobytu lidí ve zdravém a esteticky působícím prostředí za rekreací, odpočinkem a vzděláváním. Nepominutelné jsou i intelektuální a vědecké služby lesa. Východiskem k dosažení uvedených služeb je rozvolnění a zpřístupnění lužního lesa minimálně v zázemí připravovaného archeoparku (obr. 19). Rozvolnění spočívá ve snížení zápoje dřevin v lese. V době Velkomoravské říše měly zdejší lesy spíše parkový charakter, neboť tehdy současně sloužily nejen jako zdroj stavebního a palivového dřeva, případně k produkci výrobků, ale v lesích se páslo a nepochybně se pozemky kosily či využívaly jako orná půda. Stromy poskytovaly stín a to zejména díky jejich určitému solitérnímu postavení, jak situaci zčásti napodobuje západní okolí hradiska. Současná síť stezek v lesích v okolí hradiska je zcela nedostatečná. Stezky jsou neupravené, po dešti často i neschůdné. Nemohou tedy plnit společně s okolním lesem dobře rekreační a vzdělávací službu a ani rozptýlit návštěvníky do okolí. Úklid alespoň v bezprostředním okolí zahuštěné sítě stezek je podmínkou dosažení příznivého estetického účinku. Vzdělávací funkci lze posílit informačními tabulemi o fyto- a zoosložce lesního prostředí. Silnou stránkou řešení je vedle posílení rekreační a vzdělávací služby lesa, doprovázené očekávaným zvýšením biodiverzity. Slabou stránkou je snížení ekonomického výnosu v době plné funkčnosti rozvolněného lesa. Výhodou však bude rozptýlení zvýšené návštěvnosti archeoparku do okolí a jeho menší zátěž, nemluvě o poskytování dalších uvedených služeb. Možné ohrožení bude spočívat ve zvýšeném hluku v lesním prostředí, což může vést k rušení místní fauny. Zonace lesa s vymezením zón klidu však tento problém může do značné míry řešit (obr. 27).

Obr. č. 27: Prosvětlení lesa v okolí IX. kostela příjemný pobyt v archeologické oáze zvláště v letní sezóně

Foto: J. Kolejka, 2018.

Ad (4): Vložení replik objektů velkomoravské doby má jednak značný vzdělávací účinek a jednak znamená výrazné obohacení dosavadního archeologického areálu, v němž vyjma kostelíku sv. Markéty u Kopčan dominují pouze zvýrazněné základy dávných objektů a jinak nápadité tabule s modely vzhledu segmentů hradiska. Nepřehlédnutelné jsou samozřejmě moderní výstavní objekty areálu. Kostelík sv. Markéty u Kopčan rovněž není vhodný pro masovou návštěvnost. Celkově však je třeba představitivost návštěvníků a tím vzdělávací efekt archeoparku zvýšit instalací replik vybraných typů tehdejších budov, např. knížecího paláce, alespoň dvou typů kostelů, dvorce na akropoli, opevnění s bránou, obydlí v podhradí a předhradí, řemeslnické dílny (např. s výrobou gombíků). Vhodným místem by bylo okolí hlavního parkoviště před vstupem do archeologické části areálu (obr. 26). Demonstrace postupu vykopávek by pro veřejnost byla jistě také zajímavá. Na rozdíl od stávajícího archeoparku v Modré, kde je představena staroslovanská vesnice (obr. 28), byť s příkladem předvelkomoravského kostelíku, v Mikulčicích jde o dávnou metropolitní lokalitu – opevněné městské správní a řemeslnické centrum s podhradím a předhradím lužního typu. Silnou stránkou vybudování miniareálu replik v měřítku cca 1:1 je jeho mimořádná atraktivita pro nejširší okruh návštěvníků. Současně představuje prostor pro realizaci odborníků na staroslovanskou architekturu a kulturu.

Velmi důležitá je komerční stránka takového projektu. Do areálu replik by směřovala pravděpodobně většina laických návštěvníků, což by znamenalo nemalý ekonomický přínos pro lokalitu. Pokud by se ovšem realizace areálu replik ujal soukromý subjekt, nebylo možné zaručit jeho odbornou hodnověrnost a také jeho atraktivita by mohla zastínit stávající archeologický areál, který by tak mohl přijít o část návštěvníků. V takovém případě by areál replik byl lokalizován ve větším odstupu od areálu archeologického (snad i v prostoru opuštěných pískovišť u Moravské Nové Vsi – obr. 26 a obr. 28). Budování replik či plných nebo částečných rekonstrukcí zaniklých architektonických objektů není ve světě vzácností, byť se někdy setkává s odbornou kritikou (viz Knóssos na Krétě), jinde však s pochopením (např. knihovna v Efezu, opevnění na Limes Romanus v Porýní, římské stavby v severní Africe: Volubilis a Leptis Magna, Biskupin, Riga, Trakai, poválečná obnova objektů a celých městských celků v Polsku, Rusku, Německu, Francii, Anglii, Flandrech). Atraktivita areálů replik je tak nepopiratelná a má značný vzdělávací dosah (obr. 29). Slabou stránkou areálu či jednotlivých replik je jejich zřejmá „nepravdivost“ a faktická nemožnost jejich 100% dokonalosti. Na tu musí být návštěvníci výrazně upozorněni.

Obr. č. 28: Replika velkomoravské vesnice v Modré

Foto: J. Kolejka, 2018.

Obr. č. 29: Replika staroslovanského opevnění v Archeoparku Modrá

Foto: J. Kolejka, 2018.

Vybudování areálu replik je ekonomicky dosti náročné (jednotlivých objektů již méně v závislosti na typu a velikosti), podobně navazující údržba a celkový management (v případě realizace v inundačním území Moravy i ochrana před povodní). Výhodou replik je jejich „zanedbatelná“ historická a ekonomická hodnota v případě poškození či zničení. Teoreticky je lze umístit kdekoliv, ovšem územní kontext nutno respektovat. Ve skrytých místech je možné použít soudobé (bezpečnější) stavební materiály. Možné ohrožení lze teoreticky spatřovat v tom, že by návštěvník mohl nabýt dojmu, že cenný historický objekt lze bez problémů zbourat, neboť jej lze kdekoliv a kdykoliv postavit znovu. Zde se tedy výchovný účinek může míjet se vzdělávacím záměrem (viz obnova dřevěného kostela v Gutech). Znalost věci, že jde o repliku, může pochopitelně snižovat úctu k danému objektu (obr. 30).

Obr. č. 30: Replika raně středověkého kostelíka v Modré

Foto: J. Kolejka, 2018.

Ad (5): Jakékoliv investice provedené v zájmovém území připravovaného archeoparku Mikulčice-Kopčany znamenají, že se zvyšuje hodnota zdejších lokalit. To pak vyžaduje náležitou reakci v podobě jejich dokonalejší ochrany. Vzhledem k poloze území v aluviu řeky Moravy, hlavní ohrožení, resp. riziko spočívá v možnosti vysoké povodně, která by překonala dosavadní protipovodňová opatření. Současná tendence naznačuje, že vysoké povodně se budou opakovat. Pro zájmové území to znamená, že nelze nadále plně zajišťovat úplnou ochranu ploch v nivě v zahrází řeky Moravy. Nutno ochranu směřovat cíleně k jednotlivým objektům. Tak bude umožněn relativně neškodný rozliv povodňových vod v nivě Moravy a současně zájmové objekty budou ochráněny. Výstavbu doplňkové infrastruktury a replik velkomoravských objektů tak třeba diferencovaně výškově v území rozmístit. Zatímco dopravní infrastruktura (např. cesty, stezky, parkoviště) by měla být na úrovni terénu, aby nezvyšovala jako překážka odtoku povodňovou vlnu, objekty služeb a případně také repliky nutno situovat na umělé elevace simulující dávné „bezpečné“ vyvýšeniny písčiny hrudů. Jinou možností (u nových objektů) je věnovat nejnižší podlaží technické infrastruktury objektu, resp. snadno přemístitelnému vybavení do vyššího podlaží. Nejčinnější stávající objekty zřejmě bude zapotřebí individuálně ohrázovat, ovšem v takovém odstupu, aby hráze nerušily vzhled klíčových objektů. Dosavadní vývoj ukazuje, že po období relativního „povodňového klidu“ výskyt extrémních záplav bude realitou budoucnosti a je vhodnější se mu maximálně přizpůsobit, než se mu plošně bránit. Silnou stránkou na objekty zacílené protipovodňové ochrany je skutečnost, že tyto objekty budou ochráněny, i když jejich okolí bude zaplaveno. Bude-li ohrázování citlivě provedeno, nebude dotčen ráz chráněných objektů. Ochranu lze vhodně zakomponovat do pozemkových úprav v okolí objektů. Slabinou je ekonomická náročnost budování dokonalejší protipovodňové ochrany jednotlivých objektů (areálů), než plošná ochrana stávajícím ohrázováním toku Moravy. Ta však sotva může být dimenzována na možné tisíci-leté vody. Výhodou je zakomponování protipovodňové ochrany do stavebních investic již během jejich projektování a posléze realizace, nikoliv náročnější dodatečné doplňování. Stávající starobylé plochy a objekty však bude nutné individuálně ohrázovat dodatečně. I to však lze provést citlivě krajinářsky. Ohrožení bude spočívat vždy v nedostatečném dimenzování ochrany. Pravda, ještě vyšší extrémní povodně jsou již nad rámec současné rozvahy.

Vedle uvedených rozvojových návrhů se objevují i další. V protikladu k nim stojí názory odmítající změny ve využití, resp. ve změně intenzity využití daného území. S ohledem na setrvalý rozvoj regionu reálné zásahy budou vždy kompromisní a vycházející z dohodnutého konsenzu.

Obr. č. 31: Bývalé štěrkovny u Moravské Nové Vsi představují vhodné lokality pro vybudování komplexní repliky opevněného velkomoravského městského sídla

Foto: J. Kolejka, 2018.

6.4 Přírodovědecký a technicko-hospodářský pohled na vložení repliky meandrujícího vodního toku do vybraných segmentů nivy

Vedle doplnění návštěvnické infrastruktury, aktuálním úkolem úpravy nivy v zájmovém území po obou stranách státní hranice je doplnění vodních objektů v zemědělsky využívaných částech území. Především jde o nahrazení kanalizovaných úseků současných menších vodních toků – Kyjovky a kanálu Tvrdonice-Holíč, alespoň v zájmovém území okolí připravovaného archeoparku Mikulčice-Kopčany, revitalizovanými „meandrujícími“ vodními toky.

V případě řeky Kyjovky se nabízí umístění revitalizovaného toku do trasy dávného meandrujícího toku Západní Moravy, kterou současné napřímené koryto opakovaně protíná. Bývalé meandry jsou přímo v terénu zčásti patrné. Lze je dobře dohledat v přesném digitálním modelu terénu pořízeném lidarovou technologií a také na několika generacích leteckých snímků. Není nezbytné trasu dávného meandrujícího toku beze zbytku dodržovat. Nový (obnovený) vodní tok má vedle ryze vodohospodářských důvodů simulovat přírodě podobný vodní tok, jaký lze předpokládat v těchto místech v době Velké Moravy.

Dotčený kanalizovaný úsek toku Kyjovky se nachází na území PP Mikulčický luh, k území se tedy vztahuje jistý stupeň ochrany přírody a krajiny. Vedle toho jde o území říční nivy, které samo o sobě náleží do kategorie „významný krajinný prvek“ (VKP). To znamená, že jakýkoliv zásah do zdejší krajiny vyžaduje souhlas orgánu státní ochrany přírody a krajiny. Lze předpokládat, že z tohoto hlediska bude k revitalizaci toku pozitivně přihlédnuto. Důležitou stránkou revitalizace bude ozelenění břehů nového koryta a jeho celkové začlenění do krajiny, včetně doprovodných protipovodňových opatření.

Správcem toku je Povodí Moravy, státní podnik (dále Povodí). Povodí eviduje daný úsek toku Kyjovky tak, jak je dokumentován v Hydrologické mapě ČR 1 : 50 000. Obecně podniky Povodí mají v ČR za povinnost udržovat tok v takovém stavu, v jakém je evidován v příslušných databázích (a mapách). Čili změna trasování toku Kyjovky by vyžadovala

sestavení a schválení příslušného projektu na Povodí Moravy. Nikoliv podružnou otázkou je zajištění dostatečného minimálního průtoku v obloukovitém řečišti a povodňová ochrana jeho okolí.

Rozhodujícím uživatelem pozemků v sousedství současného toku Kyjovky je Zemědělský podnik Mikulčice, a. s. Podél toku a i jinde jsou proloženy polní cesty, kterým projíždí zemědělská technika potřebná k obhospodařování svěřených polností. Ty mají charakter geometricky pravidelných monokulturních velkobloků, což je neefektivnější forma uspořádání pozemků v rovinaté krajině. Vložení oblouky vedeného revitalizovaného vodního toku do ryze zemědělsky využívané krajiny by jednak znamenalo vyčlenění části orné půdy přímo pod revitalizační záměr (zасыпání nepoužitelných zbytků kanalizovaného toku Kyjovky a jejich zemědělská rekultivace by úbytek orné půdy nenahradila – nové meandrující koryto by bylo odhadem cca 3x delší), jednak narušení současné velmi praktické pravidelnosti obrysů obdělávaných pozemků. Změna výměry obdělávané půdy by se promítla m. j. do snížení daňového výnosu pro státní rozpočet. Stanovisko Zemědělského podniku Mikulčice prozatím nebylo zjišťováno.

Podle databáze Katastru nemovitostí je území v okolí stávajícího toku Kyjovky rozděleno do pravidelné sítě protáhlých pozemků, kratší stranou přiléhajících ke korytu řeky. Nově vedená obloukovitá trasa revitalizovaného toku by protínala velký počet pozemků. Tyto pozemky patří poměrně vysokému počtu vlastníků. S nimi by bylo zapotřebí změnu vlastnictví v místech dotčených revitalizací toků projednat a odsouhlasit. Segmenty pozemků v zóně revitalizace se musely ze strany státu odkoupit nebo vyměnit za jiné. Částečnou náhradu by znamenaly zemědělsky rekultivované zasypané úseky kanalizovaného koryta Kyjovky nezahrnuté do revitalizace. Jinou možností je ponechání konkrétních parcel beze změny obrysů, ovšem vlastník by musel souhlasit s věcným břemenem, kterým by byla konkrétní část revitalizovaného toku. Momentálně lze obtížně předpokládat, jaká stanoviska by k návrhu revitalizace zaujali vlastníci pozemků.

Geologické prostředí v prostoru současné kanalizované Kyjovky (a podobně kolem revitalizovaného koryta) může být zdrojem cenných surovin, zejména ropy a zemního plynu. Při jižním okraji zájmového území byl v roce 2014 proveden průzkumný vrt, ovšem bez dostatečně uspokojivého výsledku (obr. 32). Přesné kontury potenciálního dobývacího prostoru nejsou známy. Je tedy obtížné odhadnout případný územní konflikt zájmů.

Z hlediska vědeckého zájmu by bylo nepochybně zajímavé zjistit, kdy naposledy v opuštěných meandrech protékala voda, resp. jaká je geologická historie sedimentů jejich sedimentární výplně. Výsledky by mohly vnést nové informace o minulosti zájmového území, případně o souvislostech daného toku a lidského osídlení, m. j. v době Velké Moravy. K odebrání reprezentativních vzorů by tak bylo zapotřebí přistoupit před zahájením případných zemních prací při hloubení revitalizovaného koryta.

Obr. č. 32: Průzkumný geologický vrt v nivě Moravy u Moravské Nové Vsi v roce 2014.

Foto: J. Kolečka, 2018.

Vlastní technické provedení revitalizace znamená přesné zaměření trasy budoucího koryta, jeho ochranného pásma a polohy příslušných doprovodných protipovodňových opatření. Nutno spočítat kubaturu přemístěné zeminy, zvláště skryté ornice, a její dočasné a trvalé umístění. Podobně nutno zohlednit naložení s nevyužitelnými (pro revitalizaci) úseky současné kanalizované Kyjovky (obr. 33). Zvláštním úkolem bude zajištění dostupu realizační techniky na místo nasazení. Lze předpokládat změnu režimu podzemních vod v sousedství revitalizovaného toku. Zpočátku bude zřejmě kontakt vody v toku a v okolním prostředí velmi intenzivní. V souvislosti s postupnou kolmatací dna toku, kdy bude docházet k zaplňování pórů v materiálu dna řeky jílovitým sedimentem z pomalu tekoucí vody, bude kontakt slábnout.

Obr. č. 33: Napřímené zanedbané koryto Kyjovky u Moravské Nové Vsi (vpravo) a Přímocharé koryto kanálu Tvrdonice-Holíč nedaleko kostelíka sv. Markéty u Kopčan (vlevo)

Foto: J. Kolečka, 2019.

Na slovenské straně řešeného území lze očekávat podobné souvislosti spojené s eventuální revitalizací dotčeného úseku kanálu Tvrdonice-Holíč. Současný kanál navíc prochází přímo předpokládaným územím archeoparku a stopy o dřívějším přirozeném toku v těchto místech se prozatím nepodařilo dohledat, resp. s největší pravděpodobností se zde v historické době takový tok nevyskytoval. Území na slovenské straně se území celkově velice mírně sklání od Holíče k jihozápadu k řece Moravě v podobě plochého náplavového kužele s nižším terénem po obou stranách (u letiště a u Kopčan). Zatímco v prostoru od Holíče ke Kopčanům Na JV) lze předpokládat existenci i větších říčních ramen a podobně v prostoru Kátovského potoka (na SZ), jmenovaný kanál sníženiny i vyvýšeninu šikmo protíná (obr. 33). Založení obloukovitě vedeného řečiště přibližně v jeho trase by neodpovídalo historické skutečnosti. V každém případě by však znamenalo odstranění nevyhovujícího kanálu a výrazné „zpřírodnění“ krajiny. Nejvhodnější řešení pro vložení vodního objektu a odstranění kanálu v okolí kostela sv. Markéty u Kopčan tak nutno pečlivě zvážit.

6.5 Expozice tradičních činností pod širým nebem na Slovanském hradišti v Mikulčicích

K nejvýznamnějším archeologickým lokalitám na jižní Moravě patří Slovanské hradiště v Mikulčicích, které v rozlehlém areálu prezentuje výsledky bádání archeologů vztahující se k období Velkomoravské říše. Hradiště Mikulčice – Valy patří k návštěvnickky velmi lákavým památkám, které se v příštím roce budou pyšnit šesti desítkami pravidelných návštěvnických sezón. Lokalita současně patří pro svou jedinečnost a význam k uchazečům o zápis mezi Světové kulturní a přírodní památky UNESCO.

Archeologická lokalita je v prostředí krásného a rozlehlého přírodního parku Mikulčický luh, v jehož blízkosti je ptačí přírodní rezervace Skařiny se starými meandry řeky Moravy. Na mikulčických lukách se pod širým nebem nachází nejen moderní návštěvnické pavilony, z nichž součástí jednoho je 30 metrů vysoká kovová vyhlídková věž a v druhém z nich stálá archeologická expozice získala roku 2009 cenu Gloria musaealis v kategorii Muzejní výstava roku 2008, ale také repliky základů osmi kamenných kostelů a knížecího paláce. Pro zvýraznění a širší povědomí veřejnosti o lokalitě připravují pracovníci pobočky Masarykova muzea v Hodoníně v exteriérech areálu během sezóny mnoho kulturních, duchovních, vzdělávacích, zábavných i odpočinkových aktivit. Velká většina je určena školním dětem a mládeži, další pak rodičům s dětmi, zaměstnanci však nezapomínají ani na seniory a důchodce.

Lokalita usiluje být muzeem vstřícným dětem a má motto, které předurčuje zájem o dlouhodobou a trvalou práci se školami a jejich žáky, studenty a uční. Naše motto zní: Školní osnovy a pedagog zůstávají, žáci se mění. To je základ spolupráce s učiteli a příležitost pro opakovanou návštěvu žáků na hradišti.

V rámci poznávacího výletu děti a mládež nejrůznějšího věku – od předškolních po vysoškoškoláky – mohou prožít pod širým nebem v příjemném prostředí luk obkroužených hranicí lužního lesa mnoho zážitků a nových poznatků.

Obr. č. 34: Zkouška lukostřeleckého umění v táboře Styrye

Foto: F. Synek, 2018.

Pro nejmenší z mateřských škol je připraveno setkání s princeznou Dobroslavou, která děti formou pohádkového povídání provede hradištěm a seznámí je s krásou velkomoravských šperků, představí knížete, biskupa Metoděje nebo připraví ochutnávku z domácí kuchyně. S princeznou se děti také podívají do archeologické expozice a naučí se pěknou písničku o mikulčickém hradišti a práci archeologů. Ta zní vesele z jejich úst před ukončením jejich návštěvy a provází je cestou k autobusu.

Obr. č. 35: Prohlídka zbraní a výstroje Moravanů

Foto: F. Synek, 2018.

Školáci se v rámci připravených programů seznámí s místními velkomoravskými památkami a podrobněji s předměty velkomoravské šatny, zbrojnice a pokladnice. Dětem blízké formě výuky těchto témat pomáhají edukační programy v tabletech. Samostatně poznají osobnosti svatých soluňských bratří Cyrila a Metoděje a naučí se psát své jméno pomocí liter hlaholice stílem do voskové plochy dřevěné tabulky. Při speciálních přednáškách s besedou poznají panteon slovanských bohů nebo se v dobovém táboře Slovanů blíže seznámí se životem v raném středověku. Právě tyto programy pořádané ve spolupráci s členy skupiny živé archeologie a historie jsou dětmi velmi vítané a díky vstřícnosti

a znalostem účinkujících jsou naplněny poznáním, hrou, zábavou a uvolněností. V dobovém táboře si mohou zkusit některé z mnoha předváděných zbraní, z blízka vidí bitvy i souboje válečníků, zkusí si střilet z luku nebo vrhat na cíl oštěp. U široké dřevěné desky stolu mohou ochutnat některé z dobových jídel, mezi nimiž nechyběly četné druhy luštěnin, zeleniny a ovoce, podívají se, jak zručné ruce žen tkaly ploché pásy zvané karetky, uvidí při práci kovotepce vyrábějícího z drátků i plíšků krásné šperky nebo pomohou při přípravě ohniště na vaření jídla v kovové nádobě.

Obr. č. 36: Zkouška opracování měděného drátu a plíšků

Foto: F. Synek, 2019.

Řada obdobných programů je připravena pro rodiče s dětmi. Jim dominuje zážitková hra Za hradbami města Morava, která pomocí dětského audioprůvodce vede hráče podle pracovní mapy po osmi zastávkách u hlavních objektů hradiště, kde děti vyslechnou nejen povídání velkomoravského chlapce s dívkou ze současnosti, ale také se formou četby seznámí se vzpomínkami slovanského otroka Sigella. Při hře odpovídají na otázky a odpovědi zapisují do pracovního průvodce. Vyvrcholením rodinné hry je společná zábava při velkomoravském kvartetu a kostkové hře velkomoravského Člověče nezlob se...! Vítěz obdrží drobnou cenu, ostatní hráči malou pozornost.

Nedílnou součástí programu každé sezóny jsou duchovní návštěvy věřících a setkání při cyrilometodějských poutích. Na hradišti u cyrilometodějského kříže je pořádají katolíci, pravoslavných i řeckých katolíků. Příhodné a silou zážitku mocné místo zve stále více věřících k farním poutím a meditacím na hradišti, jejich součástí jsou i mše svaté v přírodě. Mnoho věřících přijíždí na hradiště také z bližší i vzdálenější ciziny.

Expozice tradičních činností pod širým nebem na památníku Velké Moravy v Mikulčicích, to jsou nejen repliky základů objevených a probádaných velkomoravských staveb, ale také cykly řady širokých programových aktivit určených všem věkovým vrstvám hostů. Novinkou blízké budoucnosti bude otevření Archeoparku Mikulčice – Kopčany s možností návštěvy jedinečné kaple sv. Markéty v nedalekých Kopčanech, která je jedinou dosud stojící velkomoravskou stavbou!

7. Zamyšlení se nad možnými dopady uvažovaných úprav a vize využití území ve vzdálenější budoucnosti

Jaromír Kolečka

Chráněná území a objekty pod patronací UNESCO dlouhodobě poutají pozornost široké veřejnosti. Zájem o tyto lokality vyplývá v první řadě z pocitu vlastenectví a touhy demonstrovat světu, že daný stát nebo národ disponuje něčím originálním, mimořádně cenným, o čem by veřejnost měla vědět a tuto skutečnost náležitě oceňovat. Z opačné strany plyne zájem návštěvnické veřejnosti tuto mimořádnou lokalitu shlédnout a dozvědět se o ní co nejvíce a snad také jistý pocit spoluúčasti na existenci dané lokality vyplývající z návštěvy. Zdálo by se, že tyto zájmy (zevnitř i zvenku) jsou v příznivém vzájemně prospěšném souladu. Přijetím známky UNESCO však lokalita na sebe vzala nemalé závazky. Ty se jednak týkají řady hospodářských a rozvojových opatření, jednak řady povinností, mezi ně patří například umožnění návštěvnosti.

Obecně propagovanou myšlenkou zajištění budoucnosti lidské společnosti je setrvalý rozvoj. Tuto myšlenku nutno aplikovat také na lokality UNESCO. Nakonec v propozicích zápisu lokalit na seznam památek světového dědictví je tato podmínka zahrnuta. Její realizace v praxi se však logicky může dostávat do protikladu s přijatými závazky. Na jedné straně tak stojí potřeba uchování zájmové lokality či území do budoucnosti, naproti tomu je třeba zajistit její rozvoj, aby se v ní lidé – místní i návštěvníci - cítili dobře v duchu aktuálního stavu životní úrovně. Pro lokality UNESCO tak přicházejí v úvahu dvě krajní řešení a široké spektrum kompromisních možností mezi nimi. Stránku zachování stavu reprezentuje koncept konzervace. Jeho respektování znamená udržet stávající stav co nejdéle do budoucna, ba i snahu vrátit čas pokud možno do minulosti. Koncept rezervace znamená umožnění samovolného vývoje bez regulačních zásahů (alespoň co se přírody týče). Je zřejmé, že princip setrvalého rozvoje je mezi oběma krajnostmi, byť se samozřejmě realizuje v lidské společnosti obývající určité území či místo.

Poněkud jiný pohled na problematiku přinášejí scénáře očekávaných procesů v zájmových územích po realizaci plánovaných záměrů. Opět se nabízejí dvě extrémní možnosti: (1) nebudou realizovány žádné změny, (2) uskuteční se všechny změny podle konkrétního záměru. Mezi nimi lze nalézt mnoho průchodů, zpravidla podle finanční situace navrhovatele, politické situace, aktuálního společenského mínění a zájmu, environmentální situace atd.

Formálně je rozvoj lokalit řešen územními plány obcí. Obce jsou ze zákona povinny si svoji územně plánovací dokumentaci (ÚPD) pořídit. Nejinak je tomu v obcích na území s patronací UNESCO, ať již jde o biosférické rezervace (BR) či lokality zapsané na seznam světového přírodního a kulturního dědictví (WHS). Ne vždy se daří ÚPD pro takové lokality pořídit. Územní plán obce je navíc zapotřebí periodicky upravovat, takže do poslední verze se vždy promítnou nejnovější potřeby a požadavky. Plán však musí projít schvalovacím řízením za účasti co nejširší veřejnosti – odborné i laické, takže je výsledkem společenského konsenzu. Není žádným tajemstvím, že teprve po vyhlášení statutu UNESCO „na povrch vyplují“ problémy, které nebyly původně v období nadšené přípravy zohledněny. Často tedy nutno zpět takové problémy řešit, zpravidla za daleko složitější situace s množstvím prolínajících se zájmů a povinností.

8. Možnosti zapojení veřejnosti a odborné komunity do organizace zájmových území Vkolínce a Mikulčic-Kopčan

Libor Lněnička

Pro vyvážený rozvoj území při zachování principů trvale udržitelného rozvoje, je zapotřebí zapojit do rozvojových procesů mnoho subjektů (tzv. kolektivního orgánů), ale i jedinců (občanů území, nejširší veřejnosti). V procesu plánování aktivní účast uživatelů území, tedy aktérů, znamená vždy přínos pro budoucí rozvoj (ať již pozitivní, či negativní). Takovému procesu se říká **participace**. Hlavním účelem tohoto nástroje je umožnění aktérům v území ovlivnit výslednou podobu rozvoje a zároveň zachovávat delegovanou odpovědnost samosprávy za rozvoj vlastního území. Může pomoci optimalizovat rozvoj (zdroje, plány, projekty atd.) s ohledem na potřeby aktérů a obyvatel, najít pro veřejný sektor nové zdroje, zlepšit komunikaci navzájem mezi samosprávou a ostatními aktéry a zároveň posílit povědomí o budoucím směřování rozvoje v území. Participace představuje možnou odpověď na společenské změny, které jsou nejčastěji v prostřední samosprávě představovány konkrétními plány, či projekty. Z toho vyplývají nároky na kvalitu plánovacích procesů a detailní znalost území. Při zpracování plánů/projektů je nezbytné znát názor všech zainteresovaných stran a subjektů. Pro zapojení veřejnosti neexistuje jednoduchý, obecně platný koncept či návod. České i zahraniční zkušenosti ukazují, že zapojení veřejnosti do zpracování strategických rozvojových dokumentů má dlouhodobě jednoznačně pozitivní efekt, ale vhodné metody zapojení veřejnosti se liší případ od případu. Zapojení veřejnosti do plánovacích a rozhodovacích procesů může být v podobě úplné či částečné participace – účast na jednom či více jednáních nebo krocích v procesu (například řešení problému, projednávání návrhu či plánu, příprava rozhodnutí, sběr informací a názorů apod.). Včasná a účinná zapojení veřejnosti pomáhá vytvořit skutečný obraz stavu komunity, přináší nové pohledy a nová řešení, vede k vyjasnění stanovisek, rozvíjí společné názory, odstraňuje zbytečné obavy, posiluje zapojení lidí, pomáhá vytvářet souhrn vzájemných znalostí místních poměrů.

V procesu přípravy plánu/projektu s dopadem na nejširší veřejnost se objevují tři typy aktérů:

A) **Veřejná správa** (v angl. shareholders) – rozhodovatelé, nositelé pravomocí a odpovědnosti. V procesu zastupitelské demokracie představuje tento typ aktérů důležitou roli. Na nich je schvalování projektů/plánů, jejich financování, ale i odpovědnost za jejich řádné dokončení. V případě samosprávy jde o delegování odpovědnosti „zdola“, proto by měli mít zájem o názor ostatních aktérů na místní úrovni. Pro orgány státní správy je odpovědnost dána „shora“ a je delegována na příslušné orgány. Ostatní aktéři musí počítat s jasně danými pravidly (např. zákony, vyhlášky, nařízení atd.).

B) **Expertí** – nositelé odborných znalostí. Přinášejí praktické znalosti a zkušenosti z externího prostředí, jsou také znalci teoretických a metodologických postupů. Přenášejí zkušenosti z jiného prostředí do současného. Poskytují odborné zázemí a ne vždy musí být přímo zastoupeni v komunikaci s uživateli. Ale na druhou stranu musí respektovat jejich potřeby!

C) **Uživatelé** (v angl. stakeholders) – nositelé místní, lokální znalosti. Občané obce znají dobře své území a mohou tak poskytnout velice cenný, mnohdy i neoborný pohled na připravovaný projekt/plán. Z pohledu jednotlivců se může zdát, že mají mnohem menší průraznost než kolektivní organizace. Zároveň je třeba rozlišovat pravidelné uživatele

(rezidenti, zaměstnanci firem, členové spolků atd.) a občasní uživatelé (např. rekreatanti, náhodní občané, nejšířší veřejnost).

Participace proto představuje mj. reakci na převládající snahu představitelů samospráv řídit a rozhodovat samostatně v území bez jakékoli další podpory. Zároveň ale hledá nové postupy, které umožní, aby byli všichni aktéři v rozhodovacím procesu v dostatečné míře zastoupeni. Zapojením co nejšířšího okruhu aktérů do plánovacích procesů v území přináší mnohé výhody, jenž lze jednoduše shrnout do čtyř velkých oblastí:

- ⇒ *Věcný přínos* – pomáhá získat nové informace o problémech, jejich řešení z pohledu uživatelů území. Důraz je kladen na kvalitu řešení. Přestože mnohdy mají zástupci rozhodovatelů ve svých plánech jasno, mohou informace od uživatelů přinést nové dosud neznámé informace. Nezřídka se stává, že např. při veřejném projednávání územního plánu v obci dostanou zpracovatelé úplně nové informace, jež nepokládali za důležité nebo jim nepřikládali velkou váhu při řešení. Naopak ne vždy ale přínos uživatelů vede k pozitivnímu řešení. Přece jenom každá strana hájí své zájmy v území.
- ⇒ *Institucionální přínos* – jde o ověření, zdali plány/projekty jsou v budoucnu realizovatelné. Pokud plánování probíhá pouze za účasti jednoho aktéra, hrozí riziko, že nebudou vůbec dokončeny. Naopak důsledná komunikace a spolupráce s ostatními uživateli pomůže zajistit hladký průběh budoucí realizace. Složitější investiční plány/projekty na úrovni samospráv vyžadují nejen důslednou přípravu, ale zároveň seznámení aktérů s plány/projekty vede k postupnému vysvětlení a definování všech možných řešení.
- ⇒ *Komunitní přínos* – jde především o zlepšení vztahů a posílení soudržnosti mezi jednotlivými aktéry. Zároveň se zvyšuje úspěšnost plánů/projektů pomocí společného úsilí uvnitř mezi jednotlivými aktéry, což má pozitivní vliv i na komunikaci mezi účastníky.
- ⇒ *Přínos pro jednotlivce* – každé zapojení jednotlivce (aktéra) do plánování vede k posílení komunikačních dovedností, povědomí o dění v území. Do budoucna se budou více zapojovat, případně již samostatně řešit problémy nebo klást větší důraz na získávání informací.

Jedním z významných aktérů rozvoje území je i veřejnost (odborná i laická). Zapojení veřejnosti (do plánovacích a rozhodovacích procesů), účast veřejnosti, účast občanů, participace, participativní proces – synonyma popisující jedno či více jednání či kroků v procesu (například řešení problému, projednávání návrhu či plánu, příprava rozhodnutí, sběr informací a názorů apod.), k nimž je přizvána veřejnost (např. místní obyvatelé, zástupci různých zájmových či sociálních skupin, lidé mající zájem na tématu jednání) a má vliv na obsah a průběh jednání a výsledné rozhodnutí. Výběr vhodného způsobu zapojení veřejnosti je důležitým rozhodnutím nositele plánovacího procesu. Pro zapojení veřejnosti je možno využít nejrůznějších technik, jejich částí, kombinací či modifikací. Patří mezi ně například pracovní semináře, pracovní skupiny, kulaté stoly, tvorba vize komunity, akční plánování apod.

Včasná a účinná zapojení veřejnosti pomáhá vytvořit skutečný obraz stavu komunity, přináší nové pohledy a nová řešení, vede k vyjasnění stanovisek, rozvíjí společné názory, odstraňuje zbytečné obavy, posiluje zapojení lidí, pomáhá vytvářet sumu místních znalostí a zkušeností. V dlouhodobém výhledu šetří čas a peníze, vytváří prostředí potřebné k realizaci závěrů či rozhodnutí a je oporou pro související politická rozhodnutí. Místní občané a jejich participace na koncepčním plánování je definována především

Aarhuskou úmluvou, která byla přijata v roce 1998. K vlastnímu schválení úmluvy došlo až v roce 2005 a Česká republika ji implementovala pomocí dvou zákonů:

- ⇒ zákon o právu na informace o životním prostředí (č. 123/1998 Sb.)
- ⇒ zákon o svobodném přístupu k informacím (č. 106/ 1999 Sb.)

Právo na informace také upravuje v ČR Listina základních práv a svobod (čl. 17 a 35). Nejdůležitější částí Aarhuské smlouvy je druhý pilíř, který přímo řeší účast veřejnosti na řízení.

Úmluva zaručuje veřejnosti právo účastnit se rozhodovacích procesů v oblasti životního prostředí. Práva veřejnosti při účasti na řízení jsou následující:

- ⇒ právo účastnit se vyjmenovaných řízení,
- ⇒ právo být informován o určitém okruhu informací z řízení, a to přiměřeně, včas a účinně (včetně podkladových materiálů k rozhodnutí a výsledného rozhodnutí),
- ⇒ právo na dostatečnou lhůtu na přípravu na jednotlivé fáze řízení,
- ⇒ právo účastnit se již v rané fázi řízení, kdy jsou ještě všechny možnosti otevřené,
- ⇒ právo podávat připomínky,
- ⇒ právo na řádné vypořádání připomínek veřejnosti ve výsledném rozhodnutí.

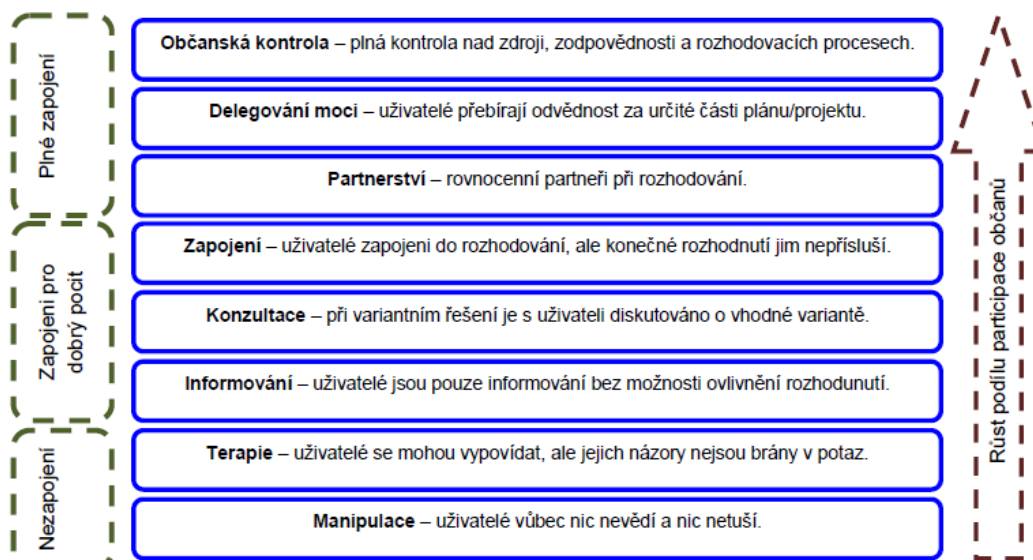
Účast veřejnosti v řízení Aarhuská úmluva dělí na:

- ⇒ účast na rozhodování o specifických činnostech,
- ⇒ účast veřejnosti při tvorbě plánů, programů a politik týkajících se životního prostředí,
- ⇒ účast veřejnosti na přípravě prováděcích předpisů a obecně použitelných právně závazných normativních nástrojů.

Jak provést jednoduchou participaci v území?

Odpověď na úvodní otázku není vůbec jednoduchá. Existuje mnoho plánů/projektů, které mají svá specifická řešení a vyžadují zapojení různých aktérů. Při zachování jednoduchých snah o participaci veřejnosti lze v literatuře najít popsání dva modely, které se navzájem doplňují. Prvotní snahy o zavedení participativních postupů při plánování lze najít např. ve Spojených státech, kdy v roce 1969 publikovala S. Arnsteinová tzv. žebříček participace. Publikovaný model může sloužit mj. k odhalení nevhodných a řady mylných postupů, které mají skutečné zapojení pouze maskovat. Žebříček je rozdělen do tří částí. Nejnižší dva stupně jsou definovány kategorií *nezapojení*. Aktéři buď o plánech/projektech nevědí nebo se aktivně nezajímají. Střední část tvoří *zapojení pro dobrý pocit* a nevyšší příčky zaujímá *plné zapojení* do procesu. Jednotlivé příčky žebříčku ukazuje následující Obr. 37.

Obr. č. 37: Žebříček participace podle S. Arnsteinové

Zdroj: Arnstein, 1969. Upraveno autorem.

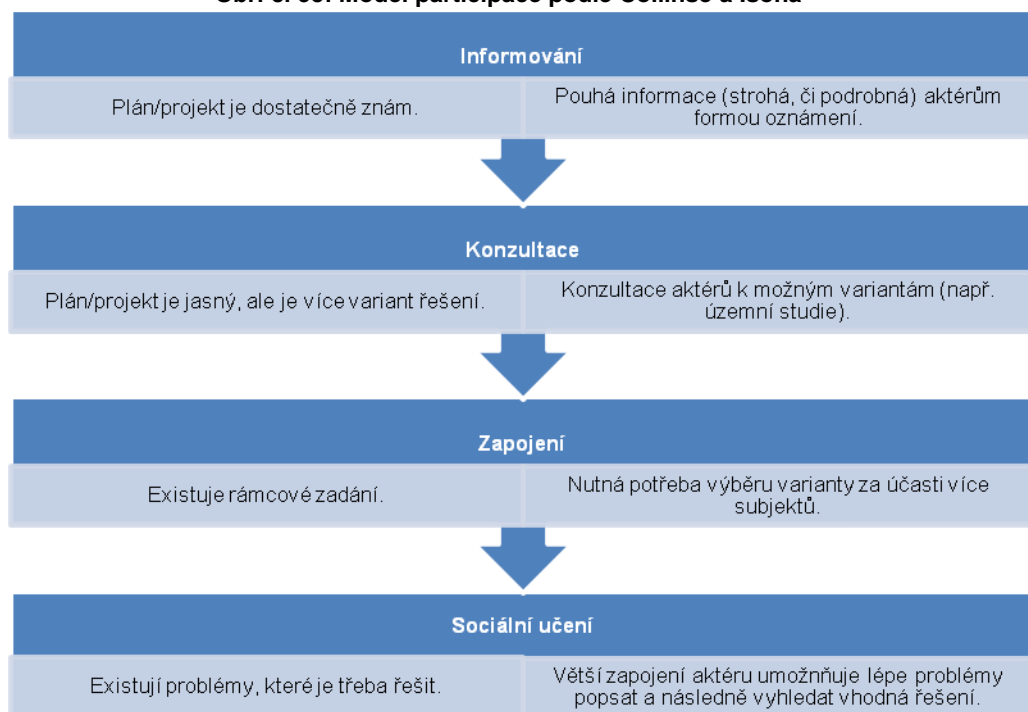
Druhý zmiňovaný model publikovali v roce 2006 Collins a Ison (Obr. 38). Základ modelu tvoří teorie sociálního učení. Vhodnou míru zapojení lze podle autorů provést na základě dosavadních zkušeností s řešením problémů a také na základě charakteru plánu/projektu.

Pro stanovení vhodné míry participace neexistuje jedna univerzální metoda. Vždy je nutné postupovat opatrně s ohledem na konkrétní typ plán/projektu (např. investiční x neinvestiční) a je třeba co nejlépe se snažit poznat výchozí situaci. Participace musí být také tzv. optimální, aby byl zajištěn kýžený efekt. Pokud se do procesu participace zapojí značné množství aktérů, hrozí riziko neshody vedoucí v max. variantě k zamítnutí plánu/projektu. Toto optimum by mělo být definováno na začátku ihned při výskytu problému a prvotních snah o jeho řešení.

Při řešení otázek týkající se rozvoje modelových území Biosférické rezervace Dolní Morava byly využity nástroje řízení zainteresovaných stran, především jejich úvodní definování a základní popis. Tyto nástroje řízení zainteresovaných stran jsou standardně používány v projektovém řízení. Z pohledu projektového řízení pod pojmem zainteresované strany rozumíme osoby nebo organizace, které jsou aktivně zapojeny do projektu, nebo jejich zájmy mohou být jak pozitivně, tak i negativně, ovlivněny samotnou realizací projektu nebo jeho výsledkem, či výstupem (Pitaš 2010, s. 29 a 271). Velmi často mohou také významně ovlivnit průběh projektu nebo jeho výstupy. Z metodologického pohledu byla pro analýzu využita metoda rychlé analýzy aktérů (podle Veselý, 2009). Cílem provedené analýzy bylo především:

- ⇒ Identifikovat všechny subjekty, které mohou ovlivnit rozvoj území.
- ⇒ Rozdělit subjekty podle sektorů (veřejný, neziskový a podnikatelský).
- ⇒ Definovat pozici zapojení do projektu.

Obr. č. 38: Model participace podle Collinse a Isona

Zdroj: Collins, Ison, 2006. Upraveno autorem.

Klíčoví hráči pro spolupráci na české straně

	Názvy zainteresovaných stran	Zapojení strany do procesu je žádoucí (důvod/přínos)
VEŘEJNOPRÁVNÍ SEKTOR	Masarykova univerzita	Vedoucí partner
	Mendlova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta	Spolupracující subjekt
	Obec Lednice	Strategický partner
	Obec Mikulčice	Strategický partner
	Slovanské hradiště Mikulčice	Strategický partner
	Masarykovo muzeum v Hodoníně, p.o.	Strategický partner
	Ústav Geoniky AV, v.v.i., pobočka Brno	Strategický partner
	Město Lanžhot	Spolupracující subjekt
	Obec Hlohovec	Spolupracující subjekt

	Archeologický ústav AV ČR	Doplňkový subjekt
	Mikroregion Podluží	Doplňkový subjekt
	Mikroregion Lednicko-Valtický areál	Doplňkový subjekt
	Lesy ČR, s.p., Lesní závod Židlochovice	Spolupracující subjekt
SOUKROMÝ SEKTOR	ZP Mikulčice a.s.	Doplňkový subjekt
	Vinařství Volařík	Spolupracující subjekt
	Včelařský dvůr	Spolupracující subjekt
	Moravské naftové doly	Doplňkový subjekt
NEZISKOVÝ SEKTOR	Biosférická rezervace Dolní Morava, o.p.s.	Partner 1
	Okrašlovací spolek Lednice, z.s.	Doplňkový subjekt

Výsledkem provedené analýzy lze určit stupeň účasti subjektu na projektu:

- ⇒ Informování zainteresované strany o průběhu rozhodování a výsledném řešení na projektu (Spolupracující subjekt a Doplňkový subjekt).
- ⇒ Připomínkování zainteresované strany (radit se s ní) v průběhu rozhodovacího procesu (Strategický partner).
- ⇒ Zapojení (účast) zainteresované strany do řešení, kdy se berou v úvahu jí poskytnuté rady a informace (Partner 1).
- ⇒ Spolupráce zainteresované strany na rozhodování z pozice partnera (Partner 1).
- ⇒ Zmocnění zainteresované strany k provedení definovaných rozhodnutí v průběhu rozhodovacího procesu (Partner 1).

Zapojení zainteresovaných strany je stanovováno v souladu s poznatky z provedené analýzy, kdy je třeba brát v úvahu účast na řešení aktivit projektu:

- ⇒ Znalosti a schopnosti zainteresované strany.
- ⇒ Vliv a zájem zainteresované strany.

Rozhodujícími zainteresovanými stranami při řešení projektových aktivit jsou klíčoví partneři, kteří mohou napomoci při řešení a prosazení rozhodnutí. Důležitými jsou i tvůrci, neboť jejich vliv může napomoci při získávání potřebných informací a prosazení rozhodnutí. Uspokojení těchto zainteresovaných stran je rozhodující.

Na základě těchto informací lze vcelku přesně popsat účast zainteresovaných stran na řešení nestrukturovaných problémů (např. popsání kdo, kdy, jak a jaké informace bude zainteresované straně poskytovat). Zapojení veřejnosti je významný nástroj procesu plánování, který může přinést skvělé a dlouhodobé výsledky, který ale na druhé straně, by zneužit, může napáchat velké a možná nevratné škody. Záleží na míře zapojení veřejnosti a způsobu nakládání s poskytnutými informacemi o pánu/projektu. Celý proces zapojení veřejnosti musí být organizován a veden otevřeně a bez postranních úmyslů,

s plným respektem ke schopnostem a zdrojům dané komunity a vědomím, že organizátoři vytvářejí prostor pro diskusi a případně navrhnou téma, ale obsah diskuse je plně v rukou účastníků. Úspěšné zapojení veřejnosti otevírá prostor pro diskusi, setkání, konflikt, tvořivost a oslavu, přitahuje a motivuje lidi, je procesem vzájemného poznávání a učení, je otevřené a transparentní, rozvíjí týmovou práci. Neobejde se bez nadšení, odhodlání, improvizace a nejistoty.

Spolupráce subjektů na řešení ochrany a rozvoje zájmových území je mj. dána i aktivitami jednotlivých aktérů v rámci řešení mezinárodního projektu „Památky UNESCO v životě obcí, měst a regionů“. Jednou z projektových aktivit je série workshopů (na české i slovenské straně) konaných na podporu osvěty zachování rovnováhy a trvale udržitelného rozvoje při správě památek UNESCO pro osoby působící ve veřejném sektoru, ale i odbornou a laickou veřejnost. První workshop „**Návrhy na revitalizaci a udržitelné využívání lokality UNESCO Vikolínec**“ realizovala Katolícká univerzita v Ružomberoku 22. a 23. září 2017. Dalším workshopem 12. a 13. dubna 2018, tentokrát na české straně, pokračovaly školící aktivity pro zaměstnance samosprávy a zástupců podnikatelského sektoru. Workshop s názvem „**Objekty UNESCO a hospodaření v krajině**“ byl koncipován jako dvoudenní školení pro starosty mikroregionu Podluží a vybrané zástupce samosprávy. Třetí workshop s názvem „**Revitalizační plány pro lokalitu Vikolínec**“ se uskutečnil ve dnech 19. a 20. dubna 2018 v Městské části Ružomberok – Vikolínec. Větší část se realizovala přímo v zahradách a na území ochranného pásma lokality UNESCO Vikolínec.

Obr. č. 39: Ing. Ondřej Dovala při výkladu doporučených způsobů ošetřování starých stromů ve Vikolínci v dubnu 2018 (vlevo) a RNDr. Libor Kabát, starosta obce Lednice, při diskuzi s účastníky workshopu v květnu 2019 (vpravo)

Foto: L. Lněnička, 2018, 2019.

Další workshop na české straně „**Činnost mysliveckých sdružení v kulturní krajině Mikulčicka a Podluží**“ byl zacílen na myslivecká sdružení působící v regionu Podluží a uskutečnil se v Ratíškovcích. 18. října 2018 se v konferenčním sále penzionu Včelařský dvůr v Lednici uskutečnil workshop s názvem „**Praktické zkušenosti s životem v památce UNESCO (Památky světového dědictví a Biosférické rezervace)**“. Tuto akci pořádala Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s. spolu s Masarykovou univerzitou v Brně. Během jednání zazněly prezentace na různá témata: „Vývoj kulturní krajiny BR Dolní Morava“ (Jaromír Kolečka, MU Brno), „Role a starosti starosty v památce UNESCO“ (Libor Kabát, Obec Lednice), „Jak se žije malé obci v památce UNESCO“ (Marie Michalicová, Obec Hlohovec), „Ochrana přírody v kulturní krajině BR Dolní Mora-

va“ (Stanislav Koukal, AOPK Brno), „Život myslivců v kulturní krajině“ (Petr Čupa, BR Dolní Morava) a „Život lesníků v památce UNESCO (David Janota, LČR, s.p.). Slovenští partneři pak přispěli s prezentací s názvem „Jak se žije ve Vlkolínci, památce světového dědictví UNESCO (Jozef Bašary, Mesto Ružomberok). Poslední workshop na českém území se zaměřením na „**Role administrativních, ekonomických a občanských subjektů ve specificky chráněných územích UNESCO**“ se uskutečnil ve dnech 6. a 7. května 2019 v prostorách Obecního úřadu v Lednici a primárně byl určen zástupcům veřejnoprávního, podnikatelského a neziskového sektoru a dále zájemcům o výměnu zkušeností a názorů v této specifické oblasti. Hlavním programem workshopu byl slavnostní podpis *Memoranda o spolupráci partnerů při ochraně lokalit kulturního a přírodního dědictví UNESCO*. Statutární zástupci subjektů, které přijali memorandum, slavnostně po 15 hodině podepsali prohlášení o budoucí spolupráci v oblasti zachovávání tradičních hodnot ochrany přírodního a kulturního dědictví UNESCO, realizaci pravidelných školících a vzdělávacích programů pro představitele místních samospráv a státní správy spravující lokality UNESCO nebo v oblasti podpory tradičních forem hospodaření a podpora tradičních řemeslných zručností při obnově a údržbě objektů lidové architektury (zvyšování zručností místních obyvatel a vlastníků nemovitostí v lokalitách UNESCO, vzdělávací aktivity pro místní obyvatele a členy místních zájmových organizací). Text Memoranda je uveden v příloze č. 1. V pozdních odpoledních hodinách byl zorganizován kulatý stůl k problematice vymezení role občanských sdružení v rozhodovacích procesech, jehož součástí doc. Kolečka představil odbornou knihu „*Krajnotvorné profese a aktivity člověka v chráněných územích UNESCO*“. Za osobní účasti autorů došlo k slavnostnímu křtu knihy.

Obr. č. 40: Slavnostní podpis Memoranda o spolupráci partnerů při ochraně lokalit kulturního a přírodního dědictví UNESCO v Lednici

Zleva: Dr. Kabát, starosta obce Lednice, Doc. Dudáš, ředitel Krajského pamiatkového úradu Žilina, Ing. Bašary, předseda občanského sdružení Vlkolínec, Mgr. Chovančíková, ředitelka Masarykova muzea v Hodoníně, příspěvkové organizace a Doc. Demko, rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Foto: L. Lněnička, 2019.

Závěr

Jak a které návrhy úprav v obou sledovaných zájmových území budou v budoucnosti realizovány, záleží jak na zájmu všech zainteresovaných aktérů, tak i na aktuální ekonomické situaci státu a participujících právnických a fyzických osob. Zatímco role státu by se projevovala spíše v regulační a kontrolní roli, případně ve všeobecně prospěšné investiční aktivitě, privátní subjekty by se realizovaly v efektivních ekonomických podnicích. Jak stát, tak soukromý sektor mohou sehrát řadu pozitivních rolí v budoucnosti obou sledovaných lokalit. Nezanedbatelné může být především zvýšení sociálního statutu místních obyvatel (externí investory nutno zainteresovat na zaměstnávání místních obyvatel). Rozptýlení návštěvníků do širšího prostoru za účelem pobytu v replikách vybraných objektů výrazně odlehčí návštěvnické přetíženosti klíčových objektů. V každém případě navrhované úpravy podpoří ochranu lokalit a jejich setrvalost do budoucnosti.

K dalšímu rozvoji obou lokalit přispívá i rozvíjející se cestovní ruch a turismus. Značka UNESCO na jednu stranu znamená záruku mimořádného území, na straně druhé také sebou nese riziko a potencionální ohrožení ze strany turistů, či návštěvníků. Zkušenosti z jiných, nejen světových památek UNESCO (viz Lednicko-Valtický areál, či Biosférická rezervace Třeboňsko a problematika cykloturistiky) přinášejí zvýšené riziko rozvoje tzv. masového turismu, na který nejsou dostatečně lokality připraveny z pohledu např. infrastruktury nebo sociálního vybavení. Nápor turistů lačnicích po návštěvě lokality může přinést komplikace při zajištění dostatečné ochrany památek, či v případě Vlkolínce přímé narušení soukromí rezidentů. Vždy je třeba hledat kompromisy a vyvažovat potencionální ekonomickou stránku, jež cestovní ruch přináší, se sociálními potřebami a dopady místních obyvatel.

English summary

The book provides a description of the role of traditional natural and cultural values in the protection and preservation of UNESCO sites. The model territory is the village of Vlkolínec on the Slovak side of the research (for 25 years on the list of UNESCO World Cultural and Natural Heritage) and of the Slavonic fortified settlement in Mikulčice on the Czech side, which is a potential candidate for the inscription into the UNESCO heritage list. In particular, the publication mentions the practical possibilities of using existing tools for the protection of monuments, such as master plans, management plans or protection zones of monuments. Any considering and deciding on the future of the territory is a complicated task requiring the cooperation of a wide range of stakeholders and institutions. When it comes to deciding on sites or sites under UNESCO patronage, it is a process sensitive to other inputs, comments, evaluations and attention from all sides.

The team of authors draws on previous experience, available materials and data related to UNESCO sites and objects. They also use individual knowledge and ideas, which may or may not always agree with the majority opinion or established procedures (and outcomes). Given that the work is not binding character for the official decision-making sphere. It was possible to express opinions that may be inspiring just in the future here, when looking for justified suggestions for the development, revitalization and even regeneration of the landscape in the areas of interest around existing or contemplated areas under UNESCO protection. The UNESCO brand is basically a symbol of the uniqueness of such sites, what represents a general visitor attraction, but not always the interests of all local residents. UNESCO prides itself on the protection of sites, places, areas or objects that will fulfill the conditions of sustainable development, i. e. they will be viable in the future.

The core of the publication is an overview of the main spatial planning tools leading to a more effective protection of UNESCO sites and at the same time it also provides some guidance on working with them. At the end of the book, important actors are mentioned there, who are active in the such sites and can actively influence their protection and possible future development. During the solution of the project *"UNESCO World Heritage Sites in the Life of Municipalities, Towns and Regions"*, funded by the INTERREG VA SK-CZ program, the authors met with many opinions from experts - representatives of the self-government, state administration, non-profit and business sector, wide and professional public. All valuable experience has brought new and enriching information to improve cooperation on preserving such a significant natural and cultural heritage for the future generations. The focusing on the Vlkolínec village, which has been under the patronage of UNESCO for 25 years, helped to transfer experience to the Mikulčice-Kopčany site, which only aspires to be included in the UNESCO list. The book therefore contains suggestions and experiences of experts who are among the professionals in the field of protection of UNESCO sites.

Which proposals and how they will be implemented in the future for development in both the monitored areas depends on the interests of all stakeholders, as well as on the current economic situation of the state and the participating legal and physical subjects. While the role of the state would manifest itself rather in the regulatory and control role, or in the generally beneficial investment activity, private entities would be realized in effective economic enterprises. Both the state and the private sector can play a number of positive roles in the future of both the sites. In particular, the social status of local residents may be negligible (external investors must be involved in the employment of local residents). Dispersing visitors to a wider area for the purpose of staying in replicas of selected buildings will greatly alleviate the visitor pressure on key objects. In any case, the

proposed amendments will promote the protection of sites and their sustainability for the future.

Tourism also contributes to the further development of both the localities. On the one hand, the UNESCO brand means a guarantee of an extraordinary value of the site, on the other it also carries a risk and potential threat from tourists or visitors. Known experience from other and not only UNESCO world heritage sites (see Lednice-Valtice Area, or Třeboňsko Biosphere Reserve and bike issues) brings an increased risk of the development of so-called mass tourism to sites not enough equipped with technical and social infrastructure. The onslaught of tourists hungry to be visiting the site may bring complications in ensuring sufficient protection of monuments or, in the case of Vlkolínec, a direct violation of residents' privacy. It is always necessary to seek compromises and balance between the potential economic profit that tourism brings to the area and with social needs and impacts on the local population.

The publication is the outcome of the project INTERREG NKP3040D001: "UNESCO World Heritage Sites in the Life of Municipalities, Towns and Regions".

Seznam použité literatury

ARNSTEIN, S. R. (1969): A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 35, 4, 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

BERKOVÁ, A. a kol. (1996): Kniha regulatívov pre Územný plán Pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Vlkolíneec. Slovenská agentúra životného prostredia, oblasť Banská Bystrica. 27 s. (dostupné na <http://www.ruzomberok.sk/sk/samosprava/riadiace-akty/strategicke-dokumenty/uzemny-plan-mesta/uzemny-plan-zony-vlakolinec-pamiatkova-rezervacia-ludovej-architektury-1996>) [Citované 2018-06-12].

BOLTIŽIAR, M., PETROVIČ, F. (2018). Zhodnotenie potenciálu historických fotografií, máp a leteckých snímok pre štúdium zmien kultúrnej krajiny na príklade lokality UNESCO – Vlkolíneec. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 51-66.

BR Dolní Morava (2019): Biosférická rezervace Dolní Morava, o.p.s., <http://www.dolnimorava.org/index.php/biosfericka-rezervace.html?lang=cs> [Citované 2019-03-19].

BRUNDTLAND, G.H. (eds.) (1987): *Our Common Future*. Oxford university Press, Oxford.

COLLINS, K., ISON, R. (2006): Dare we jump off Arnstein's ladder? Social learning as a new policy paradigm. In *Proceedings of PATH (Participatory Approaches in Science & Technology) Conference*. Edinburgh: The Macaulay Land Use Research Institute.

CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE - WORLD HERITAGE COMMITTEE - Thirty-fourth Session (25.7. – 3.8.2010) – item 5.

DUDÁŠ, M. (2018). Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolíneec v Zozname svetového dedičstva UNESCO. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 32-50.

HOCHÉL, B. (2018): Obnova senníkov v lokalite UNESCO Vlkolíneec. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 77-83.

HUDEKOVÁ, Z., BAŠÁRY, J., BELČÁKOVÁ, I., HUDEK, V., HUBA, M., JAŇAK, P., KAPINA, G. (2009): Manažmentový plán Pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Vlkolíneec, 76 s. (dostupné na stránke http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/unesco/Vlkolinec_A5_final_20_5_2009.pdf) [Citované 2018-06-12].

KOZOVÁ, M., PAUDITŠOVÁ, E., BAŠÁRY, J. (2018): Aktuálny stav spravovania územia lokality UNESCO Vlkolíneec a pripravované opatrenia revitalizačných plánov pre ochranné pásmo. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 88-100.

LIPTAYOVÁ, Z., UŠAKOVÁ, M., HAJZOKOVÁ, D. (1990): PRLA Vlkolíneec – Zásady pamiatkovej starostlivosti - aktualizácia. Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti v Bratislave, 57 s. a fotodokumentácia. Archív PU SR – T 2235/1-3. (dostupné na stránke <https://www.pamiatky.sk/sk/page/zasady-ochrany-pr-vlkolinec>) [Citované 2017-02-03].

LNĚNIČKA, L. (2014): STRATEGICKÝ PLÁN = ÚSPĚCH ZÍSKÁVÁNÍ DOTACÍ Z EU? Trendy v podnikání, Plzeň: ZČU v Plzni, roč. 4/IV, 4/2014, s. 67-75. ISSN 1805-0603.

MAB Programme (2019): Man and the Biosphere Programme, <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/man-and-biosphere-programme/> [Citované 2019-03-19].

MAIER, K. (2012): Udržitelný rozvoj území. Grada Publishing, a.s., Praha.

Mesto Ružomberok (2012): Územný plán Mesta Ružomberok, hlavný riešiteľ: M. Pivarčí. (dostupné na stránke: <http://www.ruzomberok.sk/sk/samosprava/riadiace-akty/strategicke-dokumenty/uzemny-plan-mesta>) [Citované 2018-06-12].

Mesto Ružomberok (2019). Zadanie pre územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolíneec. Urbion sk, s.r.o. Ing. arch. Ján Burian. 17 s.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 188/2011 Z. z. o pamiatkových rezerváciách Vlkolíneec, Špania Dolina a Osturňa.

Nariadenie vlády SR č. 140/2002 Z. z., ktorým sa vyhlasuje Národný park Veľká Fatra.

NEZVAL, P. (2018): Sprievodná správa k územnému plánu zóny Ružomberok - Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolíneec. Prieskumy a rozbor (2018): Obstarávateľ: Mesto Ružomberok, hlavný riešiteľ (spracovateľ): Ing. arch. Peter Nezval, autorizovaný architekt.

NPÚ (2019): UNESCO, Národní památkový ústav, <http://ftp.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/unesco/> [Citované 2019-03-20].

Pamiatkový úrad SR (2007a): Mapa ochranného pásma PRLA Vlkolíneec, (dostupné na stránke <https://www.pamiatky.sk/sk/page/zasady-ochrany-pr-vlkolinec>) [Citované 2017-02-03].

Pamiatkový úrad SR (2007b): Rozhodnutie Pamiatkového úradu SR, ktorým sa vyhlasuje ochranné pásmo pamiatkovej rezervácie Vlkolíneec. Číslo: PÚ–07/1520-11/7509/And. 2007 (dostupné na stránke: https://www.pamiatky.sk/content/data/obrazky/File/elektronicka_tabula/PU_07_1520_11_7509_And.pdf) [Citované 2017-02-03].

Pamiatkový úrad SR (2007c): Vlkolíneec. Návrh na vyhlásenie ochranného pásma pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry. Vypracovala: N. Režná, spolupraca: Z. Liptayová, V. Dvořáková, Erika Hrašková, M. Šichtová, P. Štípek, M. Šabíková, L. Pinčíková, P. Andráš.

Pamiatkový úrad SR (2008): Národné kultúrne pamiatky na Slovensku – okres Ružomberok. Vydal PÚ SR a Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 127 s.

PAUDITŠOVÁ, E., HAMMEROVÁ, M., KRAJŇÁKOVÁ, I. (2018): Obnova pestovania ovocných stromov ako formy tradičného hospodárenia v ochrannom pásme lokality UNESCO Vlkolíneec. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality

Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku.101–111.

PAUDITŠOVÁ, E., KOZOVÁ, M. a kol. (2019): Krajinná štúdia – Vlkolíneec. Výstup z projektu INTERREG V-A-SK-CZ/20/16/02 č. NKP3040D001: “Pamiatky svetového dedičstva UNESCO v živote obcí, miest a regiónov“ (UNESCO VLaMI), 100 s.

PINČÍKOVÁ, Ľ. (2018): K aktuálnym výzvam a úlohám v oblasti zachovania lokalít svetového kultúrneho dedičstva a jeho manažmentu. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 20–23.

PITAŠ, J. (2010): Národní standard kompetencí projektového řízení verze 3.1. VUT v Brně ve spolupráci se Společností pro projektové řízení, o.s., Brno, 314 s. ISBN 978-80-214-4058-6.

TOMČÍKOVÁ I., RAKYTOVÁ, I. (2018). Predpoklady rozvoja udržateľného cestovného ruchu v lokalite UNESCO Vlkolíneec. In: Kozová, M. (ed.): Zb. z konferencie: 25. výročie zápisu lokality Vlkolíneec do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, 24.-25. októbra 2018, Katolícka univerzita v Ružomberku. 112–124.

Uznesenie vlády SR č. 21 z 26. januára 1977, ktorým bola vyhlásená lokalita Vlkolíneec za Pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry.

VESELÝ, A. (2009): *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice. Karolinum, Praha*, 262 s. ISBN 978-80-246-1714-5.

Zákon č. 106/ 1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 50/1996 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov.

Zákon č. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon NR SR č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

<https://whc.unesco.org/archive/2010/whc10-34com-5De.pdf>

Seznam použitých zkratek

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny
apod.	a podobně
AV	Akademie věd
BPEJ	Bonitovaná půdně ekologická jednotka
BR	Biosférická rezervace
Č.	číslo
ČR	Česká republika
DM	Dolní Morava
GKÚ	Geodetický a kartografický ústav
ha	hektar
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites (Mezinárodní rada pro památky a sídla)
JV	jihovýchod
km	kilometr
KPÚ	Krajský památkový úrad
LČR, s.p.	Lesy České republiky, státní podnik
LVA	Lednicko-valtický areál
MaB	Man and the Biosphere Programme (program Člověk a příroda)
mj.	mimo jiné
NPÚ	Národní památkový ústav
o. p. s.	obecně prospěšná společnost
OSŽP	odbor starostlivosti o životné prostredie
OÚ	okresný úrad
p. o.	příspěvková organizace
PD	Poľnohospodárske družstvo
PR	Přírodní rezervace
PRLA	Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry
s. p.	státní podnik
Sb.	Sbírka zákonů
SIMRA	Spoločenské inovácie v marginalizovaných vidieckych územiach
sv.	svatý
SZ	severozápad

ŠOP SR	Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky
tzv.	tak zvaný
ÚKSP	Ústřední seznam kulturních památek
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu)
ÚPD	územně plánovací dokumentace
ÚPN	územný plán
ÚSES	Územní systém ekologické stability krajiny
VKP	Významný krajinný prvek
ZB GIS	Základná báza údajov pre geografický informačný systém
Zb.	Zbierka
ZP	zemědělský podnik
Z. z.	Zbierka zákonov

Seznam tabulek

Tab. 1: Opatrenia „A“ pre manažment Vlkolínca	45
Tab. 2: Opatrenia „B“ pre rozvoj cestovného ruchu v zmysle podpory miestnych tradícií a diseminácie poznatkov o Vlkolínci a jeho okolí	46
Tab. 3: Opatrenia „C“ na podporu tradičných foriem hospodárenia	48
Tab. 4: Opatrenia „D“ na zvýšenie informovanosti o tradičnom spôsobe života a možnostiach tradičného hospodárenia	50
Tab. 5: Opatrenia „E“ na zvýšenie úrovne ponuky služieb a vybavenosti	51

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Zájmové území okolí Mikulčic a Kopčan s vyobrazením nedatované sítě dávných říčních ramen v nivě řeky Moravy	6
Obr. č. 2: Porovnání současného využití území v okolí Mikulčic a Kopčan s identifikovanou, avšak nedatovanou sítí dávných říčních ramen	7
Obr. č. 3: Zájmové území okolí Mikulčic a Kopčan se sítí zjištěných starých cest pro srovnání s plánovaným vymezením přeshraničního archeoparku a hlavní spojovací komunikace jeho národních částí	8

Obr. č. 4: Homogenní zemědělské využití bývalého meandrového pásu podle kanalizované řeky Kyjovky (vlevo) a sezónně se obnovující jezírka v bývalých meandrech nedaleko kanálu Tvrdonice-Holíč (vpravo).....	9
Obr. č. 5: Zájmové území okolí Mikulčic a Kopčan s vyznačením maximalistické verze doplnění vodních objektů v podobě meandrujících toků v trasách dávných meandrů vybraných říčních ramen k nahrazení napřímených kanalizovaných toků	9
Obr. č. 6: Mapa Světové sítě biosférických rezervací 2017–2018.....	10
Obr. č. 7: Mapa Památek světového dědictví 2018–2019	11
Obr. č. 8: Mapa BR Dolní Morava	12
Obr. č. 9: Mamutí kel s rytinou mapy, paleolit, Pavlov. Archeologický ústav AV, Brno	17
Obr. č. 10: Lužní ekosystémy v nivách řek Moravy a Dyje vznikly díky vodní erozi na jejich horních tocích	17
Obr. č. 11: Regulovaný tok řeky Dyje u obce Bulhary	18
Obr. č. 12: Kulturní a přírodní hodnoty se v kulturní krajině doplňují – zámeček Lány v oboře Soutok	19
Obr. č. 13: Chránené územie a ochranné pásmo lokality UNESCO Vlkolínec vymedzené v roku 1993 pri Zápise do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO	26
Obr. č. 14: PRLA a jej aktuálne ochranné pásmo lokality.....	26
Obr. č. 15: Zvyšky zachovanej historickej krajiny štruktúry vo Vlkolínci	27
Obr. č. 16: Postupujúca sukcesia a prekryvanie terasových políčok v extraviláne obce.....	27
Obr. č. 17: Typická zrubová zástavba vo Vlkolínci	28
Obr. č. 18: Vlkolínsky senník po obkopení, výmene spodných brvien a s novou šindľovou strechou (vpravo) a obnovený senník pri parkovisku(vľavo)	28
Obr. č. 19: Historická a súčasná fotografia intravilánu osady Vlkolínec, ktorý ostal viac menej zachovaný a bol jedným z dôvodov zaradenia tejto lokality do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO 11.12.1993. Na hornej snímke z r. 1968 – zháňanie oviec do dediny obyvateľmi. Na dolnej snímke je súčasný vzhľad intravilánu osady v roku 2018.....	29
Obr. č. 20: Špecifická krajinná štruktúra vo Vlkolínci a jeho okolí (jar, 2018).....	30
Obr. č. 21: Línie terasovitých políčok a záhrad vo Vlkolínci so snehovou pokrývkou (2018)	30
Obr. č. 22: Výkres širších vzťahov pre Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec.....	34
Obr. č. 23: Vysvetlivky k výkresu širších vzťahov pre Územný plán zóny Ružomberok, PRLA Vlkolínec	35

Obr. č. 24: Účastníci workshopu vo Vlkořinci (19.-20. apríl, 2018) realizovali obhliadku pri pozemku s rozlohou 3,2 ha, kde na jar 2018 pracovníci PD Ludrová uskutočnili výrub náletových drevín a kríkov. V strede lektor Pavel Kriřtůfík z PD Ludrová poukázal aj na problémy, ktoré bude potrebné riešiť pri obhospodarovaní pozemku tradičnou formou	53
Obr. č. 25: Výřez územního plánu obce Mikulčice se zaměřením na Slovanské hradiřtě	57
Obr. č. 26: Vybrané návrhy uprav zájmového území mezi Mikulčicemi a Kopčany	63
Obr. č. 27: Prosvětlení lesa v okolí IX. kostela zpřijemní pobyt v archeologické oáze zvlářtě v letní sezóně	65
Obr. č. 28: Replika velkomoravské vesnice v Modré	66
Obr. č. 29: Replika staroslovanského opevnění v Archeoparku Modrá	67
Obr. č. 30: Replika raně středověkého kostelíka v Modré	67
Obr. č. 31: Bývalé šterkovny u Moravské Nové Vsi představují vhodné lokality pro vybudování komplexní repliky opevněného velkomoravského městského sídla	69
Obr. č. 32: Průzkumný geologický vrt v nivě Moravy u Moravské Nové Vsi v roce 2014.....	71
Obr. č. 33: Napřimené zanedbané koryto Kyjovky u Moravské Nové Vsi (vpravo) a Přimočaré koryto kanálu Tvrdonice-Holíč nedaleko kostelíka sv. Markéty u Kopčan (vlevo).....	71
Obr. č. 34: Zkouška lukostřeleckého umění v táboře Styřke	73
Obr. č. 35: Prohlídka zbraní a výstroje Moravanů.....	73
Obr. č. 36: Zkouška opracování měděného drátu a plíšků	74
Obr. č. 37: Žebřiček participace podle S. Arnsteinové.....	79
Obr. č. 38: Model participace podle Collinse a Isona.....	80
Obr. č. 39: Ing. Ondřej Dovala při výkladu doporučených způsobů ošetřování starých stromů ve Vlkořinci v dubnu 2018 (vlevo) a RNDr. Libor Kabát, starosta obce Lednice, při diskuzi s účastníky workshopu v květnu 2019 (vpravo)	82
Obr. č. 40: Slavnostní podpis Memoranda o spolupráci partnerů při ochraně lokalit kulturního a přírodního dědictví UNESCO v Lednici.....	83

Příloha č. 1 Memorandum o spolupráci

Memorandum o spolupráci partnerů při ochraně lokalit kulturního a přírodního dědictví UNESCO

vzniklé při realizaci projektu *Památky UNESCO v životě měst, obcí a regionů*
registrační číslo v ITMS2014+: 304031D001

Preambule

1. Masarykova univerzita jako nositel projektu *Památky UNESCO v životě obcí, měst a regionů*, zakládá toto Memorandum spolupráce partnerů a organizací (dále jen „Memorandum“), které považují ochranu přírodních a kulturních památek za důležitou prioritu a na jejím zlepšování se chtějí podílet.
2. K efektivní spolupráci na dalších aktivitách byli přizváni do plánovacích a rozhodovacích procesů další partneři, jež zajišťují ochranu přírodního a kulturního dědictví UNESCO na území Biosférické rezervace Dolní Morava a památky světového dědictví UNESCO Vítkolínec.
3. Svým podpisem se k Memorandu dosud připojili následující partneři:
 - 1) Masarykova univerzita
sídlo: Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
statutární zástupce: doc. PhDr. Mikuláš Bek, Ph.D., rektor
IČO: 00216224
 - 2) Katolícka univerzita v Ružomberku
sídlo: Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok
statutární zástupce: doc. Ing. Jaroslav Demko, CSc., rektor
IČO: 37801279
 - 3) Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s.
sídlo: Zámecké náměstí 69, 691 44 Lednice
statutární zástupce: Ing. Jan Vybíral, ředitel
IČO: 26938171
 - 4) Správa CHKO a Biosférická rezervácia Poľana
Štátna ochrana prírody SR
sídlo: J. M. Hurbana 20, 960 01 Zvolen
statutární zástupce: Ing. Vladimíra Fabríciusová, PhD., riaditeľka správy CHKO
Poľana
IČO: 17058520

- 5) Masarykovo muzeum v Hodoníně, příspěvková organizace
sídlo: Zámecké nám. 27/9, 695 01 Hodonín
statutární zástupce: Mgr. Irena Chovančíková, ředitelka muzea
IČO: 00090352
- 6) Krajský pamiatkový úrad Žilina
Sídlo: Marianske nám. 19, 010 01 Žilina
zodpovedený zástupca: doc. Ing. Miloš Dudáš, CSc.
IČO: 317 551 94
- 7) OZ Vlkolíneč
sídlo: Vlkolíneč č. 9061, 034 03 Ružomberok
štatutárny zástupca: Ing. Jozef Bašary
IČO: 37805380
- 8) Mesto Ružomberok
sídlo: Námestie A. Hlinku 1, 031 01 Ružomberok
štatutárny zástupca: MUDr. Igor Čombor, PhD., primátor
IČO: 315737
- 9) obec Lednice
sídlo: Zámecké náměstí 70, 691 44 Lednice
statutární zástupce: RNDr. Libor Kabát, starosta obce
IČO: 00283339

(společně dále jen „smluvní strany“)

4. Výše uvedené subjekty se dohodli na pokračování spolupráce na společných aktivitách i po skončení fyzické realizace projektu, která trvala od 1. 9. 2017 do 30. 6. 2019.
5. Připojení k Memorandu mohou subjekty deklarovat podpisem tohoto Memoranda, jehož účel, oblastí, a formy spolupráce a náležitosti jsou definovány dále.
6. Smluvní strany uzavřely níže uvedeného dne, měsíce a roku toto Memorandum následujícího znění:

I. Oblasti spolupráce

1. Smluvní strany budou po skončení fyzické realizace projektu spolupracovat v následujících oblastech:
 - a) zachovávání tradičních hodnot ochrany přírodního a kulturního dědictví UNESCO,
 - b) realizace pravidelných školících a vzdělávacích programů pro představitele místních samospráv a státní správy spravující lokality UNESCO,
 - c) podpora tradičních forem hospodaření a podpora tradičních řemeslných zručností při obnově a údržbě objektů lidové architektury (zvyšování zručností místních obyvatel a vlastníků nemovitostí v lokalitách UNESCO, vzdělávací aktivity pro místní obyvatele a členy místních zájmových organizací),
 - d) podpora místní ekonomiky a udržitelného cestovního ruchu, a též i na lepší zabezpečení soukromí místních obyvatel před návštěvníky,
 - e) využití lokalit UNESCO jako „živých“ laboratoří pro praktickou environmentální výchovu, tradiční řemeslné postupy a technologie a vzdělávání k udržitelnému rozvoji,
 - f) využití značky UNESCO pro rozvoj udržitelného cestovního ruchu,
 - g) ochrana kulturního a přírodního dědictví versus kvalita života a spokojenost místních obyvatel,
 - h) soulad požadavků na ochranu památek se zájmy různých skupin,
 - i) přizpůsobení památek UNESCO novým funkcím využití,
 - j) zkvalitnění řízení a financování lokalit UNESCO a území biosférických rezervací
 - k) komunikace a spolupráce při plánování a rozhodování v území
 - l) podpora strategického řízení ve spolupráci zástupců subjektů veřejného, občanského, neziskového a ziskového sektoru.
2. Možnost spolupráce v jiných oblastech není tímto Memorandem nijak dotčena.

II. Formy spolupráce

1. Spolupráce smluvních stran bude probíhat za účelem dosažení společného cíle v oblasti zachování přírodního a kulturního dědictví UNESCO prostřednictvím:
 - a) založení pracovních skupin pro oblasti Vzdělávání, Tradiční hospodaření, Kvalitu života, ekonomiku a zaměstnanost a Výchovu a osvětu,
 - b) vzájemné výměně zkušeností, znalostí, informací a příkladů dobré praxe v oblastech spolupráce,
 - c) vytvářením vhodných podmínek pro realizaci územně-plánovací dokumentace v dotčeném území,

- d) předáváním podnětů nebo podkladů pro přípravu nových územně-plánovacích dokumentů s akcentem na limity využití území v oblasti ochrany rozhodovacím orgánům (voleným orgánům obcí, legislativním orgánům),
- e) poskytováním odborných konzultací pro subjekty působící v území památky UNESCO,
- f) vzájemnou podporou aktivit, jako jsou např. kulaté stoly, expertní panely, semináře, konference atd.,
- g) tvorbou koncepčních strategických dokumentů,
- h) vzájemnou podporou při komunikaci o oblastech spolupráce s osobami, jež nejsou signatáři memoranda,
- i) medializací výstupů aktivit spolupráce.

III. Závěrečná ustanovení

1. Smluvní strany tohoto Memoranda vyjadřují svou vůli vzájemně spolupracovat v oblastech vymezených tímto memorandumem formami zde uvedenými (viz čl. II).
2. Toto Memorandum nezakládá právo žádného z účastníků na finanční či hmotné plnění od druhé smluvní strany.
3. Každá ze smluvních stran může Memorandum písemně vypovědět, a to bez uvedení důvodu. Výpovědní lhůta je dvouměsíční a začíná běžet měsícem následujícím po doručení výpovědi poslední smluvní straně.
4. Toto Memorandum je možné měnit a doplňovat jen písemnými dodatky přijatými a podepsanými všemi smluvními stranami.
5. Toto Memorandum se vyhotovuje v X stejnopisech s platností originálu, přičemž každá ze smluvních stran obdrží po jednom vyhotovení.
6. Smluvní strany prohlašují, že je jim obsah Memoranda dobře znám v celém rozsahu, je projevem jejich pravé a svobodné vůle a že jej neuzavírají v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, na důkaz toho jejich oprávnění zástupci níže připojují své vlastnoruční podpisy.
7. Toto Memorandum se uzavírá na dobu neurčitou. Platnost Memoranda nabývá účinnosti dnem podpisu posledního ze signatářů.

V Lednici dne 6. května 2019

1) Masarykova univerzita

.....

2) Katolícka univerzita v Ružomberku

.....

- 3) Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s.
.....
- 4) Správa CHKO a Biosférická rezervácia Poľana
.....
- 5) Masarykovo muzeum v Hodoníně, příspěvková organizace
.....
- 6) Krajský pamiatkový úrad Žilina
.....
- 7) OZ Vikolínec
.....
- 8) Mesto Ružomberok
.....
- 9) obec Lednice
.....

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA

SPOLOČNE BEZ HRANÍC

Tato publikace byla zpracována jako výstup projektu „Památky světového dědictví UNESCO v životě obcí, měst a regionů“, r.č. NFP304030D001 programu INTERREG V-A SK-CZ ve spolupráci Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Katolické univerzity v Ružomberku, Biosférické rezervace Dolní Morava, Města Ružomberku a Fakulty přírodních věd Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Tradice a kulturní hodnoty území v péči UNESCO

Možnosti účelové obnovy tradičního hospodaření

**Mgr. Ing. Libor Lněnička, Ph.D., doc. RNDr. Jaromír Kolejka, CSc.,
prof. RNDr. Mária Kozová, CSc., a kolektiv autorů**

Textová a grafická úprava: Mgr. Ing. Libor Lněnička, Ph.D.
Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
1., elektronické vydání, 2019

ISBN 978-80-210-9351-5

MUNI

MUNI PRESS
MUNI PED

